

ЛІМ ЛІТАРАТУРА МАСТАЦТВА

12-18 ЧЭРВЕНЯ 1993 г.

№ 24 (3694)

ЛІНГВІСТЫЧНАЯ ЗАКЛАПОЧАНАСЦЬ

Мова і бізнес

СТАРОНКІ 3,4

СУБКУЛЬТУРА

Уладзіслаў АХРОМЕНКА: «Пра нас пакуль рана гаварыць, як пра нацыю, а таму тэрмін «беларуская культура» варта адкласці да лепшых часоў. Гаварыць можна хіба пра кангламерат субкультур».

СТАРОНКА 5

ВЁСКА, САЦРЭАЛІЗМ І «ТАРАШКЕВІЦА»

Віктар ЯРАЦ у палеміцы з Андрэем Федарэнкам

СТАРОНКІ 6-7

МАЕ СУСТРЭЧЫ З ПАНІ СУХОЦКАЙ І ПАНАМ ПАЗНАНЬСКІМ

*Сумнае крэсавяцкае апавяданне
Алеся ЧОБАТА*

СТАРОНКІ 8-9

МУЗА, НАКАНАВАНАЯ ЛЁСАМ

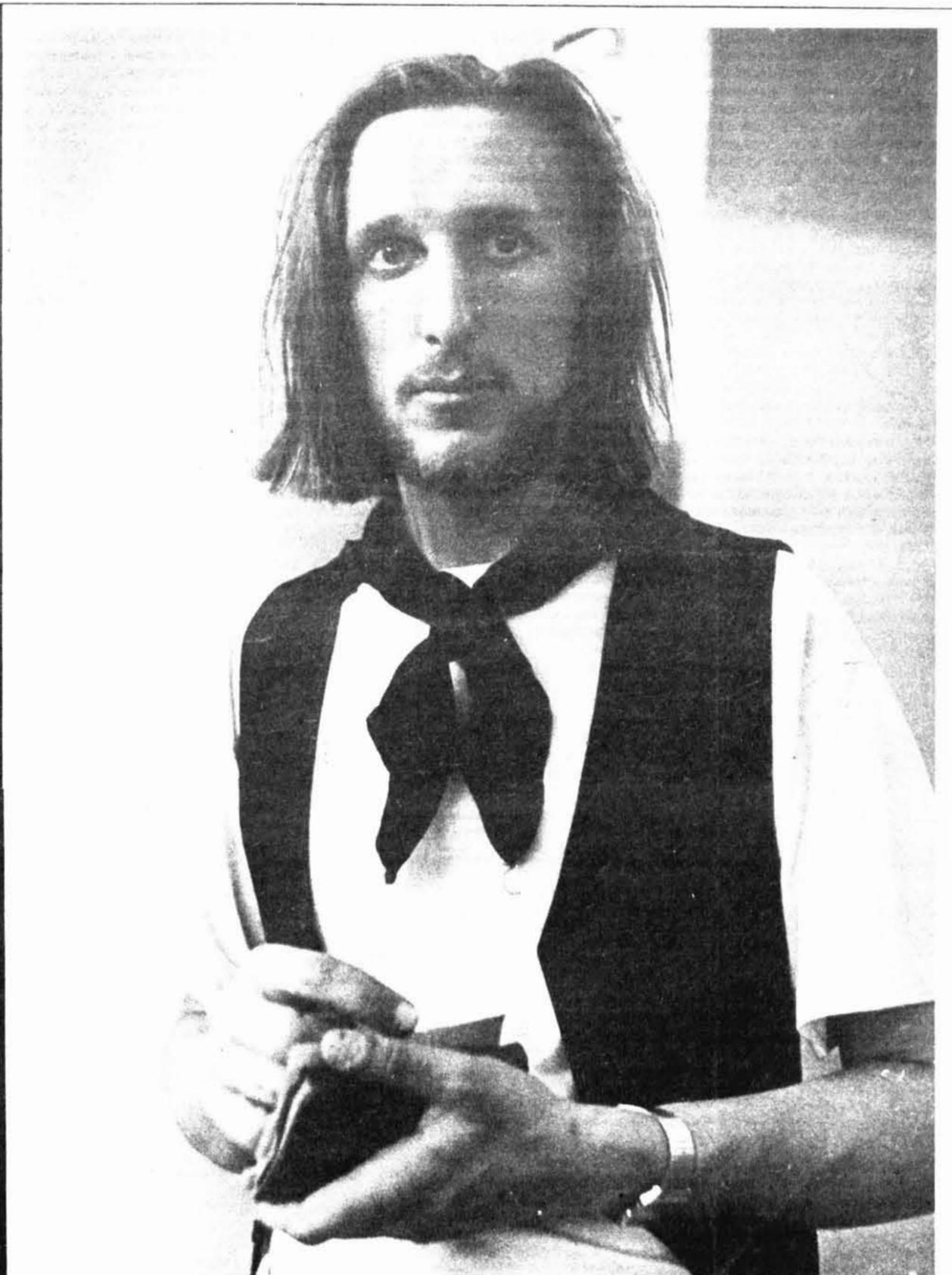
Да сотых угодкаў Апалінара ПУПКО

СТАРОНКА 12

«БУДЗЕ СВЯТА І НА БАЦЬКАЎШЧЫНЕ!»

*Ліза і Лявон ЛІТАРОВІЧЫ ў рубрыцы
«Беларускае замежжа: жывыя галасы»*

СТАРОНКІ 14-15

Алеся Пушкін з'яўляецца са сваімі творамі на публіку даволі рэдка, але ягоныя з'яўленні — памятныя. Прычым, калі гаворка ідзе пра Пушкіна, дык твор — гэта не толькі жывапіснае палатно альбо роспіс. Гэта яшчэ інсталцыі і ўжо класічныя хепенінгі ў Мінску і Віцебску з нагоды Дня Волі — 25 сакавіка. Хоць ён і не мае ніякага дачынення да тэатра, але я, бадай, найперш успрымаю яго не як жывапісца, а як мастака сцэнічнай дзеі. Ён валодае талентам з'явіцца ў патрэбны час у патрэбным месцы. Яму, як акцёру, неабходны глядач. А яшчэ лепей — саўдзельнік.

Прага свабоды, імкнення да незалежнасці, памяць пра тое, як большавікі закрывалі ягоныя выставы ў дзень адкрыцця, прывялі мастака да думкі, што няблага б мець

уласную карцінную галерэю. І тут ён прадэманстравваў яшчэ адзін свой талент, пра які шматлікія сябры мастака нават і не здагадваліся. Талент прадпрымальніка.

Сёння фасад будынка побач з Віцебскай ратушай, над якой у жніўні 1991 года Алеся узняў бел-чырвона-белы сцяг, упрыгожвае шылда: «Галерэя «У Пушкіна». Скуль грошы на гэтую справу? — запытаецца чытач. Грошы далі мясцовыя прадпрымальнікі, неаб'яквыя да лёсу нацыі і культуры, і нашы суайчыннікі з дальняга замежжа. Заўважце, грошы далі не пад вытворчасць альбо наяўны тавар, а пад ідэю і асобу. Асобу творцы!

П. ВАСІЛЕЎСКИ

Парламент

І ЗНОЎ ПРА КДБ

Думаю, што агляд мінулага парламенцкага тыдня лепш за ўсё пачаць з лічбаў, якія былі прыведзены С. Шушкевічам на пасяджэнні ў аўторак. За месяц працы Вярхоўным Саветам цалкам разгледжана 16 пытанняў, яшчэ 14 знаходзяцца ў стадыі завяршэння, а 11 пунктаў парадку дня пакуль што не выносіліся на абмеркаванне сесіі. У сувязі з такой статыстыкай Станіслаў Станіслававіч прапанаваў — ад імя Прэзідыума Вярхоўнага Савета — лічыць суботу рабочым днём для парламента.

Большасць часу работы парламента на мінулым тыдні была прысвечана разгляду раней адкладзеных праектаў. І найбольш гарачыя спрэчкі зноў выклікаў праект Закона «Аб Камітэце дзяржаўнай бяспекі Рэспублікі Беларусь».

Старшыня Камісіі па пытаннях нацыянальнай бяспекі, абароны і барацьбы са злачыннасцю М. Грыб заявіў, што КДБ павінен падпарадкоўвацца Савету Міністраў. Што ж датычыць узаемаадносін Камітэта дзяржаўнай бяспекі з Вярхоўным Саветам, то апошняму надаецца права кантролю. Нагадаем, што пасля рашэння парламента двухгадовай даўнасці аб перападпарадкаванні КДБ Вярхоўнаму Савету пад гэты варыянт была падпраўлена і Канстытуцыя Беларусі. Цікава, колькі ж разоў збіраюцца перапісваць народныя дэпутаты наш асноўны закон?

У гэтым кантэксце натуральным выглядае здзіўленне В. Голубева той легкасцю, з якой Мечыслаў Іванавіч мяняе свой пункт гледжання на самыя істотныя пытанні нашай знешняй і ўнутранай палітыкі. Дэпутат задаў рытарычнае пытанне: навошта падпарадкоўваць Саўміну і рабіць ручным КДБ, які выкрывае многія непрывабныя з'явы ў дзейнасці ўрадавых структур?

Слушным было выступленне на гэтую тэму і другога дэпутата ад апазіцыі — Алега Трусава. Ён заявіў, што на сённяшні дзень Саўмін з'яўляецца абсалютна бескантрольнай структурай. Калі ўраду падпарадкаваць яшчэ і КДБ, то грамадска-палітычная сітуацыя ў рэспубліцы яшчэ больш абвострыцца. Калі нават парламенцкая большасць і здолее правесці свой варыянт закона, то Канстытуцыю змяняць усё адно не ўдасца.

За падпарадкаванне КДБ Саўміну выказалася 166 дэпутатаў. Падчас першага абмеркавання галасоў было на 19 менш. Можна дапусціць, што пасля разгляду законапраекта ў тэрмін чытанні неабходная колькасць галасоў будзе набрана.

Даволі хутка быў прыняты Закон «Аб узмацненні барацьбы са злачынствамі ў сферы эканомікі і з карупцыяй». У рэшце рэшт прыняты Закон «Аб пажарнай бяспецы», які таксама разглядаўся на мінулым тыдні. Унесены змяненні ў Крымінальны кодэкс Рэспублікі Беларусь. Праўда, не ў тым аб'ёме, як прапанаваў Д. Булахаў: артыкулы аб прамысловым шпіянажы і раскрыцці камерцыйнай тайны прыйшлося адправіць на дапрацоўку.

Бадай што самым цікавым было абмеркаванне адпраўленых раней на дапрацоўку артыкулаў законапраекта «Аб службе ў дзяржаўным апарце». Дэпутатаў чамусьці напалохала перспектыва прыняцця дзяржаўнымі служачымі адпаведнай іх статусу прысягі. Дарэчы, такст яе гучыць так: «Урачыста абавязваюся быць верным Рэспубліцы Беларусь, выконваць Канстытуцыю, ахоўваць дзяржаўную і службовую тайну, без прадуматасці, добрасумленна, выключна ў адпаведнасці з законам і ў інтарэсах Рэспублікі Беларусь ажыццяўляць правы і выконваць ускладзеныя на мяне абавязкі».

Не ведаю, як каму, але асабіста мне факт адмоўнай рэакцыі на прыняцце такой прысягі большасцю дэпутатаў падаецца сімптаматычным.

У «Розным» нельга не згадаць эмацыянальнае выступленне А. Вярцінскага. З той хаця б прычыны, што «зараджана» яно было выключна станоўчымі эмацыямі. Аляксандр Эдуардавіч нагадаў дэпутатам пра фестываль у Маладзечне. Назваўшы яго сапраўдным святам беларускай культуры, музыкі і паэзіі, ён выказаў удзячнасць творчай інтэлігенцыі рэспублікі за ўдзел у фестывалі. «Вось такім чынам і трэба змагацца за адраджэнне беларускай культуры», — падкрэсліў народны дэпутат.

Яўген ЛЮТЫ

Канферэнцыя

ЧАС ДЛЯ
ЎМАЦАВАННЯ ДЗЯРЖАВЫ

10 чэрвеня адбылася канферэнцыя Гарадской філіі Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Грамады, на якой ішла гаворка аб пагрозе нейтральнаму статусу нашай краіны. А ў сённяшніх умовах страта Беларуссю нейтралітэту цягне за сабою і страту дзяржаўнай незалежнасці.

М. Чарняўскі раскажаў удзельнікам канферэнцыі аб прыніпах швейцарскага нейтралітэту, якія ва ўсім свеце лічацца класічнымі. С. Лейбушоў таксама прыгадаў Швейцарыю, адзначыўшы, што ў канстытуцыі гэтай краіны нейтралітэт замацаваны толькі адным сказам пра тое, што Швейцарыя не ўступае ў ваенныя саюзы. Дарэчы, гэта і асноўнае палажэнне ваеннай дактрыны Рэспублікі Беларусь, зацверджанай нашым Вярхоўным Саветам. Узброены нейтралітэт, магчымасць звярнуцца па дапамогу ў выпадку агрэсіі супраць Беларусі, але ні ў якім разе не браць удзелу ў чужых канфліктах — цяпер гэтыя палажэнні могуць быць перакрэслены «калектыўнай безапаснасцю».

А. Трусаў праінфармаваў прысутных аб міжнароднай канферэнцыі па праблемах бяспекі, выключна ў адпаведнасці з законам і ў інтарэсах Рэспублікі Беларусь ажыццяўляць правы і выконваць ускладзеныя на мяне абавязкі».

А. Трусаў мяркуе, што камуністычная большасць у Вярхоўным Савете ўжо сама не рада, што фактычна справакавала рэфэрэндум аб нейтральным статусе нашай краіны. Бо народ прагаласуе за нейтралітэт, а значыць — супраць гэтага ўрада і гэтага Вярхоўнага Савета. Гледзячы на тое, што робіцца ў Расіі, на расійска-ўкраінскую «крымскую вайну», Запад, зноў жа на думку А. Трусава, будзе рабіць стаўку на Беларусь і на Шушкевіча.

Першая задача, якая стаіць перад дэмакратычнымі сіламі, — адправіць у адстаўку карумпіраваны прамаскоўскі Саўмін, захаваўшы /пакуль што/ Вярхоўны Савет.

Сёння ў Саўміне ўпраўленню, якія дубліруюць міністэрствы, ужо болей, чым саміх міністэрстваў /чым не ЦК КПБ з яго аддзелаў і пададдзелаў?/.

— Рэфэрэндум можа вырашыць лёс нацыі, — закончыў сваё выступленне А. Трусаў.

В. Малашка перасцярог ад аднабаковай арыентацыі Беларусі на Запад. У Захаду свае інтарэсы, і яны неабавязкова супадаюць з інтарэсамі суверэннай Беларусі. Нам увогуле лепей трымацца як мага далей ад вялікіх дзяржаў. Можна, і ад ядзернай зброі мы зарана адмовіліся. Бо краіны «ядзернага клуба» пакуль што не далі нам гарантый нашай бяспекі ў абмен на наша міралюбства. Да таго ж, Расія паводзіць сябе ў адносінах да «блізкага замежжа» даволі-такі груба...

— Увогуле ж, — гаварыў В. Малашка, — ад удзелу ў войнах Беларусь ніколі не мела прыбытку, бо выступала ў гэтых войнах не як самастойная сіла, а як частка Расійскай імперыі. Нават у Другой сусветнай вайне Беларусь, фармальна залічаная ў кагорту краін-пераможцаў, на справе павінна быць аднесена да другога боку, бо разам з Германіяй, Венгрыяй і Японіяй панесла тэрытарыяльныя страты — падораны Польшчы Беласток, а Жамойці /Летуве/ — Вільня.

М. Алампіеў таксама выказаўся супраць ваеннага саюза з Масквою:

— На ўсходзе Еўропы мы — Швейцарыя. А ад нас да Парыжа столькі, як і да Масквы. Але, гледзячы на саўмінаўскія гульні з эканомікай Беларусі, ад нас шарахаюцца замежныя інвестары. З гэтым урадам нам у Еўропе няма чаго рабіць.

Выступіў на канферэнцыі і старшыня Каардынацыйнай Рады Беларускага згуртавання вайскоўцаў падпалкоўнік М. Статкевіч. Ён назваў тры магчымыя варыянты знешняй палітыкі нашай краіны. Першы /за які выступае Кебіч і ягоная каманда/ — саюз на Усход, арыентацыя на Расію. Тут, безумоўна, ёсць станоўчыя

моманты: шырокі /лічы, неабсяжны/ расійскі рынак і моцная сыравінная база. Але, звязаныя з нестабільнай у палітычным сэнсе дзяржавай, мы рызыкуем перанесці на сваю зямлю яе праблемы. І створым сабе праблемы ў стасунках з Балтыяй, Польшчай, Украінай, з Еўропай увогуле. Другі варыянт — Балтыйска-Чарнаморскі эканамічны саюз. Ідэя слухная і нават перспектываная. Але не трэба забываць, што ў Расіі /а яна рэальная сіла ў нашым рэгіёне/ не жадаюць бачыць у БЧС эканамічную супольнасць, і ўспрымаюць гэты саюз не іначай, як «санітарны кардон» паміж Расіяй і Захадам. Утварэнне БЧС можа справакаваць прыход да ўлады ў Расіі вялікадзяржаўных шавіністаў, тых самых «чырвона-карычневых». А яны ўжо пачынуць іграць «санітарны кардон» праз самае слабае звяно. Што гэта за звяно, тлумачыць не трэба. Акрамя таго, ёсць небяспека, што ў БЧС пачне іграць ролю гегемона Украіна, як Расія ў колішнім СССР. Так што застаецца адзін шлях — нейтралітэт. Нейтралітэт — гэта выйгрышы час для таго, каб умацаваць нацыю і дзяржаву. У свеце, дзе валадарыць звышдзяржаўны нейтралітэт — паратунак для слабых. Нам трэба умацавацца, а там пабачым, у які хаўрус уступаць...

Такім жа чынам паставіў пытанне і В. Мазец. Нельга лезці ў чужыя саюзы, не ўладкаваўшы сваю дзяржаву; тым болей у саюз, дзе з табою нічо не лічыцца.

А. Трусаў, выступіўшы другі раз, аспрэчыў некаторыя тэзісы М. Статкевіча. Для імперскай Расіі Балтыйска-Чарнаморскі саюз сапраўды — «санітарны кардон», сказаў ён. Але Расія дэмакратычная з рынкавай эканомікай, наадварот, можа мець вялікія выгоды ад супрацоўніцтва з БЧС.

На заключэнне М. Чарняўскі прыгадаў, што нейтралітэт цяжка даваўся такой краіне, як Аўстрыя. Пасля Першай сусветнай вайны Аўстрыя імкнулася аб'яднацца з Германіяй, і толькі саюзнікі-пераможцы не далі тады здзейсніцца «аншлюсу». Прайшло 20 год, аўстрыйцы адчулі выгоды ўласнай дзяржаўнасці, незалежнасці і нейтралітэту, і тады ўжо Гітлер зацягваў Аўстрыю ў Германію гвалтам.

Матэрыялы канферэнцыі будуць надрукаваны асобным выданнем.

П. ВАСІЛЕЎСКИ

Віншваем!

ЛАЎРЭАТЫ ПРЭМІЙ ФПБ

Сталі вядомы імяны лаўрэатаў Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі 1993 года ў галіне літаратуры, мастацтва, журналістыкі і самадзейнай творчасці.

За творы прозы, паэзіі, драматургіі і публіцыстыкі адзначаны А. Жалязоўскі /кніга прозы «Чаканне шчасця»/ і А. Кудравец /зборнік апавесцяў і апавяданняў «Смерць нацыяналіста»/; за творы літаратуры і мастацтва для дзяцей — У. Ягоўдзік /зборнік беларускіх легенд і паданняў «Заклятыя скарбы»/; за работы ў галіне журналістыкі — В. Леганькоў /цыкл публіцыстычных артыкулаў і нарысаў «Неизвестная война»/.

Па раздзеле «Музычныя творы і канцэртна-выканаўчае дзейнасць» прэміі атрымалі — У. Буднік /песні апошніх гадоў «Маці-зямля», «Янка Купала», «Бажэна», «Сумная каліна», «На шляху дзікіх гусей»/ і А. Ярмоленка /за высокае выканаўчае майстэрства ў канцэртных праграмах 1991—1992 гадоў і стварэнне праграмы «Шлях да Беларусі»/.

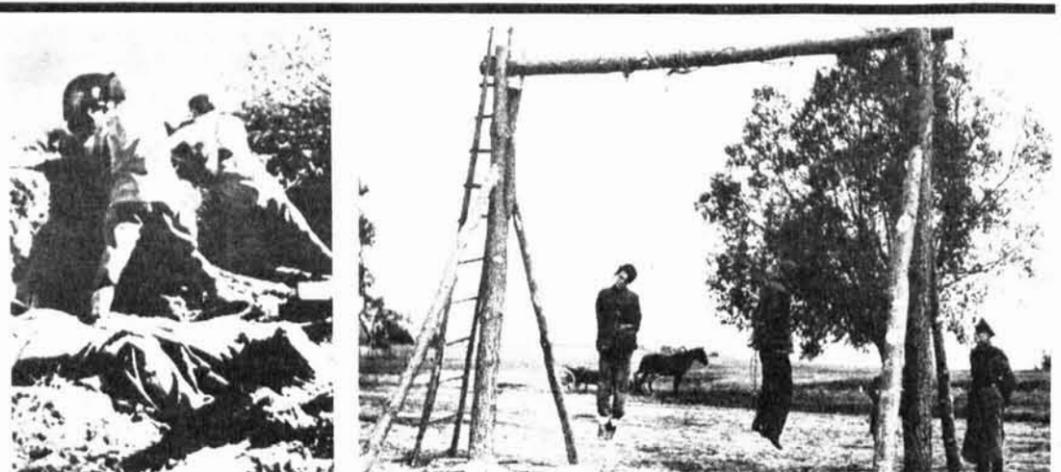
Прэміяй у галіне тэатральнага мастацтва адзначаны Г. Давыдзька /рэжысёр-пастаноўчык/, Б. Герлаван /мастак-пастаноўчык/, Л. Давідовіч і А. Ельшэвіч /актрысы-выканаўцы галоўнай ролі/ — спектакль «Звон — не малітва» па драме І. Чыгрынава ў Беларускай дзяржаўнай акадэмічнай тэатры імя Янкі Купалы.

С. Гайдук і Р. Барадулін сталі лаўрэатамі прэміі ў галіне кінамастацтва /за стварэнне дакументальнага фільма «Вянок царновых васількоў»/.

Па раздзеле «Творы жывапісу, скульптуры, графікі, манументальна-дэкаратыўнага і прыкладнага мастацтва» лаўрэатамі — І. Рымашэўскі /жывапісны карціны «Гуляне ў парку», «Каравай», «Свята», «Астры», «Вялікдзень», «Верхні горад»/, В. Славук /за мастацкае афармленне кніг «Аленка», «Вдовий сын», «Сказкі замежных пісателёў», Э. Скобелева «Паданы купілі остров», Я. Лары «Необыкновенные приключения Карика и Вали», Я. Баршчэўскага «Шляхціц Завальня»/.

Узорны ансамбль песні і танца «Камарыкі» Палаца культуры Наваполацкага вытворчага аб'яднання «Нафта» /мастацкі кіраўнік Ч. Клячко/ і народныя фальклорны тэатр танца «Карагод» Палаца культуры Мінскага вытворчага тонкааскуннага аб'яднання імя Ц. Я. Кісялева /мастацкі кіраўнік А. Баканаў, музычны кіраўнік В. Драбовіч/ названы лаўрэатамі за дасягненні ў развіцці самадзейнай творчасці.

Прэзідыум Савета Федэрацыі адзначыў настаўніка сярэдняй школы № 3 г. Вілейкі І. Лашутку /за зборнік вершаў «Свята дваіх»/ і мастака Радашкавіцкага завода мастацкай керамікі А. Багданова /за стварэнне чайна-кававага сервіза з 42 прадметаў/ спецыяльнымі прызамі.

У адным з нумароў маскоўскага часопіса «Знамя» за гэты год змешчаны нямецкія архійныя матэрыялы пад агульнай шапкай «З застольных размоў Гітлера ў стаіцы германскага вярхоўнага галоўнакамандавання», — занатаваныя стэнографамі фюрэра яго выказванні па розных аспектах германскай палітыкі, у тым ліку і на акупіраваных немцамі ўсходніх тэрыторыях. «Перш з усё мы не павінны накіроўваць нямецкіх настаўнікаў на ўсходнія землі, — вялічай Гітлер. — Самае лепшае было б, калі б мясцовае насельніцтва засвоіла толькі мову жэстай... Да разумовай працы яго прывучаць не трэба...»

Гэтыя выказванні нацысцкага маньяка міжволі згадваюцца зараз, напярэдадні 52-й гадавіны з дня пачатку Вялікай Айчыннай вайны. Чырвоная армія, фактычна заспятая зняццю, знясіленая сталінскімі рэпрэсіямі сярэд вышэйшага каманднага складу Узброенных Сіл у канцы трыццаціх гадоў, адступала, сцякаючы крывёю, на ўсіх франтах...

Угледзьцеся ў здымкі, што ўбаскараюць першыя дні вайны. Знятыя франтавым фотакамрэсандэнтам салдаты, што вядуць мо апошні свой бой. А другі здымак зроблены самімі фашыстамі пасля загопу вёскі Ракавіца Брэсцкага раёна.

Надзённае

ПРАДЧУВАННЕ
ЗЯМЛІ

Ад Бярэсця да Ршы,
Ад Браслаўя да Гомля
На пагорках пустых
І ў нізінах гніллі
Беларус-гараджанін
Спіну сваю ломіць —
Урабляе кавалак
Прыдатнай зямлі.

Ах, браткі-беларусы,
Бетонныя вуллі
Як вам хутка абрыдлі —
І зноў да зямлі?
Тут прычына не ў тым,
Што пра голод пачулі,
І не ў тым, што буцвеюць
Калгасаў палі.

У душы пакалення,
Што выгнана з вёсак
Працадзямі пустымі
І здэкам сталіц,
Як вясновая рунь,
Шуганула-ўзнялося
Прадчуванне-жаданне
Уласнай зямлі.

Дзе ты сам гаспадар,
І рашае твой голас,
Дзе абсяг твой нярушны,
Таўсеюць камлі.
Пра такое ў душы,
Памятаецца, Колас
Так сказаў красамоўна
У «Новай зямлі».

Дык звяртайся да Бога,
Вясковец і месіч,
Вартаўнік і вучоны,
І ласкі малі:
Апраўдаецца хай,
Не пракошціца ўлегчы
Дараванае нам
Прадчуванне зямлі.

Алесь КАСЦЕНЬ

г. Паставы

КАНТАКТЫ, ЯКІЯ
ПРЫНОСЯЦЬ ПЛЁН

Нядаўна група беларускіх медыкаў на чале з міністрам аховы здароўя рэспублікі В. Казаковым пабыла ў службовай камандзіроўцы ў Злучаных Штатах Амерыкі. Пра мэты гэтай паездкі з Васілём КАЗАКОВЫМ гутарыць наш пазаштатны карэспандэнт у ЗША Вацлава ВЯРБОЎСКАЯ.

— Васіль Сцяпанавіч, якая асноўная мэта вашага прыезду ў Амерыку?

— Па-першае, напоўніць пэўным зместам наша супрацоўніцтва з Пітсбургскім універсітэтам /штат Пенсільванія/. Па-другое, падпісаць дагавор паміж Пітсбургскім дзіцячым шпіталем і 4-й дзіцячай клінічнай бальніцай г. Мінска. І, па-трэцяе, вырашыць пытанні арганізацыі сумеснай працы паміж Інстытутам радыяцыйнай медыцыны Беларусі і кафедрай эндарыналогіі і педыятрыі Пітсбургскага ўніверсітэта.

Гэтыя пытанні мы цэлы тыдзень абмяркоўвалі з амерыканскімі калегамі. Калі яны былі ў студзені ў нас у Мінску, мы падпісалі пратакол аб намерах, а тут ужо — пратакол аб супрацоўніцтве.

— Хто фінансуе сувязі беларускіх і амерыканскіх медыкаў?

— 275 тысяч долараў выдаткавана на гэтыя мэты Усеамерыканскай асацыяцыяй аховы здароўя. На жаль, на закуп медыцынскага абсталявання, лекаў і іншай медыцынскай дапамогі пойдзе меншая частка гэтай сумы, большая — на выдаткі, звязаныя з паездкамі амерыканскіх урачоў у Беларусь і нашых у ЗША.

У гэтую нашу паездку члены дэлегацыі выступілі з лекцыямі і дакладамі, у якіх пазнаемлілі амерыканцаў са становішчам, у якім апынулася Беларусь пасля чарнобыльскай катастрофы. Спадзяюся, усё гэта будзе садзейнічаць павелічэнню гуманітарнай дапамогі /а абяцаюць нам і лекі, і медыцынскае абсталяванне/ жыхарам Беларусі, што жывуць у забруджана-

най зоне.

Што датычыць чыста навуковых кантактаў, дык, напрыклад, мы плённа працавалі над сумеснай беларуска-амерыканскай праграмай, якая будзе вывучаць усякія паталогіі, звязаныя з захворваннямі ад радыяактыўнага выпраменьвання шчытападобнай залозы, а таксама праграмай, звязанай з лячэннем цукровага дыябету. У рамках гэтых праграм мы ўжо атрымалі медыцынскае абсталяванне, у тым ліку сучасны камп'ютэр, разлічваем атрымаць таксама біяхімічныя аналізатары і транспартныя сродкі.

Дарэчы, акрамя ЗША, ёсць у нас неабліга кантакты з Германіяй, якая таксама аказвае нам спецыфічную медыцынскую дапамогу лекамі і абсталяваннем, там праходзяць стажыроўку нашы спецыялісты.

Ёсць падобныя сувязі з Італіяй, медыцынскія цэнтры якой узяліся падрыхтаваць 15 нашых медыкаў па розных спецыялізацыях, з Англіяй, Люксембургам, Японіяй, Галандыяй, ад якой мы, дарэчы, ужо атрымалі 10 мільёнаў гульденаў /5 мільёнаў долараў/ для арганізацыі сумеснай беларуска-галандскай паліклінікі ў Гомелі.

— З якім пачуццём вы адлятаеце са Злучаных Штатаў Амерыкі?

— З пачуццём удзячнасці да амерыканскіх калегаў, якія з глыбокім спакуваннем і разуменнем ставяцца да выпадку на долю беларускага народа выпрабаванняў, звязаных з аварыяй на Чарнобыльскай АЭС, імкнуча дапамагчы нам.

ЛІНГВІСТЫЧНАЯ
ЗАКЛАПОЧАНАСЦЬ

«ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ»
І ПРАДПРЫМАЛЬНІЦТВА

У зладжаны, добра арганізаваны, дырыжыруемы хор антыбеларускай песні тонкім барытонам і хітравата-местачковай манерай падпявання падпрагаецца капэла «беларускіх» прадпрымальнікаў. Якія прычыны змушаюць іх далучацца да гэтай песні і нават стаць годнымі запяваламі хору?

Песеннае мастацтва традыцыйна ў Беларусі характарызаваўся зладжанасцю, шматгалосцем, духоўным узрушэннем і шчырасцю. А галоўнае — на нашых землях песня ніколі не рабілася прадметам куплі-продажу ці, па-марксісцкай схеме, г-г-г /грошы-тавар-грошы/. Гэты гістарычна-«песенны» экскурс выкліканы наяўнасцю ў друкаваных сродках нашае краіны серыі матэрыялаў, скіраваных супраць беларускай мовы, яе адзінадзяржаўнага статуса, супраць самой беларускай дзяржаўнасці. І як жа парадаксальна, што прадпрымальнікі, сацыяльны пласт людзей, які павінен выконваць сваю гістарычную місію ў форме тварэння нацыянальна-дзяржаўнага феномену, напаяючы яго зместам эканамічнай сутнасці, свядома ці падсвядома выступае ў якасці варожай сілы ў адносінах да абавязковага атрыбуту незалежнай дзяржавы — нацыянальнай мовы!

Праўда, гэта робіцца з улікам часу і прафесійна-камерцыйнай патаемнасці. Дастаткова звярнуць увагу на інфармацыю, якая змешчана ў газеце «Феміда», N 21 пад кідкім загаловам «Преприиматели — за двуязычие». Не буду перакладаць зместу па прычыне адсутнасці чаго-небудзь больш арыгінальнага, чым пазіцыя КПБ-ПКБ. Звярну ўвагу толькі на тое, што пазіцыя камуністаў характарызуецца ўсё ж «шчырасцю» ў пытанні «двуязыччя», традыцыйнасцю скарыстання тактычных хадоў ва ўсе часы камуністычнага існавання ва ўсіх сферах. Гэтая пазіцыя вельмі прасценькая: «двуязыччя» — «адноязыччя» — «безъязыччя» сацыяльнае і палітычнае. І гэта не выклікае здзіўлення. Здзіўленне выклікае іншае: пазіцыя «необуржуазіні» /як абазначаюцца прадпрымальнікі ў постсавецкім друку/ шмат па якіх сферах дзяржаўнай палітыкі, у тым ліку імоўнай, супадае з камуністычнай.

Чым жа незадаволены «прагматычныя» бізнесмены, якія «единственным в мире эсперанто признают язык экономики»? Тут зноў жа нічога новага не сказана, нічым новым не абгрунтаваецца тэза «двуязыччя», як «простым расчётом», «существенными затратами, которые мы себе сейчас просто не можем позволить». Карацей кажучы, прэтэнзія ўдзельнікаў «расширенного заседания Союза предпринимателей Республики Беларусь и Минского Совета малых предприятий и предпринимателей» на мадэрнісцкае бачанне праблемы «двуязыччя» літаральна нічым не адрозніваецца ад класічнай пазіцыі партыйна-прапагандысцкіх штурмавікоў Савелія Паўлава і пенсійна-пажылых сакалаў Чыкіна. Адзінай мадэрнісцкай навацыяй выступае «отсечение русскоязычного рынка, убийственное для

предпринимательства». Нават калі прытрымлівацца Марксавай схемы, то там паняцце «рынак» ужываецца з паняццямі «нацыянальны», «еўрапейскі», «рэгіянальны», «суветны», «мясцовы» і г. д., але ні ў якім разе няма «русскоязычных», «франкоязычных», «еврейскоязычных» рынкаў, не кажучы ўжо пра сучасную тэорыю і практыку эканомікі.

Трэба думаць, такая недарэчнасць з'яўляецца вынікам росту, а можа, нават і «головакружэннем» ад «успеха» ці рэліктаваасцю камуністычнага гарту людзей бізнесу, якіх не так і мала на Беларусі. А можа, «русскоязычный рынок» утвараецца ў выніку звычайнага атаясамлівання паняццяў «базар» і «рынак», бо сапраўды базар характарызуецца, акрамя эканамічнага зместу, зместам нацыянальна-моўным, вобразным.

Безумоўна, увесць цымус беларускіх прадпрымальнікаў утрымліваецца ў «русскоязычном рынке». Тут трэба шукаць адказ. Усё паказвае на тое, што нашы бізнесмены ў двукоссіі без яго яшчэ далёка не дасялі да мыслення і дзеянняў у катэгорыях суверэннай Беларусі, а не як механічнага працягу Расіі.

Звядзенне шырокага спектра эканамічных адносін ува ўсёй іх складанасці і супярэчлівасці да сувязей з русскамоўным рынком як у цяперашнім часе, так і ў будучыні раскрывае сутнасць эсперанта «прагматычных бізнесменова», якое на Беларусі традыцыйна называлася гешэфтам і скіравана на рэалізацыю ўласнага «ЭГО» па-за перспектывай забеспячэння развіцця грамадства, у якім яны жывуць.

Уся гэта валтузня з мовай мае пад сабой дакладную эканамічную падставу, а не моўную. У дадзеным выпадку «двуязыччя» павінна быць гарантам палітычнай, ваеннай уніфікацыі Беларусі і Расіі, а прадпрымальніку — гарантам перапамоўвання таварнай масы па неабсяжнай прасторы СНД, іх перапродажу ці, праўдзівей кажучы, спекуляцыі і бестурботнасці бізнесменскага існавання.

Надочы лідэр прадпрымальнікаў Беларусі У. Карагін у газетным інтэрв'ю /«Звязда», 20.05.93 г./ дыферэнцыраваў капітал па крыніцах назапашвання на 4 групы: парткапітал, крмінальны, замежны і айчыны. Негатыўна паставіўшыся да першых 3-х груп капіталу, аўтар айчыны капітал характарызуе як той, «які сваёй працай, розумам, талантам, удачай імкнецца стварыць асновы ўласнай справы, падмурак для вытворчасці, для стварэння рабочых месцаў. Усё бездакорна. Але бачыцца, што айчыны капітал, які ўсякі капітал, не прызнаючы эканамічных і палітычных межаў, заўсёды лакалізуецца ў межах Айчыны, у яе палітычнай, духоўнай акрэсленасці і пачуццёвасці. Асноўная яго айчынная функцыя — падтрыманне той Айчыны, у якой ён жыве, існуе ўва ўсіх сферах жыцця, як матэрыяльнай, так і духоўнай. Калі гэтага няма, то адбываецца трансфармацыя капіталу ў адну з трох іншых груп — негатыўнага, антыдзяржаўнага накірунку.

(Працяг на стар. 4)

З нагоды

ПЕРЫФЕРЫЯ Ў ЦЭНТРЫ ЕЎРОПЫ?

Было гэта даўнавата, яшчэ ў траўні. У вялікай універсітэцкай аўдыторыі сабралася вялікая прадстаўнічая кагорта. Рэктары, замежныя госці, даследчыкі і навукоўцы, міністэрскія работнікі — вольных месцаў не было. Затое была нагода: ПАДЗЕЯ. Мелася адбыцца цырымонія прыняцця вядомага ў свеце доктара мастацтвазнаўства, ганаровага члена шматлікіх акадэміяў і універсітэтаў, навукоўца і мецэната Анджэй Цеханавецкага ў ганаровыя дактары нашага беларускага ўніверсітэта. Падзея, магчыма, звычайная на Захадзе, але ці мае права сказаць гэтак жа і мы?

Узгадайма, не так ужо даўно для беларускіх мастакоў было галоўным доказам вартасці іх мастацтва — выстаўленыя ў Маскве ў залах на Кузнецкім мосце аднадзе работы. Цяпер жа — імідж ствараецца колькасцю праддэнаўных за мяжу прац. Мы кідаемся з адной крайнасці ў другую, збіраючы доказы нашай нацыянальнай адметнасці то на ўсходзе, то ў процілеглым баку, падладжваючы свае погляды і разуменне, тую ж нацыянальную адметнасць пад чужыя густы. Калі, у які момант гістарычнага развіцця ў нас уклалі разуменне, што мы — перыферыя, якая здольна толькі прапагандаваць цацкі альбо гарлачыкі? Але ж дас-

таткова паглядзець на карту, каб убачыць, што мы — цэнтр Еўропы, які ў свой час прыцягваў і вабіў творцаў, сусветна вядомых мастакоў, пісьменнікаў. Дык і паводзіць сябе мы павінны адпаведна. І адпаведна гасцей прымаць, і перад светам трымацца.

Жахліва атрымліваць прыклады нашай некампетэнтнасці. І балюча заглядваць перад замежнікамі — што часцей за ўсё з адкрытай душою цягнуцца да нас, на радзіму продкаў — сваю няўважлівасць і нават падкрэслена пагардлівую адносіны, часта прынятыя як належныя ў нашай краіне і страшэнна рэдкія ў свеце, дзе за ўсё неабходна кампенсаванне, маральная і матэрыяльная. Таму незамаскаваная пагарда з боку міністэрскіх чыноўнікаў, напрыклад, да Лявона Тарасевіча — славутага беларуса, найвядомага сучаснага мастака Польшчы — нельга разглядаць як адзінаковы выпадак факт. Іх, на жаль, багата. Як пацвярджае гэтага — цырымонія ўшанавання Анджэй Цеханавецкага. Беларусь паходжаннем, з магнацкага роду /які да 1917 г. валодаў землямі пад Бачэй-кавам, а прадстаўнікі яго насілі тытул графаў Мсціслаўскіх і Заслаўскіх/, ён ледзь не першым у свеце ўзгадаў у 70-х гадах беларускую нацыю ў сваёй манаграфіі пра Міхала Казіміра Агінскага /дарэ-

чы, перакладзенай з нямецкай мовы на беларускую літаральна толькі зараз/, ён шматразова выступаў як мецэнат беларускай культуры, падараваўшы радзіме случкі пас, аказаўшы дапамогу ў адкрыцці мемарыяльнай дошкі Скарыны ў Падлі. І падзея надання ганаровага доктарства магла і павінна была прадэманстраваць удзячнасць нашай краіны чалавеку, які столькі зрабіў для Беларусі, бо аддзячыць яго ў іншай форме мы не здатныя па многіх прычынах. Зразумела, што цырымонія павінна была быць прыгожай і ўрачыстай. Прыехаў Анджэй Цеханавецкі да нас, як у Еўропу, выступіў у класічным адзенні доктара, магната і прызнанага светам чалавека, сказаў прыгожыя словы. Але, на жаль, убога прыбраная, нават без кветак і дзяржаўнага сцяга аўдыторыя ніяк не адпавядала падзеі. Здавалася, што госць заблукаў, трапіў сюды выпадкова. Непрадуманай, афіцыйна-халоднай была і сама цырымонія. Свята не атрымалася...

І гэта адбывалася ў сталіцы незалежнай дзяржавы! Такое стаўленне да прэстыжу нацыі ў беларускага чыноўніцтва. Як бы нам такім чынам і сапраўды не застацца перыферыяй у цэнтры Еўропы.

Н. ШАРАНГОВІЧ

З пошты "ЛіМа"

ШТО Ж ГЭТА РОБІЦЦА?

Цяпер, здаецца, усе і ўсе ведаюць. Чалавек, які не мае нават элементарных ведаў па эканоміцы, дае парады, як вывесці краіну з эканамічнага крызісу; другі, чые пазнанні ў гісторыі нашай рэспублікі пачэрпнуты з падручніка Абэцдарскага, з амбіцыйнай перакананасцю даказвае, што да 1917 года ніякай Беларусі і ў паміне не было; трэці заклікае ва ўсім давяраць толькі гараскопу, чацвёрты... Але — хопіць. Калі вы хоць рэдка заглядаеце ў газеты, то самі прадоўжыце пералік падобных прыкладаў. Выказваючы свае сентэнцыі, амаль кожны аўтар лічыць іх ісцінай у апошняй інстанцыі. Яму напляваць на тое, што неабвержна сцвярджаюць гістарычныя дакументы, ён не хоча браць пад увагу слуханыя выказванні нашых знакамітых продкаў, ён адмятае жыццёвыя факты, якія ідуць уразрэз з яго сумніцельнай ідэяй.

Нешта падобнае мы бачым у спрэчках пра адраджэнне беларускай мовы. З падачы закасцянелых артадоксаў імперскага мыслення зноў пайшла гуляць па старонках газет

дыскусія аб так званым двухмоўі. Не мінула гэтая хваля і старонак раенных газет. Вось, калі ласка, артыкул памочніка пракурора Іванаўскага раёна В. Паўлаўца «Нас аб'ядноўвае двухмоўе» /газета «Чырвоная звязда» ад 21 мая г. г./ . Як бачыце, ужо сам заглавак артыкула не дапускае аспрэчвання: калі не двухмоўе — дык разлад.

Што ж хвалюе аўтара? А вось што: «...у рэспубліцы нашай пражывае яшчэ і шмат людзей іншых нацыянальнасцей, сярод якіх больш мільёна — рускіх... Таму, замацаваўшы заканадаўча ў якасці дзяржаўнай толькі беларускую мову, мы аўтаматычна абдзелім у правах тых, хто гаворыць і думае на рускай мове».

Калі прытрымлівацца гэтай логікі, дык чаму толькі двухмоўе? Як мінімум трэба ўводзіць чатырохмоўе, каб не абдзяліць у правах тых, хто «гаворыць і думае» на польскай і ўкраінскай мовах. Божа літасцівы, да якога абсурду можна дагаварыцца!

Няўжо шановны юрыст сур'ёзна думае, што ў нашай рэспубліцы ёсць нейкая пагроза

рускай мове? Якія ў яго прычыны для хвалявання? Ужо больш трох гадоў мінула з таго часу, як сесія Вярхоўнага Савета /яшчэ папярэдняга склікання/ прыняла Закон аб наданні беларускай мове статуса дзяржаўнай, а што змянілася, напрыклад, у тым жа Іванаўскім раёне? Можа, менш стала ў кіёсках рускамоўных газет? Наадварот, іх стала значна больш. Можа, хоць адзін чыноўнік загаварыў на матчынай мове? Няма такіх. Паранейшаму на рускай мове пішуцца паперы ва ўсіх без выключэння канторах. А зазірніце ў нашу кнігарню. Сёння тут днём са свечкай не знойдзеш беларускай кнігі. Апошнюю беларускую кнігу я тут купіў паўгода таму назад — пазычаны зборнік «Гарынь» Міхася Рудкоўскага. Зараз паліцы кнігарні застаўлены толькі рускамоўнай літаратурай.

Дык хто тут абдзелены ў правах? Як тапталі на працягу многіх гадоў талітарызму беларускую мову, так і працягваюць таптаць. Ну, скажыце, дзе яшчэ ў свеце так пагардліва адносяцца да роднай мовы? Вось на Кіпры, піша В. Паўлавец, карыстаюцца дзвюма

мовамі — грэчаскай і турэцкай. І ні слова аб тым, што, апроч Кіпра, ёсць такія дзяржавы, як Грэцыя і Турцыя, дзе гэтыя мовы працвітаюць і развіваюцца. А для беларускай, апроч Беларусі, няма іншага кутка на зямным шары. Дык дзе ж ёй развівацца, нашай беднай мове? Можа, у Расіі? Дарэчы, там беларуская дыяспара вельмі мнагалікая. А ці ёсць хоць адна газета на беларускай мове, якая б выдавалася ў Расіі, ці беларуская школа? І гэта нікога не турбуе.

Дык што ж гэта робіцца? Няўжо мы ўсе ператварыліся ў манкуртаў? Крыўдна і балюча думаць пра гэта!

На заканчэнне, як кажуць, інфармацыя для роздому. Хто ў нашай дзяржаве павінен стаяць на варце закону? Ну вядома ж, пракуратура. Гэта яе святы абавязак. Дык як жа тады разумець памочніка пракурора раёна В. Паўлаўца, які сваімі разважаннямі бярэ пад сумненне Закон аб дзяржаўнасці беларускай мовы?

А. КАЎКО,
ветэран вайны і працы

г. Іванава Брэсцкай вобл.

Наш наведнік

...З ЛЁСАМ ЛАРЫСЫ ГЕНІЮШ

Жанчына, якая зайшла да нас у рэдакцыю, заінтрыгавала адразу, з парога. Яна дастала з сумачкі два фотаздымкі, на якіх мы пазналі нашу слаўную паэтку, незабыўную Ларысу Геніюш. Знаёмімся. Аліцыя Андрэўна Урубель, дацэнт Беларускай політэхнічнай акадэміі, наша даўняя чытачка, шчырая патрыётка, выдатна валодае беларускай мовай, любіць гісторыю і літаратуру. Аліцыя Андрэўна мае сваякоў у Польшчы, у горадзе Вроцлаве. Адночы зімовым вечарам трапіла яна ў госці да старой жанчыны, якая доўгі час жыла ў Беларусі, настаўнічала ў мястэчку Зэльва, была жонкай воіта, — Алімпіі Панасік, 1905 года нараджэння, якая і сёння жыве ў горадзе Вроцлаве. Тым вечарам, разглядаючы сямейны альбом, Аліцыя Андрэўна і ўгледзела гэтыя здымкі. Зацікавілася.

Лёс Алімпіі Панасік не мог пакінуць абыякавай. Аказалася, што старую настаўніцу напаткала цяжкая доля. Доўгія гады яна насіла на сэрцы камень, хацела з некім падзяліцца, баялася. Але не вытрымала. І вось што расказала:

«У канцы верасня 1939 г. у мястэчку Зэльва пачаліся арышты. Я бачыла, як тутэйшых жыхароў вялі ў лёхі будынка гміны. Праз

некалькі дзён прыехала тройка НКУС. Памятаю, на балконе гміны двое ў ваеннай форме ігралі на гармоніках, найчасцей «Кацюшу». Ігралі моцна, няйнакш каб заглушыць штосьці. Толькі пад раницу музыка сціхла. Я спаць не магла, сядзела на гарышчы дома. Мой дом быў насупраць гміны, я ўсё бачыла. Уранку пад'ехала параконная фурманка. Туды пачалі кідаць трупы. Сярод забітых я пазнала жыхароў Зэльвы і ваколіц: Яна Крынскага — каталіцкага святара, Давыда Якубсона — праваслаўнага святара, якога ў сваёй «Споведзі» ўспамінае Ларыса Геніюш, Аляксандра Навумчыка — bufетчыка на чыгуначнай станцыі «Зэльва», Мікалая Янкоўскага, Станіслава Плаўскага, Мештовіча, Раматоўскага — зэльвенскіх гаспадароў... Пасля таго, як вывезлі трупы, кроў каля гміны абы-як засыпалі пяском і попелам. Фурманка паехала ў бок лесу Медухова, што на перакрывававіні шашы Слонім — Зэльва...»

Праз нейкі час арыштавалі мяне з дзесяцігадовай дачушкай. Трымалі нас у хляве, які быў перагароджаны дошкамі. За перагародкай дапыталі і катавалі арыштаваных мужчын і там жа іх расстрэльвалі. Я ведала, што нас чакае. Шукала выйсця. Я

сказала следчым, што я з Варшавы, прыехала ў госці. Размаўляла толькі па-польску і патрабавала, каб мне дазволілі вярнуцца «дадому», у Варшаву. Патрабавала, каб мяне завялі да начальніка. Начальнік доўга вагаўся. Урэшце звязваю з нямецкім бокам. Апану-та была я ў норкавае футра, добра ведала нямецкую мову, і немцы дазволілі мне паехаць у акупаваную імі Варшаву. І нават даручылі салдату даведацца мяне на вазку да чыгуначнай станцыі, якая была за 10 кіламетраў. У Польшчы я сустрэлася з мужам, які яшчэ раней выехаў у Люблін.

Толькі пасля 41-га года я вярнулася ў свой дом у Зэльву. Тут знаёмы ўласнік пякарні габрэй папрасіў мяне ўзначаліць пякарню, бо ў той час габрэям гэта не дазвалялася. У яго ў пякарні добра працаваў ваеннапалонны чырвонаармеец, які не меў дзе жыць. Я хавала яго ў сваім доме не гарышчы, хоць гэта было вельмі небяспечна, тым больш, што ён меў радыёперадатчык, які маглі б выявіць адразу.

Мне часта даводзілася ездзіць па чыгунцы цягніком: то па мuku, то па іншых справах пякарні. Адночы я ехала побач з маладой жанчынай, якая вельмі хвалявалася. Яна сказала, што едзе ў Оршу, бо там яе малая

дачушка. Але ёй партызаны далі заданне перавезці пакет, і калі яна гэтага не зробіць, то не пабачыць дачкі. Тады я ўзяла ў жанчыны пакет, які ёй перадалі на паўстанку, паклала сабе на калені, прыкрыўшы яго. Немцы вельмі часта правяралі вагоны, але мая добрая нямецкая мова мяне, як заўсёды, выручыла і на гэты раз, мы перавезлі пакунак.

Пасля вайны ў сацыялістычнай Польшчы мяне засудзілі на 10 гадоў за супрацоўніцтва з немцамі. Здэкі, абразы, чаго толькі не спазнала! Уратавалася тым, што ўспомніла, як памагала савецкім партызанам. Пачала шукаць іх. На шчасце, гэтыя людзі засталіся ў жывых і пацвердзілі ўсё, што я сказала. Мяне выпусцілі з турмы, прасідзела я толькі тры гады.

Пасяліліся мы з сям'ёй у Вроцлаве. Там жа ў Вроцлаве жыла сястра Ларысы Геніюш з Ларысіным сынам Юркам. А пазнаёмілася я з Ларысай, тады Міклашэвіч, пры паступленні ў настаўніцкую семінарыю. Лара, праўда, потым паступіла ў гімназію. Мы часта перапісваліся. Пасля, калі Лара выйшла замуж за Янку Геніюша з Зэльвы, мы часта сустракаліся, сябравалі. Аднак пасля вайны аказаліся ў розных дзяржавах. Дамовіліся, што я буду падтрымліваць яе Юрку ў Вроцлаве, а Ларыса — маіх асірацелых пляменніц Рыту і Інсу ў Зэльве. Здымкі гэтыя Ларыса прыслала мне на памяць.

У 1981 годзе, калі мне было 76 гадоў, пасля ўвядзення ў Польшчы ваеннага становішча мяне яшчэ раз арыштавалі і засудзілі на два гады ўмоўна за перахаваанне ў маёй кватэры забароненых рэчаў «Салідарнасці». Урэшце мяне рэабілітавалі і за 40-ыя гады, і за 81-ы год...»

Вось такі лёс жанчыны. Цікавы ўжо сам па сабе.

— А прыйшла я ў «ЛіМ», — сказала Аліцыя Андрэўна, — найперш таму, што гэты лёс перакрываваўся з лёсам Ларысы Геніюш. Каб паказаць, а мо і апублікаваць гэтыя здымкі. Няхай яны і аматарскія, але, думаецца, яны варты ўвагі лімаўскіх чытачоў. Не пагадзіцца з наведніцай было нельга.

Адзел пісьмаў і грамадскай думкі

На здымках: Л. Геніюш з мужам сярод студэнтаў Гродзенскага медінстытута. Л. Геніюш з пляменніцай А. Панасік Рытай.

ЛІНГВІСТЫЧНАЯ ЗАКЛАПОЧАНАСЦЬ

(Пачатак на стар. 3)

І тое, што «сливки» прадпринимательства аднодушно проголосовали за эту отвечающую объективно сложившейся ситуации законодательную инициативу /«двуязычие»/, падштурхоўвае да разважанняў нахшталь: наколькі гэтыя «сливки» беларускія як у этнічным, так і ў дзяржаўна-беларускім /што важней/ плане? Бо такога прэцэдэнта сусветнай практыка яшчэ не ведала, каб, напрыклад, дацкі, партугальскі ці ізраільскі прадприниматель-бізнесмен фінансаваў бы якія б то ні было мерапрыемствы, што наведчылі б мову ці прыбліжалі

б фіналізацыю дацкай, партугальскай ці яўрэйскай /іўрыт/ мовы ці дзяржавы. А ўвядзенне «двуязычя», што разумее і «новы клас», гэта не проста лінгвістычнае пытанне, а сродак дэнацыяналізацыі, узмацнення на перспектыву аморфнасці беларускай дзяржаўнасці, адмаўлення беларускай мовы як такой.

Прытамушыся ад «абрунтавання» «решения внести соответствующие изменения в Конституцию республики», «сливки» заспрачаліся наконот таго, як назваць сваё прафесійнае свята — як «День прадпринимателя» ці «День возродження прадпринимательства». Пагадзіліся на

другім варыянце на падставе таго, што «до эры марксизма-ленинизма прадпринимательство на Беларусі процветало».

Але тут хацелася б зрабіць адно ўдакладненне: як да эры, так і пры ёй прадпринимательства было далёка не беларускім, а каланіяльна-«інтэрнацыянальным». Складваецца ўражанне, што асобным бізнесменам вельмі хочацца звесці не толькі на паняццёвы узроўні, але і на практыцы Беларусь як гістарычнае нацыянальна-дзяржаўнае ўтварэнне да паняцця фізічнай геаграфіі.

Ва ўсе часы на Беларусі вельмі кпілі з гратэскавых паводзін местачкоўцаў, якія,

каб схаваць нешта сутнаскае, наўмысна пачыналі прылюдна гучна гаварыць ці нават крычаць аб нечым неістотным, так сказаць, на «чужыя вушы», а тое патаемнае, што трэба было перадаць, гаварылі на «мігах», сістэме жэстаў, мімікі, цішжом, двухсэнсоўна і г. д. Аналогія напрашваецца і на «обсуждаемое двуязычие»: ці сапраўды ў «нашых» прадпринимательскаў, акрамя навязлівай ідэі лінгвістычнай заклапочанасці, ёсць праблемы, якія адпавядаюць сённяшаму дню і аб якіх трэба гаварыць і абмяркоўваць гучна і ўслых?

Мікола АНЦЫПОВІЧ,
дацэнт Беларускай політэхнічнай акадэміі

г. Мінск

Беларусь ідэальная

1. АРХЕТЫПЫ. ФЕНЕЧКА І ВЫШЫВАНКА

Ёсць нешта зняважлівае ў прыстаўцы «суб» — прынамсі, словы «субпрадукты», «субкультура» ў дачыненні да слова сыходнага /параўнайце: «прадукты», «культура»/ выдуюць на нейкую другаснасць, нязначнасць ды несур'езнасць.

На пачатку васьмідзесятых, канчаткова звар'яеўшы з тагачаснае школьнае рэалізацыі, я ўсур'ез захапіўся ідэямі айчыннага маладзёжнага андэграўнда /Хіпі! Пратэст! Свабода!/. Мы — такіх як я было даволі многа — бавілі вольны час у скверыку ля помніка Ф. Э. Дзяржынскаму, разважаючы пад недазволена на тыя часы запісы «Ролінг

засталіся, запаскуджаны заморскім кічам, і што адзінае вартае выйце — «стаць тварам да вёскі», з яе традыцыямі, «духоўнаю ды матэрыяльнаю культурай і агульным ладам жыцця»; «каб спраўдзіць сваё высокае прызначэнне і адраджэнне». Я з сумам рабіў выгляд, нібыта разглядаю музейныя экспанаты, і думаў, што спрадвечнае расейскае падзяленне на «пчовеннікоў» і «западнікоў» знайшло-такі нязграбны працяг і на Беларусі.

Цяпер гэтая кабета займае, здаецца, нейкую важную адміністрацыйную пасаду сейбіта «разумнага, добрага, вечнага», прапагандуе вышыванкі ў даверанай ёй парафіі і, напэўна, усур'ез лічыць, што кансервацыя культуры — справа добрая і карысная.

Ды вось пра што я пры ўсім вонкавым непадабенстве абедзвюх сітуацый яны маюць агульную прынцыповую аснову і вызначаюцца адным тэрмінам: субкультура. У першым выпадку — субкультура андэграўнда, са сваім архетыпам — хіпуўскай фенечкай, у другім — субкультура афіцыйнага адраджэнства так-

пенсіянеры на лаўцы ў пад'ездзе, а насценны дыван з рэпрадукцыяй расейскага рэаліста Пярова неўзабаве атрымае свой інвентарны нумар у музеі — разам з хіпуўскай фенечкай і этнаграфічнай вышыванкай /толькі ў розных залах і ў розных вагавых катэгорыях/. Асяродак знік, разам з ім знікла і ягонае субкультура.

3. ГВАЛТ

Але часта бывае, што субкультура становіцца афіцыйнай дактрынай: у падобных выпадках яна падмінае пад сябе ўсё іншае...

Чаго-чаго, а гэтага на Беларусі хапае, як той казаў, па самую плешку: вольнае старажытнае менскае забудова ператваралася ў аперэтаную дэкарацыю, вартую быць хіба што ілюстрацыяй для вокладкі сувенірнага альбома «Інтурьста», а вольнае псеўдафальклорны кіч Беларускай дзяржаўнай філармоніі паціху выціскае з людской свядомасці аўтэнтычны фальклор... Я ўсім не супраць сучаснага Траецкага прадмесьця і ансамбля «Свята», я супраць таго, каб субкультура выдавалася за культуру сапраўды нацыянальную.

І калі чарговы раз я чую ці чытаю выступы шматлікіх «дэячаў асветніцтва», «рупліўцаў Адраджэння» ці проста афіцыйнах асоб, што зрабілі са сваёй беларускасці добра аплачваемую прафесію, і калі людзі гэтыя сцвярджаюць, што адно яны з аднадумцамі вартыя прадстаўляць беларускую культуру, а ўсе астатнія — не, то міжволі задаюся пытаннем: а ці існуе тая беларуская культура ўвогуле?

4 СПРОБА ВЫЗНАЧЭННЯ

Рызыкую быць абвінавачаным у антыадраджэнстве і непатрыятычнасці, але, задаўшыся падобным пытаннем, усё часцей хочацца сказаць: не. Беларускай культуры /у класічным разуменні тэрміна/ на сённяшні дзень няма. Сапраўдная культура не можа гуртавацца па ўзроставым, цэхавым, прафесійным, канфесійным прынцыпам, таму што культура — з'ява надузроставая, надцэхавая, надпрафесійная, надканфесійная.

Ёсць аб'ектыўны закон, паводле якога ўсведамленне сябе, як асобы, магчыма адно ў пэўнай паслядоўнасці. Для сябе я ўмоўна вызначыў яе так: «я» — «мой дом» — «маё мястэчка» — «мой народ» — «сусвет»; цераз прыступкі гэтыя не пераскочыць, як бы таго ні жадаў. Масавае ж свядомасць тутэйшага жыхара на сёння знаходзіцца ў лепшым разе паміж аднакама «мой дом» і «маё мястэчка»; пра нас пакуль рана гаварыць, як пра нацыю, а таму тэрмін «беларуская культура» варта адкласці да лепшых часоў. Гаварыць можна хіба пра кангламерат субкультур. Сярэдзіна дэнацыяналізаванаму беларусу субкультурніцкай канцэпцыі адраджэнскага кшталту незразумелыя, а іх праблемы нецікавыя.

Сапраўдная культура можа быць толькі агульнанацыянальнай.

5. СУБКУЛЬТУРА

Неяк давалося браць чарку з адным вядомым тутэйшым Паэтам — адначалі ягоную новую кніжку. Падвяселены Паэт усё скардзіўся: «Ну каму тая кніжка тут патрэбна? Паляжыць у кнігарні, а потым спішуць...». Але, умоўна спаліўшыся, прыняўся разважаць пра беларускую культуру, абавязак перад ёй...

Я яго разуменьню. Акадэмічныя тлумачальныя слоўнікі прыстаўку «суб» вызначаюць так: другаснасць, лабчонасць. Напр.: «субпрадукты», «субкультура»...

присутным духавенствам, шматлікімі вернікамі.

Месяць травень быў для культурнага жыцця «азелянёны» і вельмі шчырай выставай, што мела назву «Бог — мой сябра». Ідэя яе правядзення нарадзілася ў Задзіночання каталіцкай моладзі Беларусі, што ўтварылася пры Беларускай каталіцкай грамадзе, якая гэтую ідэю падтрымала, як і вернікі парафіі мінскага касцёла Святой Тройцы. Разам з Літаратурным музеем М. Багдановіча і ў яго памяшканнях і была наладжана вельмі багатая па колькасці прац і вобразнасці экспазіцыя работ дзяцей з усёй Беларусі, у якой упершыню на Беларусі тэма Бібліі праявіла свае невычэрпныя магчымасці для дзіцячай творчасці. Першую прэмію аргкамітэта атрымала 13-гадовая Ганна Макей з Мастоўскага раёна, з вёскі Лаўна.

І вось адбылася яшчэ адна падзея, якую ўсе католікі звязваюць з адраджэннем духоўных традыцый у Мінску і ўвогуле на Беларусі. 13 чэрвеня прайшлі працэсія і набажэнствы з нагоды Святога Божага Цела. Божае Цела, якое кожны католік можа штодзённа сімвалічна спажываць у форме хлебнай аплаткі падчас набажэнства, сімвалізаваў непарушную вялікую павязь з Богам, яго Присутнасць і Клопат аб зямной пастве. Таму гэтае Святае так гуртуе вернікаў.

Францішак НЁМАНЕЦ

Уладзіслаў АХРОМЕНКА

СУБКУЛЬТУРА

ЭСЭ

Стоўна» пра забароненыя тады крышнаіцтва і мастацкі авангард; прыстойныя прахожыя абыходзілі нашыя доўгія фрызурны і пацёртыя джынсоўкі за кіламетр /нас рэгулярна «вінціла» тутэйшая міліцыя/. Мы вандравалі і ў Санкт-Пецярбург /тады яшчэ Ленінград/, з мэтай «патусавацца» на «Сайгоне» — у знакамтай на ўвесь Саюз кавярні, што на рагу Неўскага і Уладзімірскага — прытулку айчынных хіпі, ііпі, панкаў, рок-н-рольных музыкаў ды іншых, ненадзейных, з пункту гледжання ўлад, элементаў. Мы жылі ў закінутых ламарнях часоў Радзіона Раманавіча Раскольнікава, ездзілі з горада ў горад «аўтастапам», ганарыліся адзін перад адным доўгімі валасамі, зашмалцаванымі рызманамі і фенечкамі — самаробнымі хіпуўскімі бранзалеткамі, вырабленымі з дробных пацёркаў ці рознакаляровых тэлефонных дроцікаў, размалёўвалі сцены горада пацыфікамі і магі да ранку спрачацца пра Маркуза, Плана і сэнс жыцця /нас рэгулярна «вінціла» і тамтэйшая міліцыя/. Ноч патыхала перагрэтым бабінным магнітафонам, танным «Агдамам», дымам «Беламору» і сапраўднай свабодай — ці, прынамсі, яе ілюзіяй.

З тых часоў, як згадка пра сентыментальныя ўспаміны дзяцінства, у мяне засталася хіпуўская фенечка... Дык якое дачыненне маюць гэтыя ўспаміны да слова, вынесенага ў заглавак? Самае непасрэднае, але пра гэта — крыху пазней. А вось яшчэ адзін, недаўны ўспамін. Неяк, гады тры таму, давалося пазнаёміцца з адной вельмі паважанай ды адукаванай кабетай, сур'ёзнай спецыялісткай па тутэйшым фальклоры. Аднаго разу нашая гутарка зайшла пра беларушчыну /цяпер гэтаму слову вынайшлі афіцыйны тэрмін «адраджэнскія працэсы»/. Фалькларыстка выклала перада мною стос каляровых альбомаў з выявамі этнаграфічных брылёў, саламяных конікаў, куфраў ды вышыванак і доўга, з імпатам даводзіла, што сучаснага сапраўды беларускага мастацтва не існуе ўвогуле, а тыя дробныя рэшткі, якія яшчэ

сама са сваім архетыпам — этнаграфічнай вышыванкай. Зрэшты, архетыпы могуць быць і іншыя. Проста асабіста для мяне першае эмацыянальнае факусе ў сабе доўгія фрызурны, танны «Агдам», аўтастоп, пацыфікі і наўны, але цалкам абгрунтаваны ўзростам і часам лад паводзін, а другое — музейны пыл, моўныя штампы газетных артыкулаў, кандовы патрыятызм і непахісную перакананасць, што муміфікацыя нацыянальнай спадчыны — гэта і ёсць «адраджэнскія працэсы».

2. АСЯРОДАК

Субкультура, у адрозненне ад культуры, існуе ў строга зададзеных рамках. У адрозненне ад сапраўднай культуры яна скіравана не вонкі, а ў сябе, бо абслугоўвае адно абмежаванае асяродак. Асяродак і ёсць тая платформа, на якой субкультура можа існаваць. Гэта — як жаргон, зразумелы адно пэўнай групе асоб.

Асяродак можа гуртавацца па розных прынцыпах — узроставым, цэхавым, канфесійным, прафесійным і гэтак далей: гэтым ён і абмяжоўваецца. Знікае асяродак — адразу ж знікае і субкультура, якая ім сілкуецца.

Памятаеце, можа, распаўсюджаны ў сярэдзіне сямідзесятых гітары з выразамі з гэдэраўскіх часопісаў і наклееных на дэку выявамі прыгажунь, папулярныя песні ў выкананні Людмілы Зыкінай і насценныя дываны з рэпрадукцыяй карціны «Охотники на привале»? Эстэтыка ані гарадская, ані вясковая, але эстэтыка прадмесьця, — таго самага, з альясамі на вокнах, з марлевымі фіранкамі, з нядзельнымі вечаровымі спевамі пад гармонік... Дзе тыя фіранкі, дзе альясы, дзе нядзельныя пасядзелкі пад нумерамі і пераборамі? Яны зніклі разам з прадмесьцямі, саступіўшы месца строгай геаметрыі новых мікрараёнаў і цалкам стандартызаванаму ладу жыцця. Гітара з прыгажунямі выкінута на сметнік, бо безумоўна прайграе відэамагнітафону, пра Людмілу Зыкіну памятаюць хіба што

БКГ ВЫДАЕ, БКГ ЛАДЗІЦЬ...

Беларуская каталіцкая грамада паслядоўна праводзіць ідэю беларусізацыі касцёла ў шырокім рэчышчы нацыянальнага адраджэння ў незалежнай краіне. На грамадскіх пачатках, не маючы сталой дзяржаўнай падтрымкі, Грамада выдае шмат духоўнай літаратуры. Гэта і касцельныя песні, спеўнік для змешанага хору, тэксты і музыка якіх былі падрыхтаваны святарамі-беларусамі Я. Германовічам, У. Чарняўскім, а таксама К. Каганцом ды іншымі дзеячамі Беларускага Адраджэння з нашаніўскай пары і пазнейшых часоў. Шмат зрабіў для падрыхтоўкі спеўніка сябра Грамады беларусаў-католікаў выкладчык Беларускай музычнай акадэміі У. Неўдах. Варта нагадаць факсімільныя выданні на беларускай мове лацінай, што калісьці, падчас польскай акупацыі, друкаваліся ў Вільні ў 20-х — 30-х гг. Яны сведчаць, што беларускае каталіцкае духавенства спрыяла абуджэнню ў Беларусі хрысціянскіх пачуццяў і беларускай свядомасці. Гэта таксама факсімільнае «3 гісторыі апалагетыкі хрысціянскай», укладзенай кс. Я. Рэшцэем у 1928 г. і «Голас душы. Кніжка для набажэнства для беларусаў-католікаў» кс. К. Стэповіча // выданне, папраўленае і дапоўненае, 1934 г./.

Унікальнае перавыданне — «Дзёнік кс. Стэповіча /К. Свяка/» — творчы лёс якога, трагічна абарваны сухотамі, так сумна нагадае лёс М. Багдановіча.

Беларуская каталіцкая грамада па-свойму годна прынесла свае ўнёсак і прадстаўніку Ватыкана, папскаму нунцыю, архіепіскапу Габрыелю Мантальва, які сёлета ў сярэдзіне траўня ўручыў у Мінску даверчыя лісты Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Станіславу Шушкевічу. Падчас багаслужбы ў Мінскім катэдральным касцёле прадстаўнікі кіраўніцтва Грамады ад імя вернікаў-беларусаў перадалі паслу Ватыкана булу, тэкст якой злучае прывітанне з нагоды ўступлення на пасаду, пажаданні плённай дзейнасці на дабро ўсяму каталіцкаму свету і беларускаму народу. Тэкст быў напісаны на італьянскай і беларускай мовах. Сама форма булы, яе аздабленне, знешні выгляд світка, накручанага на адмысловы цыліндр, — праца вядомага ў Еўропе беларускага мастака П. Семчанкі. Вітанне, прамоўленае да нунцыя на італьянскай і беларускай мовах сябрам БКГ спадаром А. Жлуткам, даследчыкам Скарынаўскага цэнтра, было сардэчна сустрагана як прадстаўніком Ватыкана, так і

КАБ ПАДМУРАК БЫЎ ТРЫВАЛЫ

Першая навуковая канферэнцыя «Санкт-Пецярбург і беларуская культура», прысвечаная памяці акадэміка Яўхіма Карскага, што прайшла 1—2 чэрвеня г. г. у канферэнц-зале Расійскай нацыянальнай бібліятэкі /СПб/, хаця і выклікала напачатку адчуванне непаўнаты ці мо некаторай недаправаанасці /у сэнсе адсутнасці ясна акрэсленай канцэпцыі/, тым не менш парадвала ўжо тым, што яна ўвогуле адбылася і якраз напярэдадні Сходу беларусаў свету, заклаўшы тым самым добры падмурак для ўмацавання сувязяў паміж навукоўцамі-беларусамі Санкт-Пецярбурга і навукоўцамі Беларусі.

Пачэснай госцяй на канферэнцыі была ўнучка вядомага навукоўца філолаг Таццяна Сяргееўна Карская, якая ў сваім дакладзе распавяла пра шматгранную навуковую і грамадскую дзейнасць свайго дзёда, а таксама пра яго жыццёвы шлях і паскардзілася, што ні ў Мінску, дзе пэўны час працаваў акадэмік Карскі, ні ў Пецеры, на Васільевскім востраве, дзе ён жыў апошнім часам, няма дагэтуль мемарыяльнай дошкі, хаця размовы пра гэта вядуцца ўжо не адзін год.

На пленарным пасяджэнні закраналіся розныя аспекты беларусізацыі. З вялікай цікавасцю былі выслуханы даклады В. Булікіна /СПб/ «Да пытання аб фарміраванні этнакультурнай прасторы беларусаў», В. Грыцкевіча /СПб/ «Крыніцы па гісторыі Беларусі ў фондах ЦДА Расіі», В. Бабук /СПб/ «Выдавецкая дзейнасць Віленскай навучальнай акругі па матэрыялах аддзела рукапісаў РНБ».

Цісіль, але змястоўны даклад зрабіла М. Ткачэнка /СПб/ пра беларускі кніжны графічны партрэт XVII стагоддзя. А. Лысенка /СПб/ апавядаў пра тое, як збіралася беларуская калекцыя Расійскага этнаграфічнага музея. Зацікавілі слухачоў ягонныя нестандартныя разважання пра шляхі развіцця сучаснай этнаграфіі.

Сенсацыяй канферэнцыі зрабіўся даклад супрацоўніка РНБ С. Жэмайцка, у якім ён паведамаў пра свае адкрыцці: ім знойдзены ўнікальны прававы акт — Прывілей 1440 г., дадзены Наваградскай зямлі Казімірам Ягелонам /Ягайлавічам/. Дакумент уяўляе сабой ліст пергаменту памерам 39 на 41 сантыметр, на якім кірылічным літарамі напісаны тэкст Прывілею. Ён складаецца з 20 артыкулаў, 7 з каторых датычаць дзяржаўнага права, 8 — грамадзянскага, 2 артыкулы закранаюць крымінальнае, а 3 — працэсуальныя кодэкс.

Практыка Прывілею, распаўсюджаная ў XV стагоддзі, падрыхтавала аснову для стварэння Статута Вялікага княства Літоўскага, і знойдзены С. Жэмайцісам дакумент — яшчэ адно пацвярджэнне гэтаму: шмат якія артыкулы амаль без зменаў паўтараюцца потым у Статуце ВКЛ. Пра існаванне гэтага дакумента гісторыкі ўвогуле не ведалі: спасылка на тое, што Прывілей атрымала і Наваградская зямля, не мелася ў вядомых навукоўцам гістарычных крыніцах.

Адметнасцю даклада было і тое, што С. Жэмайцкі не толькі паведамаў пра знаходку, але і высветліў гісторыю дакумента. Доўгі час Прывілей знаходзіўся ў гарадскім архіве Наваградка, а потым належаў сям'і Маскевічаў, сваякамі якіх быў шчорсаўскі Храбтовіч, і, верагодна, праз іх дакумент трапіў у славу-тую бібліятэку Храбтовічаў, вяртанне якой на Радзіму, па словах А. Малдзіса, амаль што вырашана. Шляхі, якімі Наваградскі Прывілей апынуўся ў РНБ ў 1929 годзе, пакуль не высветлены, бо сам дакумент не пашпартызаваны і ляжаў неапрацаваны да апошняга часу.

Жывую хвалю непасрэднасці і шчырай эмацыянальнасці ў нятарпоўку плынь акадэмізму, якім вызначаўся пачатак канферэнцыі, унеслі «госці», дакладнікі — яе блізказамежны ўдзельнікі: Л. Бойка /Салігорск/, А. Смалянчук і Г. Семянчук /Абодва з Гародні/, Віталь Скалабан /Мінск/. Апошні перадаў прывітанне і падзяку ад Беларускай энцыклапедыі за даламогу навукоўцаў Санкт-Пецярбурга гэтаму выдавецтву. В. Скалабан прачытаў кароткі, але вельмі цікавы даклад, у якім засяродзіўся на дзейнасці акадэміка Карскага па аднаўленні дзяржаўнасці на Беларусі ў 1917—20 гадах і, па сутнасці, адкрыў малавядомыя старонкі жыцця славутага вучонага.

Ву канферэнцыю сябра аргкамітэта Міжнароднай Асацыяцыі беларусістаў пецярбургскі даследчык М. Нікалаеў. У заключным слове ён падзякаваў дырэктару РНБ за падтрымку ў правядзенні канферэнцыі, выказаў думку аб неабходнасці надрукаваць матэрыялы канферэнцыі.

А на заканчэнне варта прывесці пажаданне В. Грыцкевіча, каб такія навуковыя канферэнцыі сталі рэгулярнымі, штогадовымі, бо толькі тады падмурак, закладзены сённяшняй канферэнцыяй, ды і сам будынак беларусістыкі, якая адраджаецца на нашых вачах, будзе трывалай.

Анатоль КІРВЕЛЬ, сябра МАБ

г. Санкт-Пецярбург

Добры дзень, Андрэй! З цікавасцю пра-чытаў вашу размову з Юрасём Залоскам /«ЛіМ», 9.4.93/, на якую, адчуваю, адгукну-ся не адзін я. Падзяляю шмат якіх назіранні і высновы, выказаныя ў гэтым дыялогу, далучаюся да вашага непакою, клопату аб якасных зруках сучаснага мастацкага слова /пера-важна праявіліся/ у Беларусі на выхадзе XX стагоддзя. Адрозна ж, перш чым спраба-ваць паразважаць над асобнымі момантамі вашай гаворкі, хачу засведчыць свае сімпатыі і да вашых твораў і да вас, як, несумненна, змястоўнай асобы і перспектыўнага аўтара. Уважліва сачу за ўсім, што з'яўляецца з-пад вашага пера і апошняга гады. Лічу, што поруч з Хрысцінай Лялюка, Алесем Наварычам, Ірынай Жарнасек, Уладзімірам Ягоўдаікам, Алесем Асташонкам, Сяргеем Кавалёвым, Барысам Пятровічам, Анатолем Казловым, Вітаўтам Чаропкам, Сяргеем Астраўцовым,

/у паззіі гэта закранула не аднаго прадстаўніка і майго пакалення/. Таму, калі Федарэнка гаворыць пра сябе, як пра «звы-чайнага сярэдняга літаратара, што мала чым вылучаецца ад тых, з кім разам прыйшоў у літаратуру», у гэтым якраз і бачыцца мне добры знак, які нараджае спадзяванні на рост, пасталенне творцы, на тое, што «зор-ная хвароба» не зацягне яго ў свой палон.

Бадай, адной з галоўных дамінант у ва-шай размове сталася тэма «традыцыйнага метаду ў прозе». І калі вы сцвярджаеце, што «ў беларускай прозе амаль скрозь дамінантаю была... традыцыя сацыялістычнага рэалізму», адносячы да яе і Быкава, і Стральцова, і Шамякіна /не пазначаючы між імі ніякіх адрозненняў/, а зьяе выключнае з гэтага літаратурнага напрамку, дакладуючы: «...я не пішу гэтым метадам», то да вас тут узнікае не адно, а цэлы шэраг няпростых пытанняў.

спрэчна, вопыт папярэднікаў кожным з тых пісьменнікаў, што тут згаданы, не ігнаруецца, не адмаўляецца, больш таго — ён у многім фарміруе іхнія асабістыя мастакоўскія канцэпцыі, вызначае і духоўныя, і грамадскія арыенціры, якім суджана трывалая, устойлівая /нярэдка без карэннай, глыбіннай трансфармацыі/ адданасць з першых твораў. І я, напрыклад, не магу асабліва дакараць Шамякіна за настальгію па ўчарашнім дні /«Аповесці Івана Андрэвіча», «Малодосць», 1993, N 1/, таму што там у яго ключавога персанажа было тое, чаго ён не мае /і занадта гіпербалізуе гэтую адсутнасць/ сёння. Якраз у гэтым — адна з асноўных матываў прыведзеных твораў. Але ж не будзем забываць, што большасць т. зв. простых савецкіх людзей не мела тады і дробнай долі таго камфорту, аб якім з такім зразумелым надрывам згадвае галоўны шамякінскі

Тут не шкодзіць прыслухацца і да Д. Ліхачова, да яго парады разглядаць стыль і «як з'яву літаратурнай мовы» і «як пэўную сістэму формы і зместу».

Я падзяляю перакананне А. Асташонка, што лепшае апавяданне ў беларускай літаратуры — стральцоўскае «Смаленне вепрука». Але ж поруч з ім — і такія жамчужыны, як «На чацвёртым годзе вайны», «Свет Іванавіч, былы Дон-Жуан», «Сена на асфальце», як «Загадка Багдановіча» і «Адзін лапаць, адзін чунь», як паэтычныя кнігі «Ядлоўцаў куст», «Цень ад вясла», «Мой свеце ясны», як эсэ і крытычныя артыкулы, рэцэнзіі, рэмінісцэнцыі, эпістальныя рэчы... Гэта надзвычай рэдкі выпадак у літаратуры, калі амаль усё — і значнае, па-сапраўднаму новае, і эстэтычна спелае і паўнакроўнае, з надзейным запасам трываласці. Тут Стральцова можна ў нас паставіць поруч з Багдановічам, які пры ўсёй жанравай, струк-турнай і рэчаіснаснай шырыні таксама не быў усяядным, не імкнуўся ахапіць выключна ўсе тэмы — ад аграрнікаў да пажарнікаў.

Вось вы, Андрэй, называеце Стральцова «сацрэалістам» — вядома, не ўкладваючы нічога нізкага ці кампраметуючага ў гэтае паняцце, аддаючы належнае таму часу, які выпаў на долю мастака. Не буду надта па-глыбляцца ў самую катэгорыю гэтага творчага метаду, які сёння па многіх параметрах сур'ёзна пераглядаецца, але мушу зазначыць адно: як бы тэарэтыкі-абаронцы згаданага напрамку ні рупіліся рэанімаваць яго, сцвяр-джаючы і ягоныя нібыта неабмежаваныя магчымасці, і яго дэмакратычнасць, бязмежнасць у адносінах да структурных пошукаў і г. д. /дзе ледзь ці не ўсё можна ўпіхнуць і казуістычна апраўдаць/, прывязваюць Стральцова выключна да сацрэалізму — па-мойму, істотна зважаючы і прымітыўнае складана-спадчыну майстра. /Не сакрэт, між іншым, што сама дэфініцыя памянёнага метаду была прапісанай нават не ва ўсіх літаратурах былога сацлагера — у польскай, напрыклад/. Тут ужо ўнікае ўражанне, што /свядома ці не/ творчыя набыткі вельмі неардынарнага, шмат у чым наватарскага аўтара нівеліруюцца і спрошчваюцца, пад-няюцца пад ранжыр многіх іншых. А тут і можна якраз жадаючым падыскутаваць...

А як стасуюцца многія аповесці Быкава з артадаксальнымі пастулатамі сацрэалізму?

Увогуле, я шмат у чым салідарны з вамі, мне таксама здападобы многія рэчы тых аўтараў, на каго вы арыентуецеся, разумею я, што ахапіць усю панараму найлепшых здабыткаў у гэтым выпадку вы проста не маглі альбо не прагнулі абцяжарваць гутарку доўгім пералікам імянаў. І ўсе-ткі, для мяне /не ведаю, як для каго/ апавяданні ні разу не ўпамянутыя ў дыялогу Янкі Брыля, Яна Скрыгана, Анатоля Кудраўца, Віктара Кара-мазава, Івана Чыгрынава, Барыса Сачанкі, Алеся Жука, аповесці Віктара Казько /сюжэтныя яны ці не; вы ж лічыце, што «літаратура бессюжэтная» — «кельская»/ — адны з мацнейшых старонак нацыяналь-най прозы. Дарчы, ці няма пярэчання між вашымі, прыведзенымі вышэй, словам і наступнымі: «...калі пішу, менш за ўсё ду-маю, традыцыяналіст я ці яшчэ нехта — проста пішу... Не ведаю, куды ісці і што. Мые асабіста заўсёды... цягнула пісаць не-шта вольнае, не думваючы, які гэта жанр, нічым сябе не скоўваючы...»?

Асабліваю нагоды ў мяне выклікае ваша энергічна-наступальнае адстойванне тэзісу актыўнага вяртання «тарашкевіцы» ў сучас-ную літаратурную мову. Па-мойму, гэта

ВЁСКА, САЦРЭАЛІЗМ І «ТАРАШКЕВІЦА»

ЛІСТ АНДРЭЮ ФЕДАРЭНКУ

Уладзімірам Сцяпанам, Вітаўтам Мартынен-кам, Уладзімірам Дзячко /хай даруюць тым, каго не згадваю, бо ведаю пра іх меней/ у нашай прозе досыць выразна заяўляе пра сябе наймаладзейшая генерацыя, якой за-эпітэт «малады» ўзусім не варта крыўдаваць, бо, вядома ж, гэты стан не доўжыцца вечна.

Менш за ўсё хацелася б, каб гэтыя мае радкі да вас успрымаліся як лекцыя-маралізаваная, тым болей — як набор бясспрэчных заўваг, расфасаваных у кананічныя формы ўсвядзення і валодання абсалютнай ісцінай. Прызнаюся, ніколі не імкнуўся да навязвання сваіх меркаванняў і поглядаў, бо і сам не з'яўляюся прыхільнікам той праматы, якой вылучаецца гарматы ствол. Свет увогуле /не кажучы пра мастацтва/ тым і цікавы, што ў ім разнастайнасць, поліфанізм выступаюць як нармальныя і не-абходныя з'явы. Непрыняцце аднапільнасці, аднаварыянтнасці — амаль заўжды і адмаўленне стэрэатыпу і мыслення, і дзеян-ня. У гэтым сэнсе, падзяляючы права кожнага на ўласную пазіцыю, я ваш прыхільнік. Таму, спадзяюся, што ў прадзятасці майго стаўлення да вашых думак вы мяне падазра-ваць не будзеце.

Што мне імпаануе ў вашых адказах? Менавіта жаданне не быць аракулам, імкненне пазбягаць катэгорычнасці, імператывнасці ацэнак, натуральнасць і арганічная сціпласць, якая не прымае ні позы, ні /няхай нават авансам/ высокіх і пахвалальных слоў у свой адрас. На пачатку творчага шляху гэта не так і мала, бо ведаю шмат прыкладаў, як ускру-жыла ранняя пахвала не адну галаву, як потым усё напружаныя дачыніні і абця-цаныя задумы губляліся ў «дымке туманной», як ішло тапанне на месцы, а то і страта сябе, ранейшага — свежага, па-юнаму ўражлівага

Тым болей, што далей ідзе такая «расшыфроўка» пазіцыі, якая яшчэ гусцей усё зашыфроўвае: «Я прыхільнік чыстага, аб'ектыўнага рэалізму, і хачу, у меру сваіх, вядома, здольнасцей, толькі «ставіць дыя-наз». Я не выбіраў гэты метады неж знарок, проста ён сам склаўся як найбольш адэкват-ны для майго мыслення...». А яшчэ далей — наступнае: «Г. зв. традыцыйную літаратуру — а ў беларускай літаратуры традыцыйнай я называю сацрэалістычную — я адношу ў большасці сваёй да літаратуры добрай». Тут, як відаць, айчыннае прыгожае пісьменства савецкай пары выступае ў рэчышчы трады-цый прагрэсіўнай сусветнай літаратуры, але выступае суцэльным масівам, без вызначэн-ня ні яе рэльефу, ні яе гістарычна-нацыянальных адметнасцей, ні яе індывідуальных спецыфічных рысаў. Па сутнасці, вынікае, што ўсе лепшыя творцы паслякастрычніцкай пары — апалагеты і адзінай ідэалогіі, і стэрэатыпнага светаўспрымання, і нязменнага тэматычнага дыяпазона /«той жа рэалізм, той жа гуманізм, тая ж вера ў чалавека працы...»/. Усё адно і тое ж — і ва ўсіх?

Па якой жа шкале вызначаецца вамі род-насць Мележа, Быкава, Стральцова, Караткевіча, Адамчыка, Шамякіна, Навуменкі, Дамашэвіча, Пташнікава? Толькі на той падставе, што ў іх шмат агульнага матэрыялу рэчаіснасці /вёска, вайна/, што яны ўсе, без выключэння, успрымалі працавітасць чалавека як адну з найвышэй-шых каштоўнасцей, што амаль усё звяртаюцца даволі часта да асабіста зведанага, убачана-га і перажытага, г. зн. — рэальнага? Аднак, ці гэтага дастаткова, каб аб'ядноўваць кагор-ту такіх усё-ткі розных, неподобных аўтараў у адзіную плынь «традыцыяналістаў»? Бяс-

герой.

А ў тых часы не ўсім было так лёгка, як можа здавацца зараз, не ўсім было ўсё ясна-зразумела, не ўсё ўспрымалася без цяжкага роздуму, сумненняў і расчараванняў. Пераканаўчы таму прыклад — і творы, і асоба Міхася Стральцова, якога з поўным правам, без аніякіх нацяжак можна лічыць класікам. Здаецца, не так і шмат ім напісана, але ж — нічога другараднага, «прахаднога», на гэтак званую патрэбу дня, усё — ад «Блакітнага ветру» і да «Смалення вепрука» — з'явы, якія спасцігаць і сёння, і заўтра.

У той, як прызвалі яго, «застойны» час Стральцоў, у адрозненне ад многіх, кожнай клеткай сваёй ранімай істоты супраціўляўся ўсялякаму роду фальшы, не прымаў яго як сацыяльную прыдуху, якая стрымлівала, а то і глуха перакрывала доступ кіслароду да асобы, перш за ўсё сумленнай, ненахрапістай, той, што не жадала мімікрыі, прыстаёвання да сітуацыі /асацыятыўна ўсплываюць «Прыстасаванцы» Панчанкі/, якая свядома не магла ўключыць сябе ў шэрагі актыўных «барацьбітоў за светлае будучае». А яно, тое будучае, паўставала ў такіх дэфармаваных выявах, дзе звычайная шчырасць, адкры-тасць, пазбаўленыя агрэсіўна-учэлістага канфармізму, успрымаліся ў лепшым выпад-ку як донкіхоцтва. Гэта — у сферы чыста маральнай, духоўнай пазіцыі мастака, а яна не магла не рухаць яго слова ў напрамку спавядальнай паўнаты і даверу да рэалі, а не да цвёрдага прынцыпу захавання рафініраваных прапорцый між добрым і дрэнным. Але ж ёсць яшчэ і субстанцыя ўласна творчага працэсу, у якім выпрацоўваецца і крэпне самастойная, індывідуальная манера, фарміруюцца сты-лёвыя адметнасці майстра, якія сведчаць не толькі пра яго ўмельства валодаць словам.

А ПОМНІЦА ШМАТ...

Яшчэ некалькі гадоў назад паліцыі кнігарань былі літаральна завалены ўспамінамі колішніх кіраўнікоў партызанскага руху на тэрыторыі Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Кнігі гэтыя выклікалі далёка не адназначнае ўспры-манне. На жаль, сярэд іх сустракалася — пры тым і намала такіх, аўтары якіх кіраваліся адным: як выгаднай падаць сябе, узвялічыць уласную ролю ў разгоне фа-шызму. Тым самым у вачах чытача падрывалася павага да мемуарнага жанру ўвогуле, а ён жа, калі апавядальнік піша непрадзята, а аб'ектыўна, мае неацэннае значэнне, як дакумент эпохі. Пры ўмове, што і сам мемуарыст — фігура неардынар-ная...

Пра гэта падумалася, калі чытаў кнігу Заіра Азгура «Тое, што помніцца...», вы-пушчаную выдавецтвам «Мастацкая літаратура». Уласна кажучы, чацвёртую з аналагічнай серыі. Тры папярэднія былі прыхільна сустраты і крытыкай, і чытачамі.

І вось чарговая, на гэты раз, як сведчыць Заір Ісакавіч у прадмове, апошняя — «кніга завяршае мой аповяд пра час і пра сябе».

Значыць, у пэўнай меры і падсумаванне пройдзенага шляху: «Я, як кажучы, размя-няў дзевяты дзесятак. Цяпер зробленага не пераробіш і пражытага не перапішаш». І ў іншым месцы гэтага ўступу-звароту да чытача: «Я — сын свайго часу. Мые гартаваў ён, радаваў, засмучаў, уцягваў у сумненні, умацоўваў. Я ўвабраў у сябе яго азарэнні і яго памылкі...»

Аповяд пра час і пра сябе... А хіба не важны ён для нас, калі прыняць пад увагу Асобу мемуарыста? Вядома, можна па-рознаму ўспрымаць здзейсненае Азгурам-скульптарам, але зробленае ім з гісторыі беларускага выўленчага мастацтва, а калі шырэй — гісторыі нацыянальнай культуры не выкрасіць. Як жа тут не прыслухацца да голасу таго, хто меў маг-чымасць сутыкацца з самымі рознымі

людзьмі.

З. Азгур не проста падае творчыя, можа, нават у большай ступені жыццёвыя, партрэты сваіх сучаснікаў, хоць матэрыялы падобнага мемуарна-нарывавага плана ў кнізе пераважаюць. Адначасова ў яго раз-вагах прысутнічае і публіцыстычны роздум пра эпоху, у якой сталеў, гартаваўся і развіваўся ягоны талент. Аўтар, азіраючыся на пройдзеныя гады, з вышыні іх акідаючы позіркама здзейсненае, разважае не толькі аб уласных набытках ці праліках, а і задумваецца, ці так жылі ўсе мы, ці той ідэі, якой трэба было, прытрымлівацца. Ведаючы камуністычную арыентацыю апавядальніка, хочацца з ім у нечым і паспрачацца. Ды, бадай, важны не рознагалоссі, а найперш тое, што аб'ядноўвае, робіць аднадумцамі.

Усе мы, хто жыве на гэтай зямлі неза-лежна ад сваёй нацыянальнай прыналежнасці, — дзеці адной маці-Беларусі. Як жа не любіць яе, як не шанавець беларускую мову? У сувязі з гэтым заслугоўваюць увагі высновы З. Азгура, што гуцаць у першым жа артыкуле «Каб разыходжаньняў не было між намі...»: «Я люблю беларускую гаворку. Ёсць перажыванні і меркаванні, якія на іншай

мове мне перадаць цяжка, таму ў нейкія моманты я проста не знаходжу адпаведна-га і гэтаксама выразнага слова ні ў рускай, ні ў яўрэйскай мове. Я не разумею людзей, якія абьякава ставяцца да роднага слова і думваюць, што гэтым дэманструюць як быццам сваю высокую культуранасць, калі вядуць размову, у думках перакладаючы саміх сябе на рускую мову. Часцей за ўсё ў падобных выпадках атрымліваецца нешта змешанае: ні па-руску, ні па-беларуску. Яшчэ болей засмучаешся, калі дзеці рас-туць у непавазе да роднай мовы».

Аднак павага да свайго ўласнага ў кожнага па-сапраўднаму культурнага ча-лавека /у гэтым З. Азгур прынцыпова перакананы/ ні ў якім разе не заслониць лепшага, што створана іншымі народамі. Таму з такой павагай і ўдзячнасцю сцілае ён галаву перад талентам скульптараў С. Меркулава /«...Уваходжу, ваяльнік, у тваю майстэрню...»/, В. Мухінай /«Вера — ад слова «вернасць»/, Б. Пастарнака /«Жыві цуд»/...

Ды, пэўна, нам больш прыйдуцца даспа-добы меркаванні З. Азгура пра дзеячаў беларускай літаратуры і мастацтва. Асабліва, калі ўлічыць, што ён, як правіла, не абмяжоўваецца выказваннямі пра іх

пройдзены этап. Ці варта захапляцца тым, што ўспрымаецца сёння па-іншаму, нярэдка — архаічна? Так, наша мова, у тым ліку літаратурная, «кніжная», прайшла ў гэтым стагоддзі няпростыя шляхі свайго развіцця, было ў яе і тое /у 20-ыя асабліва/, што хочацца нам рамантызаваць, падаць у арэале незвычайнай пекнаці, прыстасаваць да сённяшняга карыстання. Але ці апраўдана гэта, ці мэтазгодна? Не прыжыліся ж ні на вашай Мазырышчыне, ні ў бліжнім ад яе м. Рэчыцкім раёне ні «плянны» з «глібусамі», ні «кілё» з «лёканам», ні «клясы» з «блёкам» ды «Эўропамі» /якія падчас успрымаюцца як спланаваны ці бяздумны гвалт над мовай, альбо карыкатура на яе/, хоць і было ж, што ў гісторыі асветы яны існавалі, прывіталіся...

Моўныя ж элементы шліфаваліся, як марскія каменчыкі, дык навошта ж зноў вяртацца да таго, што яшчэ больш адштурхне ад той мовы, да якой пачынаюць пакрысе прыглядацца самі беларусы, адвучаныя ад усяго роднага, крэўнага не столькі заезджымі, колькі дамарослымі «звышінтэрнацыяналістамі-манкуртамі»?

Несумненна, што многія проста не ведаюць аб тым, што ў гэтай плыні «лёкання» шмат чысцейшай вады паланізмаў, аб чым слухна і доказна пісаў не так даўно ў «Ліме» Кастусь Цвірка. І не толькі мяккія «эль», але і словы, якія касяком валуцкі з польскай мовы, накіталі «выстава», «газета», «мапа», «рорар»... Таму я згодзен з тым «паважаным пісьменнікам», вашым апанентам, які з трывогай мяркуе, што з-за такой моўнай «перабудовы» сапраўды «чытачы ад нас адвернуцца». Як мне здаецца, Андрэй, гэта не тое, што павінна здарыцца ў першую чаргу не даваць спакою творчаму роздзуму... Ёсць столькі іншых праблем, да якіх дай Бог хоць бы наблізіцца!

Не усё я магу ўспрыняць і ў вашым адказе на апошняе пытанне. Сцвярджаючы, што «вёска — гэта нешта адзіна сапраўднае, нейкі светлы разумны куточак у свеце вяр'яцтва...», не-не ды і ўзнікае пытанне: «А ці не ідэалізуем мы яе — вёску?» Я далёкі, безумоўна, ад таго, каб разглядаць, як вешчунны пралетарскай рэвалюцыі, вясковая жыццё выключна праз прызму «ідэялізму», што доўга было ледзь не зацверджанай нормай. Але чаму ж усё-такі яе так дружна пакідалі раней і пакідаюць і зараз, у тым ліку — і мы з вамі? Няўжо усё там так гарманічна? Вядома ж, не. Пра гэта і вы самі няблага ведаеце і кажаце ў дыялогу.

Вядома, што любоў да свайго вытоку — нямногае з таго святага, што яшчэ заставаецца ў гэтым свеце. Але ж і колькі драматычнага ў гэтай любові, колькі неадназначнага /«Люблю Отчизну я, но странною любовью!» — вось і яшчэ адно прызнанне класікі на гэты конт, але ў іншай плоскасці, дзе погляду ўласціва выразная шматмернасць, псіхалагічная супярэчлівасць.../.

Вось, у асноўным, тое, чым хацеў падзяліцца з вамі. Прабачце, калі ў нечым не так трактаваў альбо нешта ўспрыняў іначай — неадпаведна вашым намерам. Шчыра жадаю быкаўскай і стральцоўскай вышын /дзе столькі глыбокага болю, што адно «мёртвым не баліць»/, пільнага зроку і чуйнага слыху ў шматгалосым свеце, у якім аж залішне сёння гвалту з калатнай, але ж — і зараз нараджаюцца дзеці, і свецяць зоркі над хаосам быцця... Таму — стварайце! Дзеля жыцця, дзеля Бацькаўшчыны.

Віктар ЯРАЦ

г. Гомель

творчасць, а прыводзіць шмат малавядомых, а то і зусім невядомых фактаў з іх жыццёвай і творчай біяграфіі.

У полі ж зроку апавядальніка — самыя розныя людзі. Гэта і паэт І. Харык /«Дзень ёсць дзень...»/, і драматург В. Вольскі /«Пяро ўпаўнена чаканкі»/, і акцёр М. Зораў /«Свеціцца душа чалавека...»/, Г. Глебаў /«Вы з намі, Глеб Паўлавіч!»/, рэжысёр і акцёр М. Міцкевіч /«Будаўнік з лукавай усмешкай»/...

А колькі цёплых, я б сказаў сардэчных слоў знаходзіць З. Азгур, узнаўляючы воблікі жонкі Я. Коласа /«Вернасць сябра — акрыляе»/ і маці Я. Купалы /«Яе вачыма абагрэты»/? Сюдзі ж прымыкае і апавяд пра А. Аладава /«Выпраменьванне дабрыві»/, якая, як вядома, доўгі час ўзначальвала Дзяржаўны мастацкі музей Беларусі.

Запомніў З. Азгур вельмі шмат. Гэта — калі меркаваць толькі па чацвёртай частцы кнігі «Тое, што помніцца...» Калі ж сабраць усе іх разам, атрымаецца багаты і змястоўны роздум сьліннага майстра пра час, у якім ён жыў і жыве, пра людзей, з якімі лёс падараваў яму радасць сустрэч.

А. В.

ВОСЬ ТАКІ «ПРЫНЦЫП»...

З НАГОДЫ ВЫХАДУ ДАВЕДНІКА «БЕЛАРУСКІЯ ПІСЬМЕННІКІ»

Даўно чакалася гэтае свята — уззяць у рукі поўны бібліяграфічны даведнік па беларускай літаратуры. Кожны літаратуразнавец ведае, колькі часу і сіл трэба патраціць, каб адшукаць у моры друкаванай прадукцыі многіх стагоддзяў патрэбную публікацыю. І вось пад канец мінулага года доўгачаканае свята прыйшло — на паліцах кнігарняў стаў першы том біябібліяграфічнага слоўніка «Беларускія пісьменнікі», які выйшаў у выдавецтве «Беларуская энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі. Гэта ж так лёгка будзе цяпер працаваць даследчыкам нашай літаратуры! Адагарты старонку з імем любога, які толькі цябе цікавіць, пісьменніка, і перад табой увесць ён, як на далоні, з усёй яго творчасцю, з усімі яго публікацыямі, пачынаючы ад самай першай, можа, даўно забытай нават ім самім. Толькі той, хто звязаны з літаратуразнаўствам, з даследаваннем гісторыі літаратуры, можа па-належамаму ацаніць каштоўнасць слоўніка і ў душы падзякаваць усім, хто шчыраваў над ім.

Першая вартасць слоўніка, якую не мог не адзначыць чытач, гэта даволі падрабязны, змястоўны жыццёпісны пісьменнікаў Беларусі, што там змешчаны. Аўтары здолелі сабраць усе самыя важныя, самыя істотныя біяграфічныя звесткі, якія дапамагаюць найбольш поўна ўявіць воблік кожнага пісьменніка, яго ролю ў літаратуры. У гэтым сэнсе даведнік набліжаецца да вядомага мнагатамнага «Польскага біяграфічнага слоўніка», які ўжо многія дзесяцігоддзі выдаецца ў Варшаве і якім з поспехам карыстаюцца і беларускія даследчыкі.

Слоўнік «Беларускія пісьменнікі» дае магчымасць зазірнуць у самыя вытокі нашага пісьменства, пазнаёміцца з усім багаццем беларускай літаратуры ад далёкай старажытнасці да нашых дзён. У двух першых тамах мы побач з такімі славетнымі дзеячамі культуры і асветы Беларусі, як Афанасій Філіповіч, Сымон Будны, Андрэй Волан, Фёдар Еўлашоўскі, Ефрасіння Полацкая, Лаўрэнцій Зізані, знаходзім і імёны менш вядомых палемістаў і мемуарыстаў старажытнасці — Анастасія Сялявы, Іосіфа Будзілы, Беняша Буднага і інш. Дарэчы, не абмінае слоўнік і малавядомы аўтару навішых часоў. Ці шмат хто з нас ведае, напрыклад, такіх беларускіх пісьменнікаў ужо нашага стагоддзя, як Паўлюк Ананьёў, Апанас Атава, Хведар Бужан, Альгерд Бульба, Янка Быліна, Віктар Вальтар, Лявон Віталін-Дубейкоўскі, Наталля Вішнеўская? Між тым кожны з іх — факт нашай літаратуры.

Здаецца, упершыню за ўсе пасляваенныя гады так шырока знаёміць слоўнік і з творчасцю беларускай эміграцыі. Усе мы цяпер можам толькі парадавацца вяртанню ў нашу літаратуру і Вінцука Адважнага, і Наталлі Арсеневай, і Юркі Віцьбіча, і Антоса Галіны /малодшага брата Якуба Коласа/, і шмат іншых. Вельмі добра, што знайшлося ў даведніку месца і для беларускіх пісьменнікаў цяпер замежнай Беласточчыны. Слоўнік як бы паказвае нам, як збяднялі мы сваю літаратуру, штучна выкрэсліваючы з яе цэлую кагорту пісьменнікаў, якіх параскідала доля па шырокім свеце.

Імкнучыся паказаць рэальную гісторыю беларускай літаратуры, аўтары слоўніка не абыйшлі маўчаннем і творчасць тых літаратараў, якія адыгралі ў ёй негатывную ролю. Як скажам, сумнаведомы крытык-агэбелышчык Лукаш Бэндэ. Усё правільна: хай чытач ведае ўсю складанасць нашай літаратурнай гісторыі.

Гартаючы першыя тамы гэтага каштоўнага выдання, уважліва бачыш тую тытанічную работу, якую праробілі нашы навукоўцы. Без пераложвання можна сказаць, што выхад біябібліяграфічнага слоўніка — важная вяжа ў гісторыі беларускай літаратуры.

Але выданне мела б яшчэ большую каштоўнасць, калі б аўтары былі аб'ектыўныя і паслядоўныя да канца, каб яны кіраваліся толькі неабходнасцю як мага поўнага асвятлення гісторыі нашай літаратуры, адкінуўшы ўсе штучныя, устарэлыя канцэпцыі, суб'ектыўныя меркаванні.

Калі я першы раз узяў у рукі слоўнік, то адразу ж кінуўся глядзець бібліяграфію

тых пісьменнікаў, якія мяне цікавяць як даследчыка. З нецярпеннем адгортваю старонку, на якой павінна быць згодна з алфавітам імя беларускага польскамоўнага паэта XIX стагоддзя Антонія Эдварда Адынца, які нямае пісаў пра родную Беларусь, пра яе людзей. І вось першае расчараванне — няма там Адынца! Недагляд? Але ж не, выпадкова выпасці з тама ён не мог: надта ж прыкметная постаць у літаратурным працесе XIX стагоддзя Антоні Адынец, блізік сябар Адама Міцкевіча, Яна Чачота, Уладзіслава Сыракомлі. Хачу зразумець, чаму ж складальнікі не ўключылі яго ў слоўнік, чым ён перад імі правававаўся. Можа, яны абмежаваліся толькі беларускамоўнымі пісьменнікамі? Але і думку такую цяжка дапусціць. Мастацкі летапіс Беларусі, пачынаючы з далёкай старажытнасці, ствараўся на многіх мовах — стараславянскай, лацінскай, польскай, старабеларускай і сучаснай беларускай, не кажучы пра іншыя мовы. І праўда, у слоўніку бачу пісьменнікаў, якія пісалі на ўсіх гэтых мовах. Нават уключаны тыя літаратары Беларусі, якія пісалі на рускай, на яўрэйскай, на літоўскай мовах і лічыліся адпаведна рускімі, яўрэйскімі, літоўскімі пісьменнікамі. Лічу гэта правамерным. Без іх імён нельга да канца зразумець увесь літаратурны працэс на Беларусі. Ды і прыстойнасць тут «соблюдена».

Але чаму ж тады ўсё-такі няма Адынца? Тлумачэнне нарэшце знаходжу ў «Прадмове». Аказваецца, «пачынаючы з артыкулаў пра пісьменнікаў XIX ст. дзейнічае моўны прынцып адбору персаналіў». Чаму ж тады гэты «прынцып» аўтары адкінулі ў дачыненні да пісьменнікаў савецкага часу? Ага, здагадаўся: бо ўсе савецкія пісьменнікі Беларусі, на якіх бы мовах яны ні пісалі, былі членамі СП БССР! А Адынец і яму падобныя, на жаль, не ўганараваліся гэтага высокага звання!

Згодна з гэтым беспрынцыпным «прынцыпам» за межамі нашага літаратуразнаўства апынулася, я сказаў бы, цэлая эпоха ў гісторыі нашай літаратуры, эпоха, калі афіцыйнай мовай на Беларусі, а значыць і мовай літаратуры была польская мова. Была выкінута літаратура, якая глыбока адлюстравала жыццё Беларусі XIX стагоддзя, усю складанасць грамадскіх узаемаадносін свайго часу, літаратура, якая вырасла на нашай глебе, засноўвалася на нацыянальнай культуры беларуса, на яго фальклоры; літаратура, якая вяла вайну з векавым цемрашальствам, за вызваленне нашага народа з прыгоніцкага рабства, за свабоднае развіццё яго культуры, у тым ліку беларускай мовы. Выкінута польскамоўная беларуская літаратура, якая ў нейкіх асяродках нарадзілася і пачала, хоць і паволі, але ўпэўнена развівацца і ўласна беларуская літаратура. Як жа тады, шануюны прафесары і акадэмікі, чые імёны красуюцца ў пачатку выдання пры пераліку членаў рэдкалегіі, загадаеце працаваць з вашым слоўнікам даследчыкам вытокаў новай беларускай літаратуры, а яшчэ шырэй — вытокаў беларускага нацыянальнага адраджэння, пачынальнікамі якога якраз і былі польскамоўныя пісьменнікі Беларусі?

Ці, можа, не трапіла ў слоўнік польскамоўная літаратура XIX стагоддзя па прычыне боязі, што ён мог бы залішне разрасціся? Але гэта зноў жа не аргумент: раз быў намер паказаць гісторыю развіцця нашай літаратуры — трэба паказаць яе ў поўным аб'ёме, без кастрацыі.

Дарэчы, ці была вялікая патрэба даваць у слоўніку савецкую літаратуру, тым больш жывых аўтараў? Яшчэ раз паглядзець на ўсю нашу алілуйшчыну ў гонар «роднай» партыі і яе геніяльнейшых правадыроў? Ці не лепш было б сканцэнтравана пакаць што на дасавецкай літаратуры, якая надзвычай слаба распрацавана, якая яшчэ чакае свайго адкрыцця?

І яшчэ адно не магу абйсці маўчаннем усё ў тым жа звязку. У прадмове аўтары аб'явілі, што згодна са сваім «прынцыпам» яны не ўключылі ў слоўнік Адама Міцкевіча, вялікага песняра беларускай зямлі. Так, Адам Міцкевіч — польскі паэт, вялікі патрыёт польскай дзяржавы, якой фактычна стала з часам шматнацыянальная Рэч Паспалітая і за аднаўленне якой ён замаўся

пасля яе падзелу ў канцы XVIII стагоддзя. Так, палякі па праву ім ганарыцца, па праву лічаць яго сваім, бо пісаў на польскай мове. Але ці ж такі ўжо чужак Адам Міцкевіч нам, беларусам? Яго, Міцкевіча, беларуса па паходжанні, Міцкевіча, які бясконца любіў сваю Беларусь, называючы яе па традыцыі «Літвой», які па-майстэрску паказаў характаво і шчодрасць душы беларускага народа, эстэтычнае багацце яго вуснапаэтычнай творчасці, які першы на ўвесь свет зававаў аб самабытнасці і прыгажосці вядомай яму з маленства беларускай мовы, Міцкевіча, які ўрэшце сам шырока расчыняў дзверы ў сваіх творах беларускай моўнай стыхіі, ці ж не маюць права і беларусы называць таксама сваім, беларускім, хоць і польскамоўным паэтам? Думаю, любі дасведчаны, культурны паляк паставіцца да гэтага з поўным разуменнем. Дарэчы, я не магу назваць ніводнага беларускамоўнага паэта ад старажытнасці да нашых часоў, хто гэтак бы глыбока, з такой мастацкай сілай паказаў бы гістарычнае мінулае Беларусі, як Адам Міцкевіч. І выключыць яго, які і іншых польскамоўных пісьменнікаў Беларусі, з кантэксту гісторыі беларускай літаратуры — проста недарэчна. Гэта даніна застарэлым, вельмі суб'ектыўным поглядам.

У гэтай сувязі мне ўспомніўся аналагічны бібліяграфічны слоўнік нашых суседзяў «Украінскія пісьменнікі», выдадзены ў пачатках яшчэ ў 60-ых гадах. Украінцы, не надта аглядаючыся на некага, узялі ды і ўключылі ў збрагі ўкраінскіх пісьменнікаў і сваіх сціпых суседзяў, «родам білорусів» Францыска Скарыну, Кірылу Тураўскага, Сімяона Полацкага, Андрэя Рымшу, Васіля Цяпінскага. І, як бачым, свет ад гэтага не здрыгануўся, нека выстаяў. Ніводнага папроку не з'явілася на старонках беларускага друку. Можа, наадварот, мы павінны толькі ганарыцца, што нашых выдатных дзеячаў культуры так шануюць суседзі, што назвалі іх таксама сваімі. Відаць, немалы ўплыў зрабілі яны і на культуру суседзяў.

Ну, а мы, зацуканыя беларусы, нават сваё ўсё яшчэ баімся назваць сваім, кроўных сыноў Беларусі адлучаем ад роднай зямлі.

Гвалтоўна адлучаючы выдатных сыноў Беларусі ад яе самой, выкідаючы іх з нашай гісторыі, з літаратуры толькі за тое, што яны мелі — няшчасце ці шчасце? — жыць у спольшанай Рэчы Паспалітай, што яны былі сынамі свайго часу, мы нібы забываем, што на дварэ доўга ўжо нішае стагоддзе, што Беларусь — гэта не «ўсходнія крэсы» польскай дзяржавы, як той-сёй усё яшчэ лічыць.

Дзіўна, вельмі дзіўна глядзець, калі прыязджаюць да нас палякі адзначаць юбілей выдатных сыноў Беларусі, сусветных славуцасцяў, якіх па традыцыі называюць усюды толькі польскімі, а мы тут як бы збоку прыпёку. І не толькі паэтаў, што з вядомых прычын пісалі па-польску, але нават кампазітараў і мастакоў, ураджэнцаў Беларусі, якія «пісалі» на агульнай для ўсіх нас, для ўсяго чалавецтва мове гукаў і фарбаў, мы бяздумна аддаём некаму, з дзіўнай лёгкасцю адмахваемся ад іх.

Кажучы ўсё гэта, я зусім не рвуся адбіраць у суседзяў нашых славетных сыноў. Я хачу толькі падкрэсліць, што яны — агульныя для абодвух народаў, што кожны народ сам вызначае ролю і месца таго ці іншага дзеяча ў свайой гісторыі. Гісторыкі ж кожнага з «бакоў» не толькі маюць права, але, мусіць і абавязаны ўключаць іх у гісторыю роднай краіны, калі яны хочуць быць аб'ектыўнымі.

Выданне «Беларускія пісьменнікі» яшчэ не завершана, праца над ім працягваецца. Таму хочацца верыць, што такі патрэбны кожнаму даследчыку даведнік будзе папраўлены, дапоўнены. Для ўсіх «адлучаных» на чале з вялікім Адамам просіцца дадатковы том /а мо і не адзін/, які мог бы выправіць становішча. Хацелася б, каб першы ў нашай гісторыі фундаментальны біябібліяграфічны слоўнік стаў папраўдзе верным люстэркам далёка не проста шматваковай дарогі беларускага пісьменства.

Кастусь ЦВІРКА

Была позняя гарадзенская восень. Аднойчы надвячоркам загалёкаў тэлефон: кідай усё, ляці сюды, у нас сёння будзе польскі прэм'ер пані Сухоцка! Праездом з Мінска...

— Ды ну?!

— Ну.

І пачалася гарачка. Першая справа ў такіх выпадках — пропуск. Таму што, хутчэй за ўсё, з'едуцца палякі з усёй Беларусі. А нам, тутэйшым, хоць і літаратарам, хоць і пішучым часам на польскія тэмы, месца можа і не хапіць. І вось залятаем у тую кантору, дзе гэтыя праноскі, па ідэі, павінны выдаваць. Ах, які жалі! Вось толькі-толькі былі, а толькі ты ў дзверы — ужо няма! Чытаюць, значыць, што пішае. Каб даў Бог, каб белару-

думай, бегай, круціся, даставай, катайся ў Кракаў, агрыжайся з «ЛіМам» — і вась табе людская ўдзячнасць, на векі векув амэі!

Камбатантам старанна падтаквае сусед. Такі здаровы інтэлігентны мужык з вусамі — пэўна, на службе. Падтакваць старанца па-польску, але ад штодзённага «гаворення нармальна» і такога рэзкага пераходу ў яго атрымліваецца... такая вясковая беларушчына, што ёлкі-палкі! Дзяды на яго падазрона касавурацца.

Але што ж ты каму давадзеш! Ні службе, каб узяліся за тую беларусізацыю, то і па-польску б лягчэй пайшло. Ні дзядам, што чалавек не мае віны, што лёс закінуў яго ў пагранвойскі СССР, дзе лёс даў даслужыцца да падпалкоўніка — а за гэты «з'явіўся» самота даставалі на службе.

Што ж — у нас пра нас усё вядома без нас.

рвануць і на Літву, але ж я сюды падаўся, і ніхто мне крыўды не чыніць! Нам бы, камерсантам, гэта... нам бы падвойны палатачак зняць... І следам за ім — мужыкі! Падвойны палатак! Консульства! Спрошчаны рэжым на мяжы! Пераходы! А, кажуць, на культуру польскую мы талы самі адшпілілі — няхай пані прэм'ер галаву сабе гэтай дуратой не забівае!...

А потым усё другім кругам пайшло, а потым трэцім... А потым паднялася пані амбасадар у Мінску Альжбэга Смулэк і кажа: ды хопіць вам ужо!

— Дзенькуе паньству бардзо! — кажа талы пані Сухоцка. — Косьцюл католікі, кажа, то косьцюл пофшэжны! А раз Беларусь мае стасункі дыпламатычныя з Ватыканам, то праз беларускі ўрад трэба па ксяндзоў звяртацца да Ватыкану. А польскі Жонд ксяндзоў аніяк высласць не можа, бо

інтэлігентна.

— Гэта Пазнаньскі.

— Ага-а! — адказаў я па магчымасці яшчэ больш інтэлігентна. Стась Пазнаньскі — гэты такі радыёфіцывараны польскі журналіст з беларускага Белаастока.

— Я тут у Данугу. Ты прыходзь — трэба пагаварыць, — сказаў ён і паклаў трубку. Было дзевяць раніцы...

«М-да, — палумаў я, — анцірэсней маладой чалавек...»

Стась выглядаў добра — быў ён, як кажуць у вёсцы, ці то ўжо зранку, ці то яшчэ звечара. І справы ў яго шлі добра — меў пры сабе ўласнага шафэра і прывёз для пачатку сваю пляшку шампанскага. Алошн-няе ўжо пілі.

— Слухайце! — Стась быў узбуджаны, але натуральна. — Слухайце, дайце мне такую тэму, каб я — у-ух! Каб бомба! Толькі не кажы, што нічога няма — ведаю я вас, хол-дэра ясна...

«Шуж, — палумаў я, — почонтэк бардзо абэцуненны...»

— Але-есь! Ты думаеш — я што?! Я палкам паважна: Варшава, Эўропа, маю на гэта семнаццаць мільёнаў злотых... Добра заробіш!

«А фэйна ён зранку пальнуў!» — палумаў я.

— А ці ён вам казаў, — спытала Данута, — што ён пані Элізы Ажэшкі сваяк?

Тут адступім. Тут маецца на ўвазе вось што. Маці мая — Зеляноўская, бабка мая — Паўлоўская. А пані Эліза — з таго ж дому Паўлоўскіх. Гэта ёсць, а дакладней, быў адзін вялікі клан — Зеляноўскія, Паўлоўскія, Мазалеўскія.

Да таго ж, пані Эліза была ў адной з маіх бабак за хрышчоную маці. Такім чынам, я ёй, так сказаць, бакавы праўнук. Праўда, тут такія кланы, што калі раптам некаму прыйдзе да галавы дзяліць, скажам, домік пані Элізы — а на такую халіваю набігуць усё! — то не ведаю, ці дастанецца мне хоць адна шалёўка. Зразумела, разумны чалавек на маім месцы заўжды меў бы тое-сёе, узяць хаця бы для прыкладу гарадзенскага літаратара з-над Зэльвянікі, але таму і траніў я ў сваім часе ў простыя інжынеры ВПК, бо парода з часам выводзіцца.

— Ах, ты, кур-рчэ, ты едэн! — Стась глядзеў на мяне закахана ды ўлюбёна. — Ты такі нацыяналіста, ты едэн, такі поета едэн, а пішэцж естэсь полякем! Вышыцы вы ту поляцы, кур-рчэ...

Потым яму прыйшло да галавы спытаць, ці далёка тая Мількаўшчына, вёска Элізы Ажэшкі. Ды не — за Скідаль і направа, да Нёмана. О! Глыкам было праглыкнутае шампанскае — едзем-едзем, а то усё справы, усё няма калі...

Паехалі.

Па дарозе Стась чамусьці скочыў на расейскую мову і з гонарам дадаў, што вучыўся ў Маскве. Паколькі я вучыўся не ў Маскве, а толькі ў Мінску, да таго ж, на інжынера, а не на інтэлектуала, прыйшлося пераходзіць на польскую.

— Алесь, — спытала Данута, — а ці з новай дарогі відаць магілу твайго дзядзькі?

— А вот зараз злева за соснамі будзе высокі слуп.

Стась павярнуўся і паглядзеў на слуп.

— Ён у падполлі быў, — сказала Данута, — немцы павесілі.

— АКовец? — спытаў Стась.

— Камсамалец, — адказаў я. — Савецкая партызанка.

— А чаму не АКовец?

— Таму што не паляк.

— Слухай! — пачаў злаваць Стась. — Усе вы тут палякі! А ты хоць знаеш, што ў АК было і шмат беларусаў?!

— Можа, — сказаў я. — Але дзядзька з вашымі меў клопаты. Летам 1943-га прыйшла ваша АК у Скідаль наводзіць парадка, то так наводзілі, што майму дзядзьку куля між валасамі і кепкай прайшла — чым і уратаваўся.

— Слухай! Ты ображаеш мяне і муй наруд! Поляцы нікого не ростіглівалі, слышалась?! — у галаве беднага Стася пачаў дзейнічаць асноўны закон фізікі, адпаведна якому агульны ціск на галаву складаецца з паршывальнай моцы ўчарашняй і сённяшняй алкагольнай пары.

— Слухай! — сказаў я. — Ты тут, панок заер..., едзеш першы раз, а бярэшся вучыць людзей, што тут было!

Алесь ЧОБАТ

МАЕ СУСТРЭЧЫ З ПАНІ СУХОЦКАЙ І ПАНАМ ПАЗНАНЬСКІМ

СУМНАЕ КРЭСАВЯЦКАЕ АПАВЯДАННЕ

сы так палякаў чыталі: што яны пішучы!

Але мужык, ясна справа, хам. Ты яго з адных дзвярэй — ён у другія. Той адмовіць, той адмовіць, а той ці то пільнасць згубіць, ці то настрой у яго будзе такі, што абы адчапіліся — адным словам, дастаць усё можна. Налта ўжо на пані Сухоцку жыўцом паглядзець захацелася: а, можа, і праўда дзе-небудзь яшчэ засталася начальства не такое, як наша?! Ды і для нашага абласнога мястэчка гэта нейкі працухон ад вечнага сну...

І вось маю кавалачак кардону са штампам і сваім напісаным па-польску прозвішчам, вось узьходзім па сходах да мясцовага тэатра, дзе мае адбыцца сустрэча, і я адчуваю сябе нейкім падпольшчыкам. Таму што нацыяналіст я беларускі, а пропуск маю польскі. Але варта на гэта нават не звяртае ўвагі — значыць, дрэнна яшчэ працуем: шчыльней трэба, хлопцы, шчыльней. Ды і мне самому завастрыць піро не зашкодзіла б, а то нават у такім святым месцы не пазнаюць.

У вестыбюлі ціхая прыёмная публіка. Гэта не тое, я перад прэм'ерай якой-небудзь «Лаліты» адна лалітка з тутэйшага ўніверсітэта лямантуе праз увесь тэатр да другой лаліцы: «Галка! Так ідэш или нет, дура?!» Публіка падыходзіць, тузае за зачыненую клямку і чамусьці адразу адыходзіць убок і нават у цень. Гэта як быццам чакаюць на майго любімага скідальскага ўчастковага Колья Ларяя, які неак прыляцеў у клуб разганяць хуліганскі мардабой, які даўно скончыўся, і бахнуўшы ў столь з табельнай бабахалкі, гаркнуў:

— Выхадзі па аднаму!!!!

Дзіўна, але ніхто не можа адрозніць, што я не паляк. Толькі хлопец з бяспекі, што аглядае фэа з балкона, неак налта ўжо неспрыкметна да мяне прыглядаецца.

У залу пускаюць, калі ў вестыбюлі робіцца цесна. Разам з тутэйшай журналіскай браціяй бяром уваход іштурмам і захопліваем месцы непасрэдна пад сцэнай, за два-тры рады. А так усё нармальна. На самым перадзе, як мае быць, ксяндзы-дабрадзеі, потым пісакі, потым АК-оўцы-камбатанты, потым актывісты «з'явіўся», потым публіка. «Як Эўропа — то Эўропа!»

Камбатанты за намі гавораць пра бензін, якога не даваў сельсавет, пра «польскую зямлю», якую не вяртаюць — сядзі і думай: ці гэта толькі яго даваенныя гектары, ці гэта усё «Крэсы Выходне»? — пра судоваразбідатцыйныя разборкі, пра тое, што як падсунулі «нам» чалавека з КГБ, то так ён тут і сядзіць...

— Белны Тадэвуш Феліксавіч! — думаю я. — Які ўжо год хадзі па начальству,

Пані Сухоцкай усё яшчэ няма — бо яе затрымаў размова гарадзенскі пан ваявода — яму, напэўна, таксама цікава пабыць у кампаніі прэм'ер-міністра, бо калі яшчэ здарыцца! Але нарэшце лёгкі ветрык па зале — гэта бяжыць чалавек з польскай службы, а за ім трох тутэйшых з нашай службы: адзін здаў залу, сцэну і кулісы — другі прыняў. І вось нарэшце пад авацны плыве праз залу пані прэм'ер на чале ўрадавай дэлегацыі!

І.

Сустрэча была кароткая, але вельмі прыемная!

За сталом на сцэне — Сухоцка і яе міністры, наш «прээс» крайні. Пасля кожнай фразы пані прэм'ера ўзяліся бухаць авацны, пакуль Сухоцка пару раз здзіўлена не глянула ў залу — там зразумелі. Сем мінут — і па прамаве. Сапраўды прыемная, спраўная, прыгожая жанчына. Але вось пачынаецца самае цікавае: пытанні з народа...

— Прэшэ пані! — першы ля мікрафона, вядома ж, граф, журналіст, сын пісьменніка, каналец, паляк і кандыдат у прэзідэнты Беларусі пан Прушыньскі. — Заховане прасы польскай у Мінську то пішэцж скандаль і ханьба! Венц прэшэ пані прэм'ер...

— Прэшэ пана! — у голасе пані Сухоцкай ёсць нешта такое, што адразу чуваць, што гэта вам прэм'ер-міністр, а не проста так! — Не зажондзам прасом! Праса польска сон незалежна од жонду!

— Но можэ не шыстка, пані прэм'ер! — дадае шэф канцэлярыі Ян Ракіта. — Здаецца, мы зможам купіць па старонцы ў «Палітыцы» ды ў «Рэчы Паспалітай»...

Пані Сухоцка квіае і пазначае ў нататніку.

Наступная справа: ксяндзы! Чаму Жонд не прысылае нам ксяндзоў? А тут яшчэ, плачацца адна маладзіца, даюць нам нагонку за тое, што па-польску молімся. І не вяртаюць «нашом польском земе» — гэта ўжо старэйшы дзядзька. І зноў чорт яго знае: ці гэта ён пра свой хутар, ці зноў пра «Крэсы»? Так, далей нецікава... Школы, кніжкі, паездкі, настаўнікі, грошы... Ага, вась! Зноў маладая пані — кажа, пайшла сюды замуж, а тут палякаў аж ненавідзяць, кажа, і ядуць поедам, а «пішэцж то наша польска зямля»...

— Як?! — зноў думаю я. — А г т р о х гадоў?! Але ж, пані, пабойся Бога! Ты ж ламаеш як афіцыйную, так і неафіцыйную канцэпцыю. Што робіцца, мама ты мая родная, што робіцца...

І адразу за ёй — малады хлопец! Глупства усё гэта, пані-дабрадзейка! Я сам ёсць камерсант з Замосня — мог на Украіну

для таго ў Польшчы кардынал-прымас ёсць і пры ім цэлая канцылярыя...

— На школы, кніжкі і настаўнікаў, — кажа далей пані Сухоцка, — ёсць у нас фонд «Веспульнота Польска». То гэта трэба туды — бо ён сенатарскі. Наконт зямлі ды нерухомасці трэба звяртацца да ўладаў, а ўвогуле з гэтай маёмасцю па ўсім свеце таксама: забраць забяруць, але аддаваць не хочучы і не аддаюць! Наконт падатку, кажа. Знялі мы з панам Кебічам гэты пракляты падатак. «Ура!! — крычыць мужчынская палова залы. — Ура! Нех жые пані прэм'ер і цала Польска!». Толькі супакоіліся — наконт пераходаў і консульстваў, кажа пані Сухоцка, сказаць хачу: паціху яшчэ два пераходы збудуем ды яшчэ па два консульствы з кожнага боку адчымні. «Ура!» — бярэцца зноў мужчынская палова залы... Пачакайце, кажа, крыгачы: не мае «стропа бялоруска» будынкаў пад тым консульствам, то вы ўжо, паньства, самі што пашукайце, памажэце партнёрам...

Гляджу я на ўсё гэта ціхім смяшлівым назіральнікам, такім шпіёнам-аматарам і думаю: а раптам пасля столькіх мужыкоў на чале ўрада без жартаў спраўная жанчына патрэбная — каб Край выпягнуць?! Была ж у часы «шведскага папопу» каралевай польскай сама Маці Божая — і так далі тым перадавым еўрапейскім шведам, што ляцелі яны, як міленькія, ад Чанстаховы да самога Гданьска, і аж кафтам заварачваўся!

Чым пані Сухоцку абдароўвалі ды як праводзілі — не бачыў і брахаць не буду. Таму што прыкмеціў я на зале такога шырокавядомага белаастоцкага беларуса Алега Латышонка — Алік пры польскай дэлегацыі быў перакладчыкам! — і вывеў яго ў вольную хвілінку на калідор.

— Ну, — кажу, — як табе гэта?

— Нармалёва, — кажа Алік. — Калі да белаастоцкіх беларусаў прыязджаў Шушкевіч, было абсалютна тое самае: стыль, манеры, прэтэнзіі, людзі, пытанні і адказы.

— То няўжо ваша начальства нічым не адрозніваецца ад нашага?! — у роспачы спытаў я.

— А чым яно можа адрознівацца, калі людзі нічым не адрозніваюцца?! — у роспачы адказаў Алік.

— А як там было ў Мінску? — з апошняй надзеяй спытаў я.

Алік толькі паглядзеў мне ў вочы з вышпні свайго двухметравага росту і моўчкі ўздыхнуў. І я яго зразумеў...

II.

Назаўтра тэлефон загалёкаў ранкам.

— Алесь? — пачуўся свойскі голас.

— Ну, — адказаў я па магчымасці

— Але-еесь! Ну, ты-ы! Курчы, ты! Я ж вас усіх люблю...

Дасхалі да Мількаўніччыны. У пачатку вёскі тры цёткі валаклі хлеб з крамы. Калі іх спыніліся.

— Ажэшкі шукаеце? З Польшчы? — перапытала адна. — То вам трэба...

— Ат, што ты гаворыш! — перабіла другая, хоць першая нічога яшчэ не паспела сказаць. — То вам трэба так: вам трэба да Болеса, бо ён самы стары, а потым да Нюры, бо яна самая разумная.

На размову паднялі мужчыны з двароў — і перакурчыць можна, і быццам пры справе. Стась выцягнуў дыктафон і пачаў накручваць: а хто вы тут, а на якой мове гаворыце, а калі жыць было лепей... Падняўся гвалт, як пры дзяльбе сотак! Мы з шафёрам падзелі з «паланэз» перакурчыць. А Стась круціў, круціў і круціў, трэпючыся на трох братніх мовах! А бабы разбіраліся ўжо між сабой, «дур-рняя ты, калі тое было!», сунуўся бы мужык — таго выперлі вон. Нарэшце разабраліся. То тут было так, паночку: як была Польшча, то былі ў польскай школе, як сталі нашыя, то вучыліся ў рускай, веры мы праваслаўнай, хаця каталікі таксама ёсць, гаворым па-простаму, па-нашаму, бо не вучыліся, жыць было калі як, але можна было... а таго Гарбачова — а каб яго яма заваліла і зямля свяціцца паела!

Бабы разышліся і маглі так гавяндзіць да вечара. Таму Стася заганалі ў «паланэз» і паехалі. Болеса на дарозе пазналі па прыкметах — ён таксама валок хлеб з «магазына». Каб не марозіць дзядзьку, пасадзілі яго ў «паланэз», а каб не марнаваць час — паехалі адразу да Нюры. Па дарозе і на месцы Болесь прасвячаў: ну каталік, ну паяж. А чаму не паяж? У Польшчы кап-ралам быў... То жыць добра было? То чаму кепска. Хто зямлю меў — то добра: сам сабе гаспадар. А як былі ў мяне 1,5 га — то куды?! І вучыцца не было як: так бы я на афіцэра вывучыўся, а так што ж — капрал. А як у нашых з немцамі ваяваў... «У якіх-то нашых?!» — уклініўся Стась. Ну хай у Саветаў... Але кажу: як у нашых з немцамі ваяваў, то зноў быў старшы сяржант! Начальства, што праўда, дурное было, але цягачы і гарматы амерыканскія, то добры механізм. Чаму па-польску кожны дзень не гавару? Чаму не гавару — з панам вот гавару... На свае восемдзсят з лішкам Болесь выглядаў шыкоўна. Па-польску ён гаварыў горш за Стася, але, як на мой розум, некалькі інтэлігентней...

Прыйшла разведка — Нюра чакае. Стась пайшоў да Нюры. Болесь удакладніў, ці ўсе мы з Варшавы, потым падрабязна распытаў, хто я такі, потым мы пагаварылі пра жыццё і нават знайшлі ў Скідалі агульных знаёмых.

— А чаго ён на вас злаваў, той паяж? — спытаў Болесь.

— Злаваў, што я навучыў вас, што гаварыць, і яшчэ настрашыў.

— Сынок, — хмыкнуў Болесь, — я такі стары, што даўно нікога не баюся, усе страхі сшылі...

— А такіх я штабелямі бачыў, — дадаў ён, падумаўшы. Каго ён бачыў такіх: ці мяне, ці Стася, ці нас абодвух? — я палічыў за лепшае не перапытваць...

Стася ўсё не было. Шафёр мацногнуўся лёгкім польскім матам і пайшоў на пошукі. Вярнуўся ён хутка.

— Слухай, вечорэм мушэ быць на граніце. Забегі стонд.

Цяпер я вылез з «паланэза» і пайшоў да Нюры. Там працягваўся ўчарашні Стасеў банкет. Нюра і Стась стаялі — Стась нешта рваўся сказаць, а Нюра сукакойвала яго, гладзячы па рукаве. Данута і суседка, якая забегла следам за гасцямі паслухаць, што на свеце робіцца, сядзелі за сталом. На стала стаяла пачатая пляшка «Русской», было ружовае сала, чорны хлеб, шыбуля, бляшанка кілек, крыху паляндвіцы, грыбы, гуркі, капуста. Стась быў вельмі і вельмі задумёны.

— Добра! — матлянуў ён галавой, як конь. — Але калі пані кажа, што тая Ажэшка была праваслаўная, то як яна была полька і каталічка?

— Паночку, паночку, — заглядзіла яго Нюра. — То было так, паночку. То яна была наша, тутэйшая. Але ж то ў дзеўках! А як пайшла замуж за паяжа — то стала полька. А як стала полька — то стала каталічка.

У мяне адвісла пашчэнка. Стась пакачваўся на нагах узад-уперад і пра нешта думаў. Хіба ў той Маскве яго не так пра нешта навучылі — маскалі, што з іх возьмеш!

— Паночку, паночку, — свабоднай рукой Нюра гладзіла ўжо мой рукаў. — Паночку, сядзьце, вышце, закусіце чым...

Неякі сантыментны папаўзілі пад горла,

слёзы на вачах нанакручваліся. Плёнуў я на час, на мяжу, на пошукі Польшчы не па тых вёсках — сеў, наліў, выпіў і закусіў. Сала было — абалдзень...

Стась паніку здаваўся. У хаце было пёпла, галаву распіралі парцыяльныя піскі, а дурныя хлопцы не памяталі, што плятуць! Ляшела к чорту сенсаць, Варшава, Еўропа, семнаццаць мільёнаў злотых... Хоць і абяпаных на дурногу дый не існуючых у прыродзе ўвогуле — але ўсё роўна дрэнна. Ну, таму што дрэн-на...

А Нюра агітвала, пляшка пусцела, сала знікала, суседка бадзела — будзе пра што бабам расказаць! З Нюрай мы, дарэчы, таксама разабраліся накіонт майго занятку, Скідала і агульных знаёмых.

— Добра! — матлянуў Стась галавой з апошнім высілкам. — А дзе цяпер вашыя пані?

— А добрыя, паночку, пані былі, — застракатала Нюра, — і пазычыць пазычалі, і гаварылі па-людску...

— Не! — матлянуў галавой Стась. — Дзе яны цяпер?

— Хто, Мазалеўскія?! — улезла суседка. — А дзе ім быць? Адзін начальнікам, другі начальнікам...

— То што, цяпер лепшыя начальнікі — ці тады?! — раптам з нейкім апошнім шляхецкім гонарам і высока задрэўшы галаву спытаў Стась.

— А нас, паночку, усе любілі, — нечакана неяк паважна сказала Нюра, — і каралі, і цары, і начальнікі. А цяпер маем сваю Рэспубліку Беларусь — вот!

У Стася на лоб пачалі вылазіць вочы — гэта быў умоўны знак, што час у дарогу.

Перапрабачыліся, перацалаваліся, зарулявалі паціху Стася, засунулі яго ў «паланэз», завезлі да хаты Болеса. І тут Стасю захацелася... на могілкі! А як жа ж! А раптам гэта прапаганда?! А якія там крыжы?! —

— Дзе едзе? — уздыхнуў шафёр. «Вось гэты — паяж! — падумаў я. — Па гэтым вішні, што паяж. Наш бы даўно выкінуў такіх фраераў з машыны і паехаў па сваіх хатніх справах...»

На могілках крыжы былі праваслаўныя, некалькі каталіцкіх... Колькі — Стась не лічыў, бо не мог, а я неяк саромеўся, бо навошта людзей турбаваць. Ад фамільнага шляхецкага склапа засталася страшная цагляная надбудова з бруднай ямай пад ёй. Сметнік, малінік, пуста і гола... Правінцыя.

III.

— А мне не спадабалася, што сказала ўчора Сухоцка, — ужо па дарозе назад раптам сказаў лёгка правактраны Стась.

— А мне спадабалася, — сказаў я. — Мне ўвогуле падабаюцца нармалёвыя паяжкі: Ханна Сухоцка, Юзэф Мацкевіч, Міхал Ягела...

— А мне не падабаешся ты! — гаркнуў Стась.

— Гэта добра, — кінуў я. — Ты больш акно адчыні, хай добра прадзьме.

Сварка выбухнула, калі праяжджалі аэрапорт. Стэнаграмы няма — ды хто б яе надрукаваў без паправак?!

— Як то?! У польскай вёсцы няма Ажэшкі, а ў нейкай там такой-сякой ёсць?! — А ты Польшчу шукаў? То шукаць Польшчу трэба на левым беразе, ці пад Лідай, ці па лясных вёсках.

— А чаму не там, дзе Ажэшка?!

— А чаму так павінна быць?

— А таму, што мне так т р э б а, х... ты едз! Параспускаліся тут без дагляду...

У месцы Пазнаньскі раптам зноў пачаў мірыцца і нават спрабаваў узяць інтэрв'ю. Дыктафон то рабіў, то не — а размова йшла ў такіх жа выразках з абодвух бакоў. А часам і мацнейшых. Бедны Стась! Як ён намучыўся з дыктафоннай стужкай у сваім Беластоку — калі рэзаў і ляпіў, ляпіў і рэзаў, каб выйшла так, як яму трэба і што яму сніцца. Усё ж такі галы маскоўскага выхавання проста так не прайшлі...

А мне гэтая пазедка, апроч знаёмства з мільмі людзьмі, Нюрай і Болесем, пра якіх яшчэ Караткевіч пісаў, што дадаць да іх талковае начальства, дык жылі б, як у Хрыста за пазухай, — мне гэтая пазедка таксама прынесла карысць: я зразумеў на практыцы, што такое палітычная правакацыя.

Гэта калі прыедзе такі панок гульнюць па ніжэйшых цэнах, набярэцца зранку, пасварыцца з чалавекам, пачне піхаць жывое жыццё ў загадзя распрацаваную «канцэпцыю» і ў выніку ні халеры не зробіць — а дома трэба ж пісаць справаздачу! Тады ён кажа: а я гэтага хама спецыяльна справакаваў, каб гэтая правакацыя выйшла ў нашых палітычных інтарэсах!

Прабач, Пане Божа, але Ты занадта сніпаўся, калі зрабіў наш свет за сем дзён — не ўсё ў Цябе атрымалася.

1992, лістапад — 1993, студзень

Пераклады

Роўна ў поўнач 31 снежня 1992 года пражскія і браціслаўскія гадзіннікі закончылі свой сумесны ход. Зараз яны адлічваюць новы, самаладны час гісторыі дзвюх новых дзяржаў, зародак якіх утварыўся ў тым жа, што і для БНР, 1918 годзе пад назовам Чэхаславакія. Потым былі імёны Чэхаславакія, ЧССР, ЧСФР.

То што ж нам рабіць, беларусам, добрым сябрам чэхай і славакаў? Паспачуваць з журботак, ці радасна іх павіншаваць? Або, згадаўшы з часоў Скарыны нашу еднасць, нашу грунвальдскую моц, паціснуць нашым братам рукі і пажадаць як мага лягчэй перажыць землятрэс і патап ад пагібельна камуністычнай атлантыды? І паабяцаць, што мы і надалей будзем перакладаць не з чэхаславацкай мовы, а з чэшскай і славацкай, са славацкай і чэшскай До Відзенья, Браціслава! На схлэдану, Прага!

Сяргей ПАНІЗЬНІК, былы «воін-інтэрнацыяналіст» у Цэнтральнай групе войск, старшыня рады сябрыні «Беларусь — Чэхія і Славакія»

Францішак ГАЛАС

ДОЖДЖ

Такая вада змучаная вада вада-смуток як тая вада у якой Пілат паласкаў рукі

Вось якая вада наўкруг
А чаго б ты хацеў
калі аж да сэрца амрочаны
калі такая вада-звала
А я б вось хацеў
пяшчотны краёчак з-пад падалка
жанчыны
якая прыходу майму яшчэ рада

Міраслаў ГОЛУБ

КАПРАЛ, ЯКІ ПРАТКНУЎ АРХІМЕДА

Смелым кідком збіў круг, дагчыну і кропку перасячэння ў бяскошчасці.

Пад страхам чацвертавання забараніў лічбы ад трох і вышай.

Потым у Сіракузах узначаліў школу філосафаў; другое тысячагоддзе сядзіць там і дзідаю піша:

раз два
раз два
раз два

Іван ДЫВІШ

ЁСЦЬ ТАМ ЯНА —

недзе ў пасцелі, ахутаная
на загарэлы локаць,
пасля пакупак, мышца, пустых
спрэчак са мною
пра каханне чытае кніжку —
Вось уварвуся да яе і полаг,
як шабляю шапку, скашу перад ёю,
каб толькі глынула і блаславеннем
сушышля гэтую ўзрашанасць —
Кнігу б закрыла, прыйшлага выняла
дэмана,
ўпляшку ўсадзіла, пусціла марскімі хвалямі
і, абAPERшыся на локаць,
чыгала б далей —
Ісціна ж тая, што праўды за ёю больш,
чым за мной —

Вілэм ЗАВАДА

ДАРОГА НА ЛОБНАЕ МЕСЦА

Гром ударыць, праломіць нябёсы аж да зямлі. Птах трапятліва пад кронамі шўкне; чырыканнем хоча запоўніць праломіну.

Нетры душы тваёй анямелі, доля-зямля. Курчыцца ў цяжкім роздуме, слёзаў не вышадзіш.

Гора — і скалы распаліся б, каб сосны не ашчаперылі іх. Гора — і гліна разветрылася б, каб коні не здратавалі яе.

Сэрца планеты вырвацца хоча, выплеснуцца, бы з памыйнай лахэнкай. Жывое? — Лепш ужо мёртвым быць. Мёртвае? — Глыбей у чыснец запльць.

Нетры душы тваёй анямелі, доля-зямля. Курчыцца ў горкім роздуме, кленічы не выльхаючы. Дзе ж справядлівасць?

Гэта за вас стала зямля спадкаемнай ганьбы — і, падсцёбваючы сябе, сунеша вуліцамі, разлогамі на лобнае месца — за вас, за вас, за вас.

Ян НОГА

ПРАГА

Прага — сага продкаў у мядзведжым кажусе лясоў;
Прага — горад з твістамі перакрываванняў;
Прага за сталамі, дзе смакуешца піва,
Прага за столікамі,
да якіх прыгтуліся вінаградныя схілы...
Прага, ты пад крылом часу,
якому няма ні канца, ні пачатку, —
Раздаю цябе поўнымі жменямі.

Яраслаў СЭЙФЕРТ

ПЕСНЯ

Ростань зноў каснікамі зажурьць наша поле. Штораз нешта знікае у красе наваколя.

Голуб крылы расцелі: каб не зведалі стому; без надзеі, з надзеяй — мчыцца толькі дадому.

Слёзы шкодзяць мужчыне. Палобі як ніколі! Штораз нешта ў зачыне у красе наваколя.

Францішэк КСАВЭР ШАЛЬДА

З РУЖЫ АГНІСТАЙ, СОНЕЧНАЙ...

З ружы агністай, сонечнай лёг на мяне пялёстак... Дзе я быў у трызненні? Пад туяй? Пад кіпарысам? А мо як стаяў на могілках прад самаю брамай? Сціснуся. Хай не выведзе пра гэта ніхто аніколі...

Шал напаў на мяне. Ведаю ўсё, што не бачаць іншыя і не чуюць. О як рэчы наперад мкнуща і кіпяць унутры! Хай жыццё вымяраю сваё на пядзі, — здрадаю будзе — супынак! Душа, я так не хачу караскацца.

Бланка ШВАБАВА

КАНІКУЛЫ

Высокае святло і спеў — у вышні... А тут — начы святло, тут крэкчучь карані.

Як соладка на тым сунічным полі, дзе высыпаюць ягады на волі.

І заўтра на зары вы сонца не праспіце, дайдзіце да гары, за даягляд зірніце. І пакарыце вы вяршыню тую, што вызначыць вам долю маладую.

ПРАФЕСІЯ — ТЭАТРАЗНАВЕЦ

Музыка

Сёлета Беларуска акадэмія мастацтваў упершыню праводзіць набор студэнтаў на дзённае аддзяленне па спецыяльнасці тэатразнаўства. Сваімі думкамі і планами з гэтай нагоды на старонках «ЛіМа» дзеляцца рэктар акадэміі Васіль Шаранговіч, прарэктар па навукальнай рабоце Анатоль Каляда і старшы выкладчык, кандыдат мастацтвазнаўства Таццяна Ратабыльская.

В. ШАРАНГОВІЧ. Беларуска акадэмія мастацтваў /раней — тэатральна-мастацкі інстытут/ набірае тэатразнаўцаў на заочнае аддзяленне з 1963 года /вядома, не штогод/. Здавалася б, мы выпусцілі шмат дыпламаваных тэатральных крытыкаў, але амаль ніхто з іх не ўкараніўся ў культурным жыцці рэспублікі. Гэта тычыцца ў аднолькавай ступені і мастацтвазнаўцаў. У рэспубліцы амаль няма спецыялістаў з базавай адукацыяй па гісторыі і тэорыі мастацтва.

Я ў прынцыпе супраць заочнай адукацыі, і асабліва — па тэарэтычных спецыяльнасцях, дзе, як сведчыць наша практыка, заочная форма навучання не дае аніякага плёну. Вось чаму ў нас мізэрна мала арыгінальных матэрыялаў па сучаснаму мастацтву, яго тэорыі і гісторыі ў перыядычным друку, а рэдактары выданняў не перастаюць скардзіцца на хранічную нястачу аўтараў. Калі прыгледзецца да тэатральнай і мастацкай крытыкі, сапраўды, стане відавочна, што цікавых крытыкаў можна пералічыць па пальцах. На тэлебачанні таксама часта мы сустракаемся з прафесійным падыходам да праблем мастацтва. У крытыцы — стан крытычны, такі вольны каламбур.

Такім чынам, даўно наспей час заняцца базавай адукацыяй у гэтай галіне гуманітарнай навукі.

А. КАЛЯДА. У цывілізаваных краінах мастацкаму густу крытыка, яго меркаванню даяраюць. Ён з'яўляецца свайго роду экспертам — на спектакль, які ўдасціоўся станоўчай рэцэнзіі вядомага крытыка, ідзе глядач. І наадварот. Я не думаю, што ў нас калі-небудзь так будзе. На працягу многіх дзесяцігоддзяў з тэатральнай крытыкай у нас былі праблемы. Цікавае да тэатра ў глядачоў вызначалася іншымі ўмовамі: узроўнем культуры людзей, іх духоўнай патрэбай.

Але імкнуча, так бы мовіць, да сучасных стандартаў — трэба. А для гэтага неабходна рыхтаваць спецыялістаў, прафесіяналаў. Значыць, патрэбна стацыянарная адукацыя.

Т. РАТАБЫЛЬСКАЯ. Большая частка прэм'ерных спектакляў, акцёрскіх і рэжысёрскіх дэбютаў у тэатрах рэспублікі застаецца па-за ўвагай друку. Ад адсутнасці ці нарэзаванасці тэатральнай крытыкі найперш хварэе мастацтва. Бо павярхоўны самааналіз таго ці іншага віды мастацтва дэфармуе яго перспектывы арыенціры ў творчасці. Банальна-бляклы след тэатра ў памяці нашчадкаў — гэта ж, калі ўдумацца, змарнаванае наша з вамі жыццё, нашы думкі і памкненні.

В. ШАРАНГОВІЧ. Размовы аб адкрыцці дзённага тэатразнаўчага аддзялення не адно дзесяцігоддзе адбываліся на шматлікіх сходках, пасяджэннях, але далей слоў і пажаданняў справа не ішла. У 1995 годзе Беларуска акадэмія мастацтваў будзе адзначаць сваё пяцідзесяцігоддзе. Юбілей тычыцца менавіта тэатральнага факультэта, таму што іншыя — маладзёшыя. Але, на жаль, за гэты дзесяцігоддзі мы не здолелі закласці тэарэтычнага падмурка Беларускага мастацтва. Гэта факт. Раней органы кіравання адукацыяй не разумелі неабходнасці ў такіх кадрах. Сёння мы можам самастойна вырашаць многія пытанні. Тое, што мы летась набралі на стацыянарна-мастацтвазнаўцаў, а цяпер збіраемся пры-

няць тэатразнаўцаў, сведчыць, што з нашага боку робяцца, хоць са спазненнем, але першыя крокі для паліпашэння стану крытыкі і навукі аб мастацтве. Да выхавання моладзі мы мяркуем запрасіць лепшых спецыялістаў, якія б змаглі падрыхтаваць сапраўды прафесійных крытыкаў і тэатразнаўцаў.

Т. РАТАБЫЛЬСКАЯ. На мой погляд, тое, што сёння адбываецца з тэатразнаўствам, у значнай ступені залежыць ад адсутнасці сапраўднай навуковай метадалогіі, якая б суадносілася з рэчаіснасцю, адпавядала б сучаснаму ўзроўню мыслення. У Беларуска тэатразнаўстве ёсць цікавыя і сур'ёзныя працы. Згадаю, напрыклад, кнігі Г. Барышава і В. Дадзімавай пра тэатр XVIII стагоддзя, бібліяграфічныя даведнікі Н. Ватацы і С. Кавязінай, кнігі пра сучасны тэатр Б. Бур'яна... Але ж гэта — выключэнні. Агульны метадалагічны ўзровень Беларускага тэатразнаўства адстае ў нас у лепшым выпадку гадоў на 30—40 ад таго, які існуе ў Маскве ці Санкт-Пецярбурзе /я ўжо не кажу пра Заходнюю Еўропу/. Мы не маем ґрунтоўных прац па тэарэтычнаму асэнсаванню тэатральнай гісторыі і сучаснасці. Сёння ж рабіць выгляд, што не існуе Тартускай школы семістыкі /«Труды по знаковым системам» выходзяць не адзін год/, прац Р. Барта, Ю. Лотмана, М. Бахціна, С. Аверынцава, А. Гвоздзевы... Дарэчы, і традыцыйныя метады даследавання тэатра — не зусім пройдзены шлях для нашага тэатразнаўства. Аб гэтым сведчаць аднолькавае сучасных матэрыялаў пра тэатр, неадследаваныя архівы, кружэнне даследчыкаў па адных і тых жа крыніцах. Таму для моладзых тэатразнаўцаў, акрамя тэатральнай крытыкі, галоўнай дысцыплінай стане навукова-метадалагічны семінар і крыніцазнаўства Беларускага тэатра, г. зн. студэнты будуць рыхтавацца не толькі для журналісцкай працы, але і для гістарычных і тэарэтычных даследаванняў. Па сутнасці, яны павінны атрымаць ґрунтоўную прафесійную падрыхтоўку, якой раней папросту былі пазбаўлены /навукова-метадалагічны дысцыпліны раней не выкладаліся, таму рыхтаваліся ў лепшым выпадку тэатральныя крытыкі, а не тэатразнаўцы/.

В. ШАРАНГОВІЧ. Светапогляд — галоўнае ў падрыхтоўцы спецыялістаў. Трэба выхаваць даследчыкаў, якія здольны былі б вылучыць і новыя тэарэтычныя канцэпцыі. Сальвадор Далі, дарэчы, спачатку з'явіўся на тэарэтычнай глебе з ідэяй сюррэалізму, а потым геніяльна ўвасабляў свае тэарэтычныя адкрыцці ў творчасці. Новыя пачынанні без складанасцей ніколі не абыходзяцца. Яны значныя, улічваючы агульны цяжкасці ў галіне адукацыі. Мы не маем магчымасці штогод праводзіць стацыянарны набор тэатразнаўцаў. Паступова вызначацца цыклічнасць і раўнавага сярод тэатразнаўцаў і мастацтвазнаўцаў. Будзем уносіць пэўныя карэктывы, якія падкажа само жыццё. Дарэчы, адкрыўшы дзённае аддзяленне, мы не збіраемся зачыняць заочнае, але існаваць яно будзе з іншымі падыходамі.

А. КАЛЯДА. Адкрыццё стацыянара, безумоўна, патрабуе ад акадэміі значных намаганняў. На тэатральным факультэце ўсяго толькі 9 аўдытэорыяў, у якіх займаюцца адначасова будучыя акцёры і рэжысёры. Аднак Вучоная Рада акадэміі, нягледзячы на ўсе

цяжкасці, прыняла рашэнне набраць у гэтым годзе менавіта тэатразнаўцаў /мабыць, за кошт акцёрскага набору/ і групу тэлеаператараў. Мяркуюцца ў наступным годзе набраць яшчэ адзін вельмі неабходны курс — па спецыяльнасці мастак тэатра.

Нам і далей давядзецца адкрываць у сябе новыя спецыяльнасці і спецыялізацыі, па якіх раней у рэспубліцы не было падрыхтоўкі. Бо гэта патрэбна для нашай культуры. І цяпер наўрад ці Масква і Санкт-Пецярбург будуць суверэннай Беларусі рыхтаваць кадры.

Т. РАТАБЫЛЬСКАЯ. Тэатразнаўства — цяжкая прафесія, якая патрабуе ведаў у розных галінах мастацтва, глыбокага ведання літаратуры, выяўленчага мастацтва, побыту, тэорыі культуры, гісторыі філасофіі і г. д. Таму шырокі спектр гуманітарных дысцыплін — у цэнтры нашай увагі пры складанні планаў адукацыйнага працэсу.

Яшчэ адзін напрамак — свабодная і шырокая спецыялізацыя студэнтаў на старэйшых курсах з дапамогай шматлікіх спекурсаў. Асаблівае новае праграмы стане набліжэнне будучых крытыкаў і навукоўцаў да сцэнічнай практыкі. Студэнты сур'ёзна пазнаёмяцца з акцёрскім майстэрствам, што называецца «на пляцоўцы», прадугледжаны штогадовыя практыкі ў прафесійных тэатрах, часопісах, на тэлебачанні і радыё. У нас ёсць дамоўленасць з часопісам «Мастацтва», каб друкаваць найбольш арыгінальныя студэнцкія працы ў раздзеле «Дэбют» /як мы зрабілі гэта са студэнтамі-завочнікамі ў леташнім дзевятым нумары часопіса/.

В. ШАРАНГОВІЧ. Мы робім захады, каб пазнаёміць наш дыпламатычны корпус з акадэміяй, маем на ўвазе пашырыць сувязі з іншымі дзяржавамі. Мы хочам калі-небудзь запрасіць да нас замежных спецыялістаў ці зрабіць азнаямленчыя абмены студэнцкімі курсамі з вышэйшымі прафесійнымі школамі іншых дзяржаў. Сёння самастойна вырашыць такія праблемы акадэмія не можа /няма грошай/. Усё навокал камерцыялізацыя, і для студэнтаў складана нават паглядзець спектакль у іншым Беларуска горадзе, папрацаваць у архіве, музеі, паўдзельнічаць у конкурсе. І цяжка сказаць, як будзе далей. Можна, яшчэ склада-ней.

А. КАЛЯДА. Тэатральная крытыка, наогул, адна з самых бедных прафесій. Пражыць з яе сёння немагчыма. І таму ўвесь цэх тэатральных крытыкаў займаецца ёю, як кажуць, у вольны ад асноўнай працы час /хтосьці працуе ў музеі, інстытуце, часопісе і г. д./ Таму мы павінны шчыра сказаць студэнтам, што будучае ўладкаванне стане ўласнай праблемай кожнага выпускніка. Тэатразнаўцы — «вольныя мастакі»...

Т. РАТАБЫЛЬСКАЯ. Але, нягледзячы на ўсе цяжкасці, думаю, выкажу агульнае пажаданне нашых выкладчыкаў — выхаваць эстэтычна раскаваных людзей, сапраўдных прафесіяналаў, не абмежаваных якім-небудзь адным сцэнічным напрамкам, людзей, якія б з павагай ставіліся да майстроў сцэны, і проста любілі тэатр.

Сёлета плануецца невялікі набор — да 10 чалавек. Экзамен па спецыяльнасці будзе складацца з дзвюх частак: рэцэнзія на спектакль апошніх сезонаў /у асобных выпадках — рэцэнзія на п'есу/ і калектывум, дзе будзе правярацца ўменне абітурыента «бачыць» і адчуваць тэатр, прааналізаваць свае ўражанні ад спектакля. Кансультацыі можна атрымаць на кафедрах гісторыі і тэорыі мастацтваў акадэміі. Зразумела, тыя студэнты, якіх мы збіраемся прыняць і выгеставаць, не запоўняць тыя прагалы ў навукі пра тэатр, якія існуюць сёння. Але ж варта некалі пачынаць...

/1951/, «Ошибка «Дикого зубра» /Красна-ярск, 1960/, «У Дивных гор» /1965/. У галіне «дарослай» прозы выдаў зборнікі «Подвиг сигналиста» /1958/, «Рассказы» /Красна-ярск, 1961/, «Особое задание» /1979/...

Юрыю РУДЗЬКО было 6 80. На жаль, пайшоў ён з жыцця яшчэ ў 1948 годзе. Друкавацца ў рэспубліканскай перыёдыцы пачаў яшчэ ў 1932 годзе, калі вучыўся на літаратурным факультэце Мінскага вышэйшага педагагічнага інстытута. Пісаў нарысы, артыкулы, апавяданні. У 1935 годзе разам з Іл. Дуброўскім выдаў зборнік нарысаў «Размова па шырацы». Выбраныя творы /апавяданні, апавесці «Сакрэт маладоці», «Над Одрэмам», п'есы «Слава дружбе» і «Дарагі гошч»/ увайшлі ў аднатомнік «Слава дружбе» /1950/. У сааўтарстве з У. Стэльмахам напісаў п'есу «Канец маскарэду» /1938/.

Саюз кампазітараў Беларусі дэлегаваў у Кіев у якасці ўдзельніка Міжнароднага фестывалю кампазітараў маладога і ўжо вядомага творцу Аляксандра ЛІТВИНУСКАГА. Нядаўна ён вярнуўся ў Мінск...

— Калі ласка, Аляксандр, некалькі слоў пра гэты музычны форум.

— Міжнародны фестываль у Кіеве зарыентаваны на музыку сучасную, авангардную, у якой выкарыстоўваюцца самыя свежыя сродкі выражэння. Такім чынам ён як бы выяўляе ўзровень /мастацкі, прафесійны/ моладзых кампазітараў сённяшняга дня, у ліку якіх былі прадстаўнікі не толькі былых рэспублік Саветаў Саюза, але і Францыі, Венгрыі, Польшчы, Югаславіі, Галандыі...

Гэта цудоўная магчымасць — паслухаць калег, якія жыюць за мяжой, і самому прадставіцца на такім форуме. Доўжыўся ён амаль тыдзень, вельмі цікавая і насычаная праграма складалася з двух штодзённых канцэртаў той музыкі, якую мы, кампазітары, шчыра кажучы, не надта часта слухаем адно ў аднаго: больш «варымся ва ўласным соку».

На падставе сваіх адчуванняў гэтай няпростай сучаснай музыкі можна было рабіць высновы наконт нейкіх тэхналагічных асаблівасцей таго ці іншага твора. І засяродзіцца цалкам на музыцы дапамагала вельмі добрая арганізацыя: цудоўны атэль для іншаземцаў, выдатнае харчаванне, удала спланаваны вольны час — экскурсіі па самых адметных мясцінах Кіева... Такім чынам прафесійныя стасункі ўспрымаліся як свята музыкі — музыкі сур'ёзнай, музыкі авангарднай.

— Наладзіць такое свята намаганнямі творчага саюза — у наш час гэта неварагодна!

ЯК ХУТКА БЯЖЫЦЬ ЧАС. Задума гэтага артыкула нарадзілася больш за 10 гадоў таму, пасля X Усеаюзнага конкурсу вакалістаў імя М. І. Глінкі, які адбыўся ў Мінску ў 1981 годзе. Хацелася абгаварыць праблемы арганізацыі конкурсаў уласна для камерных спевакоў... І хоць многае змянілася за 10 гадоў у нашым жыцці, мастацтва са сваімі праблемамі ды каштоўнасцямі існуе, нягледзячы на шматлікія цяжкасці ды перашкоды.

Дарэчы, год назад я пісаў у «ЛіМе» пра ўжо XIV глінкаўскі конкурс вакалістаў — апошні ўсеаюзнаны. Адбыўся ён у Алма-Аце. І адносна асобнага конкурсу камерных спевакоў усё тады заставалася як раней — яго так і не было. Тым больш парадавала вестка з Міжнароднага саюза музычных дзеячаў аб правядзенні I Міжнароднага конкурсу камерных спевакоў, які пазычна назваўся «Бурштынавы салавей». Так, гэта ўжо было з'явіць I Міжнародны конкурс менавіта камерных спевакоў, пра які марылі многія пакаленні прафесійных выканаўцаў гэтага жанру.

Адбыўся «Бурштынавы салавей» у верасні 92-га ў Калінінградзе. Найскладаная праграма ўключала выкананне 2-х вэжальных цыклаў /замяжнага і рускага кампазітараў/, абавязковыя раманы А. Даргамыжскага /асобны для кожнага тыпу голасу/, раманы амерыканскага, французскага і сучаснага рускага ці Беларускага кампазітара /усё на мовах арыгінала/ і іншыя творы. На жаль, ніхто з вядомых беларускіх артыстаў-прафесіяналаў не захацеў узяць удзел у конкурсе. А студэнты Беларускай акадэміі музыкі Э. Рыжановіч ды А. Краснадубскі далей другога тура не прайшлі, хоць і выступілі ўдала, — не хапіла вопыту, ды і майстэрства. Гэта яшчэ раз пацвярджае вясновы пра складанасць жанру камернага выканальніцтва.

Вось я і ўспомніў задуму артыкула 10-гадовай даўнасцю, каб расказаць пра Міхаіла Жылко — пераможцу спаборніцтва камерных спевакоў у рам-

Наш календар

Лідзіі ГАЛУШКІНАЙ — 70. Народная артыстка рэспублікі, яна з пачатку 50-х была салістка Беларускай оперы, выконвала вядучыя партыі мецца-сапранавага рэпертуару. Вялікі драматычны тэмперамент спявачкі выявіўся ў творах Беларускага кампазітараў /Надзежда Дурава ў аднайменнай оперы А. Багатырова, Алесь у «Дзяўчыне з Палесся» Я. Цікоцкага, Вераніка ў «Зорцы Венеры» Ю. Семянякі, Удава кніжнага гандляра ў «Джардана Бруна» С. Картэса.../. Стварыла запамінальныя вобразы Кармэн, Любашы, Амнерыс і інш. Цяпер выкладае ў Беларускай акадэміі музыкі.

85 гадоў старэйшаму рупліўцу на ніве самадзейнага мастацтва **Паўлу ШЫДЛОУСКАМУ**. Заслужаны дзеяч культуры Беларусі, ён вядомы як аўтар шматлікіх песень, частка якіх выдвалася асобным зборнікам. Самадзейны кампазітар быў і кіраўніком народнага харавога калектыву на роднай Уздзеншчыне.

Тамары МІЯНСАРАВАЙ было 6 80 /памерла ў 1990 г./ Гэтае імя шмат гадоў чулі ў эфіры, і яшчэ будуць чуць, нашы радыёслухачы. Вядомая піяністка, яна плённа супрацоўнічала з многімі беларускімі выканаўцамі як канцэртмайстар, ствараючы неацэнны фонд музычных запісаў рэспубліканскага радыё.

Аляксандру АВЕЧКІНУ споўнілася 6 80 /памёр у 1980 годзе/. Друкавацца пачаў у 1951 годзе. Пісаў на рускай мове. Асобнымі кнігамі выйшлі апавесці для дзяцей «Соломка»

АЎТАР «ВІРА» Ў ФЕСТИВАЛЬНЫМ ВІРЫ

сандр: ці гарманіравала б з гэтым еўрапейскім кантэкстам беларуская маладая музыка?

— Арыентуючыся на тыя канцэрты, што ў Мінску арганізуе Асацыяцыя сучаснай музыкі пры нашым Саюзе кампазітараў, можна, бадай, сказаць: гэта знаходзіцца на пэўным узроўні і гэта не сорамна паказаць па-за межамі Беларусі. Хаця вы маеце рацыю: за няпоўны тыдзень зрабіць канчатковыя высновы цяжка. Тым больш, што кожны ўдзельнік быў прадстаўлены ў канцэртах толькі адным творам. Дарэчы, партытуры, загадзя дасланыя ў Кіеў аўтарамі, агучваліся ўкраінскімі музыкантамі, і, як мне здаецца, гэта вельмі прыстойна зроблена было, вельмі прафесійна, без аніякага элементу павярхоўнага стаўлення. І гучала менавіта тое, што было абвешчана ў праграме.

— Норма, ад якой нас, на беларускіх форумах, калі праграма можа змяніцца за паўгадзіны да канцэрта, спакваля адвучылі... Вы прадставілі ў Кіеве ўжо знаёмы нашай публіцы /і вядомы ўважлівым чытачам «ЛіМа» свой «Вір» для чатырох валторнаў. Чаму такі выбар?

— «Вір» стылістычна можна аднесці да музыкі авангарднай, і ў гэтым творы, спадзяюся, мне штосьці ўдалося. І сам склад — чатыры валторны — мае поспех у канцэртных праграмах. Дый мне самому, калі многа музыкі пішацца для струнных, а пра медзь забываюцца, — мне падабаецца працаваць з самім гукам той жа валторны, у яго ўслухоўвацца, камбінаваць розныя спалучэнні, ствараць нейкія свае калажы з гукаў гэтага

інструмента... Захацелася паказаць «Вір» і замежным калегам, з якімі мы абменьваліся вопытам, ведамі.

Вельмі, дарэчы, важна, што між намі не было нейкага спаборніцтва: быў дух цікавасці адно да аднаго, зычлівасці. Калі сустракаюцца людзі адной прафесіі, ім ёсць пра што пагаварыць, нават калі яны з розных краін: мо гэта адзінае /маю на ўвазе творчасць і прафесію/, да чаго яны ставяцца сур'ёзна, мабыць, і фанатычна.

Конкурс, праўда, праходзіў падчас гэтага фестывалю, але сярод кампазітараў — студэнтаў украінскіх кансерваторый. Адметна, што сюды быў запрошаны знаны прафесар з Заходняга Берліна, маэстра Цымерман, кампазітар і педагог. Для нас ён праводзіў майстар-клас, мы слухалі яго фартэп'яны канцэрт, потым паказвалі маэстра свае партытуры, абмяркоўвалі іх.

— Аляксандр, вы казалі, што калі сустракаюцца людзі адной прафесіі, ім ёсць пра што пагаварыць, хоць яны і з розных краін. Чаму ж, як вы думаеце, кампазітары адной краіны, нашай, гэтак шчыра і зычліва не кантактуюць між сабою, калі ладзяцца музычныя форумы ў нас? Можна, яны не настолькі адно для аднаго цікавыя, ведаюць за гадзя, хто на што здатны, а таму і не ходзяць на канцэрты, калі выконваюцца творы калег? Можна, і ў Еўропе такая завядзёнка сярод кампазітараў — не слухаць «чужую» музыку?

— Пазалетася, калі ў Мінску праходзіў Міжнародны фестываль сучаснай камернай музыкі, прыязджалі замежныя кампазітары-авангардысты, дык і жыццё наша неяк ажыўлялася, віравала. Мы не абміналі ніводнага канцэрта, сустракаліся з калегамі... Хоць вы, кане, маеце рацыю: гэта былі **замежныя** калегі. Але праўда і тое, што мы, кантактуючы што-

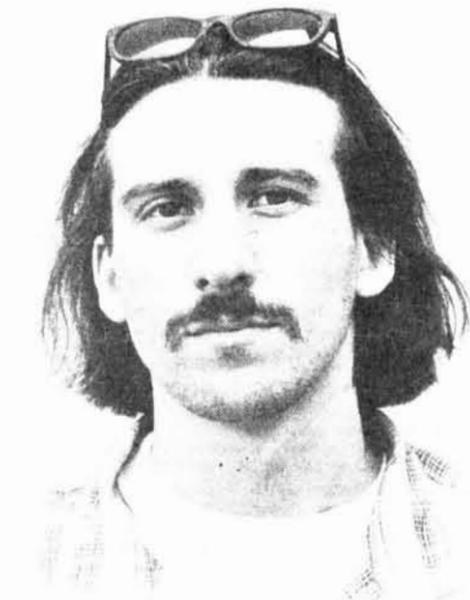
дня ў сваім музычным асяроддзі, выйшаўшы фактычна з адных, агульных акадэмічных сцен, ведаем творчыя магчымасці адно аднаго. Што датычыць наведання канцэртаў беларускай музыкі... Дык у залах бракуе не толькі кампазітараў, у залах бракуе **проста слухачоў** — мабыць, галоўнага, бо гэта ж для іх і пішацца наша музыка. Пустата ж — гэта заўсёды страшна, і не толькі ў зале падчас канцэрта, але і ў іншых вымярэннях і сэнсах.

На Кіеўскім форуме, дарэчы, **не было пустаты** — вось што важна. Я не спытаў у сваіх новых сяброў, якія дачыненні ў іх на радзіме з калегамі, з публікай. Я распытаў пра становішча авангарднай музыкі. І высветліў, што ў Еўропе сёння свае складанасці, свае праблемы, не ўсё так вясёлкава, як падаецца ды ўяўляецца нам. У Еўропе, аказваецца, цяпер эканамічны крызіс, што адбіваецца і на мастацтве. Вось чаму замежныя кампазітары з задавальненнем едуць на фестывалі кшталту Кіеўскага: прагучаць лішні раз, ды на такім міжнародным форуме, — для іх гэта вельмі важна. І калі я пытаўся, ці змаглі б мае новыя сябры прыехаць у Мінск на якія музычныя фестывалі, яны выказвалі самы гарачы энтузіязм.

— А чаму б і не? «Беларуская Капэла», напрыклад, наладзіць увосень ужо трэці свой фестываль, які будзе цалкам прысвечаны новай музыцы. Запрашаюцца замежныя госці, рыхтуюцца фестывальны рэпертуар, у тым ліку і ваш новы твор... Будзем чакаць свежых уражанняў. А пакуль я дзякую вам, Аляксандр, за інтэрв'ю.

С. БЕРАСЦЕНЬ

Фота С. ЛАБАНДЗІЕЎСКАГА

— Але ж у Кіеве фестывалем займаўся не адно толькі Саюз кампазітараў. Сярод заснавальнікаў — Міністэрства культуры Украіны, дырэкцыя Міжнароднага фестывалю «Кіеў мюзік фест», Цэнтр музычнай інфармацыі. Словам, была магутная спонсарская падтрымка. Выпраўляючыся ў Кіеў, я меркаваў, што там будзе цікава, але што так будзе цікава і хораша — нават уявіць не мог. Структура Саюза кампазітараў у нашых суседзях, аказваецца, функцыюнальна наблага.

— Зразумела, уражанні ад некалькіх канцэртаў не дазваляюць рабіць бясспрэчных абагульненняў. І ўсё ж, Аляк-

І ГОЛАС, І ПАЧУЦЦЁ, І АРТЫСТЫЗМ...

ках тагачаснага конкурсу вакалістаў імя М. І. Глінкі.

На тым конкурсе, дарэчы, сярод пераможцаў ад нашай рэспублікі было аж трое: салісты — В. Полазаў і М. Жылюк ды канцэртмайстар — Г. Каржанеўская.

Старшыня журы знакамiта І. Архіпава гаварыла тады: «Выконваючы раманс ці песню, у дзве старонкі якіх укладзена так многа пачуццяў, трэба асабліва клапаціцца пра самыя малыя нюансы, дэталі, павароты настрою». Гэта немагчыма без пэўнага вопыту і добрай школы. Жылюк меў, здаецца, і тое, і другое. З 1967 г. вучыўся на падрыхтоўчым аддзяленні пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. У 1969 г. паступіў у клас народнага артыста БССР М. Зюванова. З 1971 г. прадоўжыў заняткі ў Маскоўскай дзяржаўнай кансерваторыі /клас прафесара Г. Ціца/. У 1976 г. быў прыняты салістам у ДАВТ Беларусі, дзе працуе і цяпер. Асістэнт-стажыроўка ў класе прафесара Т. Ніжнікавай. Удзел у VI Міжрэспубліканскім конкурсе музыкантаў-выканаўцаў /1980 г., II прэмія/...

На тым мінскім конкурсе Міхаіл вырашыў выступіць не па оперна-канцэртным, а па камерным раздзеле. І яму давялося добра папрацаваць. Праграмы абодвух раздзелаў вельмі адрозніваюцца. У «опернікаў», і гэта зразумела, упор зроблены на арый — іх у кожным туры канкурсанты выконвалі па дзве, прычым для II тура вызначаны абавязковыя творы. У «камернікаў» асноўная частка праграмы — рамансы, прычым у II і III турах яны выконвалі вакальныя цыклы. Але найбольш складанае ў іх праграме — выкананне рамансаў М. Глінкі. І вось тут у больш адказным становішчы былі «камернікі», таму што ў трох турах выконвалі сем рамансаў М. Глінкі, а «опернікі» — усяго два.

На ўсіх мінулых конкурсах менавіта выкананне Глінкавых рамансаў выклікала

ў спецыялістаў найбольш нараканняў. І ў гэтым няма нічога здзіўнага, бо ў ягоных рамансах кожная нота, ужо не кажучы пра кожную асобную фразу, набывае вялікую каштоўнасць. Да таго ж, слухач застаецца халодным да самага тэхнічна бездакорнага выканання, калі яно пазбаўлена паэтычнага агню. А як лёгка нарабіць грубых памылак, не зразумеўшы ідэю аўтара! Дастаткова, напрыклад, узяць тэмп удвая хутчэйшы ці ўдвая слакайнейшы, каб сказіць сэнс музычнага твора. Адна і тая ж нота ў выкананні можа атрымаць шмат адценняў, нават супрацьлеглых. А што можна казаць пра выкананне гукаў у іх сувязі, пра музычныя фразы, пра цэлыя групы фраз і, наогул, пра музычны твор цалкам? Таму, відаць, і лічыцца камернае выкананне складаным жанрам.

Усё гэта добра ведаў М. Жылюк па ранейшых конкурсах. Ведалі пра гэта і яго кіраўнік Т. Ніжнікава, і Г. Каржанеўская, якая выступала ў якасці канцэртмайстра на многіх конкурсах імя М. І. Глінкі. Таму з поўнай адказнасцю і вельмі старанна яны выбіралі і рыхтавалі праграму. На I туры выконвалі 5 твораў: ад класічнай арый /В. Моцарт, арыя Дон Жуана з аднайменнай оперы/ да сучаснага раманса /А. Бойка, «Таполі»/. Выступілі роўна, але без таго бляску, як маглі: пэўна, праз хваляванне. Але конкурс ёсць конкурс — усё хвалююцца. Дарэчы, што такое конкурснае хваляванне, можа зразумець толькі той, хто сам быў удзельнікам.

На II туры ўжо больш спакойна і пераканаўча былі выкананы 4 рамансы /сярод іх тры — глінкаўскія/, беларуская народная песня і вакальны цыкл Д. Смольскага. Пасля аб'яўлення вынікаў II тура павяршылася ў перамогу. І на III туры Міхаіл спяваў з удзівам, вельмі эмацыянальна і натхнёна. Тым больш, што сярод твораў, якія выконваў, былі два

рамансы беларускіх кампазітараў /«Праходзяць дні» Р. Пукста і «Край мой беларускі» І. Лучанка/. Раманс І. Лучанка Міхаіл потым выконваў і на заключным канцэрте лаўрэатаў, і гучаў ён як гімн нашай Беларусі.

Вось што гаварыла падводзячы вынікі гэтага спаборніцтва вакалістаў, член журы, вядомая камерная спявачка З. Далуханова: «Лічу, што ўзровень конкурсу стаў вышэйшым у першую чаргу ў сувязі з павышэннем узроставага цензу — раней у камерным, як і ў оперным раздзеле выступалі ўдзельнікі толькі да 30 гадоў. Напэўна, у такім узросце выканаўцы яшчэ не набываюць той глыбіні, якая патрэбна гэтаму жанру. Камернае выкананне — гэта не толькі малы ці вялікі голас. Гэта ўсё разам: і голас, і пачуццё, і артыстычнасць, і майстэрства. На нашым конкурсе мы чулі шмат прыгожых галасоў, але многім не хапала патрэбнай тонкасці».

Як адзначыла журы, асабіста Міхаіл Жылюк выступіў вельмі «роўна» на ўсіх трох турах, што сведчыць пра яго «клас». Як гэта — «роўна» і што такое «клас»? Па-першае, за гэтым стаіць вялікая праца па вывучцы і «давядзенні» твораў. Тут вялікае дзякую канцэртмайстру Г. Каржанеўскай. Голас жа ў Жылюка — лірычны барытон вельмі прыгожага тэмбру, і валодае ён ім па-майстэрску. Тут ужо дзякую настаўнікам — М. Зюванова, Г. Ціца і Т. Ніжнікавай. І музычнасць, і эмацыянальнасць, і артыстычнасць, — усё гэта ёсць у спявака ў дастатковай меры. І ўсё пералічанае ў спалучэнні з добрым густам, з веданнем стыляў выконваемых твораў, памножанае на вялікую творчую аддачу і дае «клас» выканаўцы. Добра, у стылі і пранікнёна гучалі ўсе сем рамансаў Глінкі, што, як вядома, ці не самае важнае на гэтым конкурсе. І ўсё ж найярчэйшае ўражанне было ад выканання твораў беларускіх

кампазітараў: цыкла Д. Смольскага «Матыў Гейнэ», рамансаў Р. Пукста ды І. Лучанка. Тут да майстэрства спявака дадалася своеасабліва, так бы мовіць, пранікнёнасць блізкасцю тэматыкі. Асабліва гэта датычыць раманса І. Лучанка «Край мой беларускі»...

Сёння Міхаіл Жылюк па-ранейшаму працуе салістам ДАВТа Беларусі. Фігара ў «Севільскім цырульніку» Д. Расіні, Ялецкі ў «Пікавай даме» П. Чайкоўскага, Шарплес у «Чыо-Чыо-сан» Д. Пучыні, Валянцін у «Фаўсце» Ш. Гуно, партыі ў спектаклях «Шэкспір і Вердзі», «Карміна Бурана»...

А камернае выканальніцтва? Без гэтага спявак не ўяўляе свайго творчага жыцця. Праграмы з твораў П. Чайкоўскага, С. Рахманінава, вакальныя цыклы Г. Малера і М. Мусаргскага... Выступленні ў Венгрыі, Польшчы, творчыя сустрэчы з беларускімі кампазітарамі...

За свае творчыя поспехі М. Жылюк адзначаны ганаровым званнем заслужанага артыста Беларусі, якое ён зноў з бляскам пацвердзіў, стаўшы лаўрэатам леташняга Міжнароднага конкурсу імя С. Крушальніцкай у Львове. Гэта быў найскладаны конкурс оперных спявакоў, дзе ў III туры абавязковым было выступленне ў оперным спектаклі.

І яшчэ адна цікавая грань творчага жыцця артыста: з мінулага года ён пачаў выкладаць у Беларускай акадэміі музыкі. Тут слова «выкладаць» неяк нязграбна гучыць — мо не «выкладаць», а дзяліцца сваім вопытам са студэнтамі менавіта па класе канцэртна-камерных спяваў ды і па спецыяльнасці /сольны спявак/. І можна не сумнявацца, што плён будзе, таму што Міхаілу Аляксандравічу ёсць што перадаць сваім вучням.

Леанід ІВАШКОЎ

Паэзія

Зінаіда ДУДЗЮК

ХРАМ ЛЮБОВІ

Я ў гэтым храме плачу і маюся,
Жыву пры ім аддана і няўзнак.
І сімвалам радзімай Беларусі
Над ім снягоў і неба белізна.

Тут гавару з зямлёй на роднай мове,
Як летапісы — вершы на сталае.
Стаіць высокі храм маёй любові
На веры, і надзеі, і святле.

Я жрыца, мне вогнепаклоннай працай
Высвечваць душам стоены прасцяг.
Штодня агнём я апякаю пальцы
Дзеля зямнога вечнага жыцця.

Безабаронна выжываю ў слове,
І мне з ім кожнай літаркай балець.
Стаіць высокі храм маёй любові
На веры, і надзеі, і святле.

Час гандляроў стварае жабракоў
І прэзідэнтаў шмат — для раўнавагі,
Кую дзяржаўны міф для бедакоў:
Разбагацееш, калі маеш прагу.

Час гандляроў у скураным плашчы
Мазоль намудляў кабурой пад пахай,
Супроць яго ні слова ні шапчы,
Знішчае ён без жалю і без страху.

Час гандляроў заразны, як чума:
Вандруюць людзі дзейныя з вузламі,
Бы кара — наталення ім няма,
Жывуць і паміраюць на вакзале.

Час гандляроў стварае міражы.
За шчасце б'юцца бедныя народы.
І гэты час нам трэба перажыць,
Бо ён — пакуль, а людскасць —
назаўсёды.

Мінулым апячэ,
І лепш не варушыць.
Ёсць радасць для вачэй,
А трэба для душы.

Ад здрадніцкіх зарук,
Дзе словы-ледзяшы,

Шукаеш спраў для рук,
А трэба для душы.

Жывеш — нязваны госьць...
Ці вырак аглушыў?
Для вуснаў песні скрозь,
А што спяваць душы?

Дзень засціща журбой,
Хоць лёс перапішы.
Для цела ёсць любоў,
А мары — для душы...

Мне ваших словаў цяжкіх не падняць,
Зло філігрань нязвычайную займела.
Вось дзякуй богу, вы мне не радня.
І гэта ўсё, што я сказаць хацела.
Абразу гэта зтаю ў начах
Ці выкажу свярозьмі радкамі.
Я не імкнуся вас перакрычаць,
Ваш голас тоне ў часе, нібы камень.

Не вер маім словам,
начным, апантаным,
астынуць яны,
як вуголле,
пад ранак.

Не вер маім словам,
паўдзённым, халодным,
яны маюць сэнс
прыхаваны, падробны.

Сабе толькі вер.
Я душою адчую,
наступныя смуткі
ўсе адшапчу я,

абараню ад тугі і нядолі.
Ты — маё рабства,
мара пра волю.

Колькі з цянеў
гэтых ні рвуся,
а — застаюся,
а — застаюся...

Нанізаны словы на боль.
Працята маўчаннем прастора.
Табе, да цябе, за табой —
І заўтра, і сёння, і учора...

Асуджанасць долі прыняць.
І ў адзіноце занята
Паўцарства аддаць за кая,
Каб вызваліць сэрца з-за кратаў.

А конь цэлы свет абяжыць
І вернешца зноў да вытокаў,
Дзе сэрца аддана баліць
Пакутна любоўю высокай.

Не прывучай мяне, не прыручай.
Не розум, а душа ўсё вырашае.
Яна — той ціхі веснавы ручай,
Што да ракі каханья паспяшае,
Не ведаючы, дзе раку шукаць,
Адкуль паклікаць, як пазнаць,
прыкмеціць...

Вось бышчам лёс трымаеш у руках,
А ён няўлоўны, як свавольны вецер.
Не прыручай мяне, не прывучай.
З усмешкаю цябе калісь згадаю.
Ад выпадковасці ратуе час.
Прыснёнае збываецца з гадамі.

НАД ІВЯНЦОМ плывуць чароўныя чэрвень
семдзятчацвёртага. З вялікім хваляваннем
упершыню стаю я перад брамай хаты, дзе
жыў чалавек, з працамі якога мне даводзілася
страцацца на розных выставах у далёкай
Маскве, халодным тады яшчэ Ленінградзе,
любай Вільні і стольным Мінску. Я не зважаю
на птушыную сімфонію ў садзе за плотам і на
водар, які разносілі квітнеючы без і дзікі
вінаград, што атулялі фасад хаты, упрыгожаны
карыятыдамі. Я прыйшоў на спатканне са
слынным разьбяраром, але ніяк не магу нава-
жыцца націснуць клямку, каб апынуцца за
мяжой будзённай рэальнасці і трапіць у свет
вобразнаў творцы. Урэшце пераадоляю
няёмкасць, раблю крок і перад вачыма паўстае
рукатворны экстаз'ер падворка, створаны
вялікім майстрам. Я яшчэ ў той час не ведаў,

доўгае і пленнае жыццё прайшло ў Івянцы, за
выключэннем двухгадовай вучобы ў прыват-
най гімназіі ў Мінску, ды нешматлікіх
вандровак у Вільню разам з братам Вацла-
вам, які час ад часу друкаваў свае допісы ў
«Нашай Ніве» пад псеўданімам «Хвэлька з
Івянца». Прафесійнай мастацкай адукацыі
Апалінар не атрымаў, але дадзены Богам
талант патрабаваў самавыражэння праз
мастацкія вобразы. З дзяцінства з вялікай
асалодай вучылішча яму давалася паспытаць
акварэлю, лепіць з гліны, рэжа па дрэве,
робіць малюнкi каларовымі алоўкамі. Пасля
заканчэння Івянецкага чатырохкласнага га-
радскога вучылішча яму давалася паспытаць
хлеба ад працы рахункаводам, затым выкла-
даў маляванне ў школе, кіраваў выўленчым
гуртком пры Доме піянераў. Асобна трэба

інтуіцыю.

Супярэчлівасць паміж творчасцю і рэаліямі
жыцця суправаджала Апалінара
Фларыянавіча на працягу ўсяго жыцця, бо
занятак мастацтвам ніколі не задавальняў
яго матэрыяльна, а толькі духоўна. Смерць
маленькай дачушкі, а потым мілай і слаўнай
жонкі прыбавілі сівызны на скронях. Пад
ягонай апекай амаль на дзесяць гадоў
засталіся дзве дачкі. У пяцьдзесят сем гадоў
ён другі раз ажаніўся і ад гэтага шлюбу меў
яшчэ дзвюх дачок.

Галоўнае тое, што яго адмоўна ўспрымалі
мясцовыя чыноўнікі і асабліва першы сакра-
тар райкама партыі т. Шчолкін і яго наступнікі,
пыхліва сцвярджаючы, што Пупко ніякіх за-
слуг не мае перад савецкай уладай, бо робіць
партрэты паню Дуніна-Марцінкевіча ды

МУЗА, НАКАНАВАНАЯ ЛЁСАМ...

ДА 100-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ АПАЛІНАРА ПУПКО

што гэты візіт прынясе мне сапраўднае
дзесяцігадовае сяброўства з дзядзькам
Апалінарам і істотна паўплывае на мой жыццё-
вы і творчы лёс. Праз пэўны час, ужо
жывучы ў Івянцы, шмат шчаслівых часін
правёў я ў яго хлёпчуку — майстэрні, дзе так
смачна пахла ліпай, слухаючы такую
мілагучную беларускую гаворку,
здзіўляючыся яго эрудыцыі ў галіне айчын-
най гісторыі і літаратуры, непадробнай
шляхетнай інтэлігентнасці. Да драбніц памя-
таю яго 90-гадовы юбілей, дзе за гасцінным
сталом сабраліся прыхільнікі яго таленту —
Ніл Гілевіч, Аляксей Марачкін, Пятро
Садоўскі, Віктар Маркавец, Яўген Кулік,
Мікола Купава і шмат іншых гасцей. А праз
колькі месяцаў палыманыя словы мастака
Марачкіна над магілай Мазэстра.

Творчая спадчына Апалінара
Фларыянавіча Пупко /1893—1984/ уяўляе
неацэнны пласт духоўнай культуры нацыі.
Івянецкая зямля дала Беларусі сапраўднага
народнага творцу — носьбіта
найкваштоўнейшых, глыбінных традыцый на-
роднага разьбярства, самабытнага
мастака-жывапісца, адмысловага графіка.
Будучы прадстаўніком рэнесансу беларус-
кай культуры пачатку ХХ стагоддзя, ён усёй
сваёй творчасцю верна служыў ідэі беларуш-
чыны, таму яго творы знаходзяць водгалас у
сучасным працэсе Адраджэння.

Ён паходзіў з вядомага роду Пупкаў, які
славлюся сваімі патомнымі майстрамі —
мулярамі, ганчарамі, разьбярарамі,
чырванадрушчыкамі. З малаком маці ўпітаў
у сябе тое творчае асяроддзе, якое было
ўласціва Івянцу, як буйнейшаму цэнтру на-
роднага мастацтва, росквіт якога прыпадае на
дзіцячыя і юнацкія гады майстра. Усё яго

вылучыць яго культурна-асветніцкую дзей-
насць у самадзейным беларускім тэатры ў
часы Польшчы, дзе ён браў чыныны ўдзел у
якасці рэжысёра, акцёра і мастака-дэкара-
ра. Тады яму, як сьведому беларусу, а не
проста тутэйшаму каталіку, ужо не знайшло-
ся месца для працы настаўнікам у школе, ды
непрыхаваная беларускасць ягонай творчасці
не даспадобы прыйшла новым уладам.

Бацькоўская хата была для А.Пупко
академіяй жыцця, тут сфарміраваўся яго
творчы і грамадзянскі светапогляд. Шкада,
што багатая спадчына майстра раскідана па
розных музеях рэспублікі і па-за яе межамі.
Зараз цяжка ўявіць гэты асяродак нацыя-
нальнай культуры без знакамітай брамы,
якая з'яўлялася свайго роду камертонам
усёй творчасці майстра, адметнай дамінантай
местачковай архітэктуры.

Пачатак творчасці разьбярары вызначаецца
манументальнасцю формай, карпатлівай
прапрацоўкай аб'ёмаў, імкненнем да перада-
чы анатамічных асаблівасцей мадэлі, строгай
вытрыманасцю прапарцый. Адчуваецца за-
хапленне класічным мастацтвам і нават
імкненне да ліюзорнасці. Гэта ўласціва такім
творам, як дасканалай па форме скульптуры
Божай маці з немаўляцем на руках, выкана-
ным у рост чалавека дзюмом выявам з рымскіх
ваарюў, адзіным па кампазіцыйнай пабудове,
але розным па выяўленчым змесце —
сіметрычным надваконным карнізам і лаканічна-
абагульненым статычным карыятыды. У гэтых
працах, захапляючыся паліхромнай
расфарбоўкай скульптур, майстра ўдала паз-
бягае натуралізму, выпрацоўвае свой уласны
творчы стыль на аснове засвоеных традыцый
народнай культуравай пластыкі Беларусі,
абаліраючыся на сваю мастакоўскую

Міцкевіча, а не бацькоў усіх народаў Сталіна
ды Леніна. За гэта адмаўлялі яму ў праве на
пенсію, па ідэалагічных меркаваннях
канфіскавалі багатую сямейную бібліятэку.
Заўсёды стваралі праблемы то з палівам, то з
нарыхтоўкай матэрыялаў для разьбы. А людзі,
з усіх куткоў рэспублікі і нават былой краіны-
імперыі, ужо ехалі да яго ў хату, каб глынуць
з ягонай творчасці глыток крышталёнай бе-
ларушчыны, каб дакрануцца сэрцам да
сапраўднага і шчырага мастацтва, шукаючы
тут аддушчыну ад пачварнага ідэалагічнага
смогу, што агарнуў асобу, выкрасліўшы ўсё
святное з яе душы.

У пасляваенны час майстар рэзка змяніў
сваю творчую манеру. З-пад раца Пупко
выходзіць адна за адной работы, якія ўсхва-
ляюць стваральную сацыялістычную працу
/«Касец», «Жанчына з пёўнем»/, дзе
назіраецца налёт сентыментальнасці, а ў
скульптурах, прысвечаных грамадзянскай
вайне /«Арлёнак», «Паўстанне»/,
прысутнічае псеўдарамантызм. Па-
сапраўднаму здольнасці сямідзесяцігадовага
майстра раскрыліся ў літаратурна-фальклор-
най тэматыцы, дзе ён дамагаецца гармоніі
зместу і формы. Па кампазіцыйнай пабудове
творы становяцца шматварыятыўнымі, дас-
канала выкарыстоўваюцца як вертыкальныя,
так і гарызантальныя кампазіцыйныя схемы.
Майстар адмаўляецца ад паліхромнай
размалёўкі скульптур, шмат увагі надае нату-
ральнай тэкстуры дрэва. Абагульняючы
форму, ён выкарыстоўвае прыём плоскас-
нага вырашэння архітэктонікі аб'ёмаў,
засяроджваючы ўвагу на галоўным праз скру-
пулёзную прапрацоўку дэталю, чым
дамагаецца глыбокага псіхалагізму персана-
жаў /«Ганчар», «Умелец», «Лірнік»,

Апалінар Пупко за працай.

«Пустарэвіч», «Бабіль», «Лепш застацца
ўдавой», «Несцерка» і інш./.

Да здабыткаў партрэтнага жанру можна
аднесці бюсты Дуніна-Марцінкевіча, Адама
Міцкевіча, Ісуса Хрыста, абагульненыя тыпы
сялян і шляхты. Творчае натхненне разьбярары
не абмінула блізкіх па духу асоб беларускай
культуры Янкі Купалы, Якуба Коласа, Касту-
ся Каліноўскага, вялікага князя Вітаўта. Вельмі
ўражвае постаць пазта Цёткі, дзе спалучэнне
лірызму з манументальнасцю пераканаўча
перадае яе сапраўдны патрыятызм.

У апошнія гады жыцця А.Пупко спяшаўся
канчаткова давесці да завяршэння аздабле-
не сваёй хаты звонку. Ствараў сваю
лебядзіную песню — рэзаў, працуючы амаль
на вобмацак, два вялікія рэльефы да веран-
ды. На адным з іх зрабіў выяву сейбіта, на
другім — сялянскую мадонну. Рэльефы
атрымаліся цікавымі, манументальна-
эпічнымі. Дэкаратыўнасць карункаў з кветак
і раслін надало элітаннасць філасофска-
жыццёвай задуме аўтара.

... Спіць, забыўшыся вечным сном, побач
з продкамі, на цвінтары ля Чырвонага касцё-
ла ў Івянцы сьляны Майстар, але надпіс
па-польску на помніку: «PUPKO APOLINAR
12.XI.1893—18.VI.1984 г.» нічога не кажа
нашчадкам аб яго адменнай місіі на гэтай
зямлі.

Сялета шмат кветак будзе на тваёй магіле,
маэстра. І калі сапраўды душы памерлых
вітаюць сярод жывучых на гэтым свеце, то
твая, Апалінар Фларыянавіч, адчуе, што існуе
яшчэ Беларусь, што надзея Адраджэння
Бацькаўшчыны яшчэ не страчана.

Алег РАМАНОЎСКІ

м. Івянец

ЛіМ - часопіс

МУЗЫКА

БЛІЖЭЙ ДА ШВЕЙЦАРЫ?

Прамінулі Дні культуры швейцарскага кантона Ааргау на Беларусі, пакінуўшы на ўспамін словы ўрадавага саветніка П. Вертлі: «Беларусь і Ааргау ўтвараюць адну геаграфічную і гістарычную вось... У Беларусі і Ааргау глыбокія гістарычныя карані, але краіны даволі позна абудзіліся да сваёй дзяржаўнай ідэнтычнасці... Давайце ж ісці насустрач, знаёміцца і вучыцца адно ў аднаго!»

Дарэчы, а чаму б не лічыць крокам насустрач заключны канцэрт Дзён у Мінску? Тады злучылася мастацтва арыгінальнай швейцарскай піяністкі прафесара Э. Хенц-Дэманд ды занага беларускага ансамбля «Класік-Авангард» пад кіраўніцтвам У. Байдава. Удзельнічалі таксама ансамбль ударных інструментаў пад кіраўніцтвам У. Байдава. Гасця саліравала і ў другой найцікавей прэм'еры, падрыхтаванай нашымі музыкантамі, — у «Экзатычных птушках» А. Месіяна. «Класік-Авангард» іграў таксама і сучасную польскую музыку /Л. Зялінская, В. Лютаслаўскі/ ды «Біблійскія сцэны» беларускага кампазітара В. Капыцкі. Канцэрт меў трыумфальны поспех у публіцы. А наша гасця, кажучы, настолькі ўпадавала музыку В. Капыцкі, што нібыта нават зааказала яму твор... Ва ўсіх ім разе, супольнае гранне з нашымі музыкантамі выклікала ў швейцарскай піяністкі непрыхаваную радасць. «Класік-Авангард» займеў шанц выступіць у Швейцарыі.

КАЛІ ПАСВАРЫЛІСЯ ЛЕНСКИ З АНЕПНЫМ...

...Тады экспансіўная іспанская публіка па-сапраўднаму зацікавілася падзеямі оперы і ў канцы спектакля наладзіла гласачую аваяцію. Гледачы Іспаніі адкрывалі для сябе рускую класіку — «Яўгенія Анегіна», і знаёміла іх з гэтай операй труп ДАВТА Беларусі. На пачатку года шэраг іспанскіх гарадоў вітаў нашу «Тоску», а ўвесну, сустракаючыся ўжо з добрымі сябрамі, беларускія артысты выправіліся з гастролімі «па старых адрахах»: Ла-Карунья, Порта, Валенсія... Апроч «Яўгенія Анегіна», ігралі «Мадам Батэрафляй» /«Чыо-Чыо-сан»/. Цёплы прыём, зычлівая крытыка, экзатычныя ўражанні, кур'ёзныя сітуацыі, — ёсць што ўспомніць нашым «героям Іспаніі». Салістам Н. Касценцы ды М. Грыгорчыку, напрыклад, давялося спяваць дуэт, калі на сцэне і ў зале раптам патухла святло. Хору пад кіраўніцтвам Н. Ламановіч давялося асвоіць балетныя мізансцэны /карціны балюу у «Анегіне»/. А маэстра В. Собалева выпала неспадзеўка правесці ўсе спектаклі, бо... за тыдзень да ад'езду памяншліся асабістыя творчыя планы галоўнага дырыжора тэатра А. Ансімава /на дзіва ўсім, асабліва імпрэсарыю/. Стаўшы за пульт, В. Собалеў не проста вырочыў тэатр, а правёў гастролі на высокім мастацкім узроўні, прытым, што оперы «Яўгенія Анегіна» яму не даводзілася дырыжыраваць ніколі ў жыцці — проста ведаў партытуру... Лепшай адзнакай выступленняў у Іспаніі можна лічыць чарговае запрашэнне артыстаў беларускай оперы — на жнівён. Балет жа нядаўна запрасіла «у гасці» каралева Таіланда. Па ейнай просьбе было паказана вакальна-харэаграфічнае прадстаўленне «Карміна Бурана», на якое ў хрысціянскіх краінах Еўропы, кажучы, накладзена «табу».

С. Б.

ТЭАТР

І КІНО

НАПРЫКАНЦЫ СЕЗОНА...

Паводле Рыда Таліпава, кіраўніка аднаго з самых вядомых у Мінску тэатраў-студый, а таксама неафіцыйных апытанняў ягоных гледачоў, найпапулярным спектаклем сезона зрабіўся «Кантрабас» Патрыка Зускінда, дзе занятыя актёры, прозвішчы якіх не вымагаюць амаль ніякіх эпітэтаў, бо гавораць самі за сябе: Тацяна Яршова і Віктар Маняеў. «Кантрабас» разам са спектаклямі «Стрыптыз» С. Мрожака ды «Картэжэй» Т. Ружэвіча /рэжысёр усіх — Рыд Таліпаў/ запісаныя сёлета беларускім тэлебачаннем /рэжысёр тэлебачання — Уладзімір Траццякоў/. Але напрыканцы сезона студыйцаў ізноў перастрэлі здымкі — дакументальнага фільма пра тэатр-студыю. Фінансуе іх кінастудыя «Беларусьфільм», працуючы над стужкаю Вячаслаў Кулічэнка /навучнік Беларускай акадэміі мастацтваў, майстарыя Віктар Дашука/ ды студэнт інстытута кінамаграфіі Ігар Белакалытаў.

На здымку: Віктар Маняеў у спектаклі «Кантрабас» П. Зускінда.

Фота Уладзіміра ПАНАДЫ

ДАБРАЧЫННЫ СПЕКТАКЛЬ

Кіраўнік Браслаўскага народнага тэатра Ігар Крот паставіў камедыіны спектакль па сваёй жа п'есе «Мужчына па выкліку». Адна з герань, былая партыйная функцыянерка, хоча накіраваць пікантным чынам заробленыя грошы на аднаўленне партыі. Тэатр выступіў з дабрачынным спектаклем у Мёрах — на карысць удавы і дзяцей калегі-рэжысёра, што заўчасна памёр.

БАСАНОЖ...

Даляраваная размаітасць тэатральных прапаноў ды праектаў яшчэ не здзейснілася ў Мінскім тэатры-студыі кінаакцёра, але спробы апошняга часу сведчаць пра імклівы рух да адметнасці рэпертуару і акцёрскага ўвасаблення. «Басаногі ў Афінах» Максудла Андэрсана ў перакладзе П. Мялковай — чарговая рэжысёрская спроба на сцэне тэатра-студыі Юрыя Гарабца. Супольна з мастаком Дамітрыем Мохавым і майстрам музычнага вырашэння спектакляў Аляксандрам Рэнанцім ён увасобіў, так бы мовіць, шэраг сучасных уяўленняў пра хрэстаматыйна знаёмых сюжэты ды асобы: Афіны канца V стагоддзя да нашае эры каторы ўжо раз вадзяцца з Сакратам... У ягонай ролі выступіў Р. Шмыроў. У спектаклі таксама занятыя Т. Чакатоўская, І. Неўлакоў, Д. Мірон, У. Грыцэўскі, А. Бубашкін, А. Гур'еў і іншыя.

На здымку: Уладзімір Грыцэўскі /Крытон/ і Расціслаў Шмыроў /Сакрат/.

Фота Уладзіміра ШАХЛЕВІЧА

ЭКСПЕРЫМЕНТ З ПРАЦЯГАМ?

Рэжысёр-пачатковец Анатоль Грышкевіч задумаў і ажыццявіў на сцэне Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа сцэнічны эксперымент, збудаваны на адчуваннях, асацыяцыях, якія вынікаюць з творчасці Данііла Хармса, гэткую арыгінальную аднаактоўную імпрэзу «Цырк Шардам». Аднак эксперымент не скончаны. На думку рэжысёра, наступны сезон, мажліва, расставіць новыя акцэнтны ў тэатральным працытанні Хармса.

Юрась СЦЯПАНАЎ

г. Віцебск

ВЫСТАУКІ

ЧАЦВЁРТАЯ, ЮБЛЕЙНАЯ...

Чацвёртая з пачатку года выстаўка адкрылася ў выставачнай зале Дзяржаўнага музея Народнай славы ва Ушачах. На гэты раз свае пейзажныя карціны прадстаўляе жыхар вёскі Глыбачка Дзям'ян Крупеня.

Экспазіцыя — юблейная, прысвечаная 65-годдзю творцы. Яго таленту не давялося развіцца ў ваенны і пасляваенны час, але прага да малявання, вучоба завочна ва Усесаюнным універсітэце народнага мастацтва далі плён. Карціны Д. Крупені атрымалі прызнанне. Дзям'ян Уладзіміравіч прадстаўляў іх на выстаўках у Віцебску, Мінску, Вільні, Маскве.

Да юбілею мастака ў Глыбачанскім сельскім Доме культуры адкрыта карцінная галерэя. Разам з дарослым Дзям'яна Уладзіміравіча павіншавалі з юбілеем яго выхаванцы, навучэнцы мясцовай студыі выяўленчага мастацтва.

Г. ВАРАТЫНСКАЯ

На здымку: Дзям'ян Крупеня сярод наведвальнікаў выстаўкі.

У ФАНТАЗІІ НЯМА... МЕЖАЎ

Аб захаванні беларускай нацыянальнай культуры, лепшай прапагандзе яе пастаянна рупіцца Заслаўскі гісторыка-археалагічны запаведнік. Рэгулярным стала тут правядзенне розных выставак. Вось і нядаўна з'явілася чарговая экспазіцыя — «Фантазія і майстэрства». Наведвальнікі з захапленнем знаёмяцца з рознымі ўзорамі жаночага і дзіцячага адзення, зробленых з лёну. Аўтар іх і выканаўца — Марыя Андруковіч.

Прозвішча знаёмае? Сапраўды, яно, як кажучы, на слыху. М. Андруковіч вядомы беларускі... рэжысёр-дакументаліст, стварыла шэраг стужак, у якіх закрэаюцца самыя розныя надзённыя праблемы нацыянальнага Адраджэння. Але ж да ўсяго Марыя Канстанцінаўна і знакамiты народны майстра, удзельніца многіх выставак і аглядаў. Вяжа проста-такі цудоўныя рэчы, якія смела можна назваць сапраўднымі творамі мастацтва. У працы сваёй арыентуецца на лепшыя ўзоры, пачэрпнутыя з даўніны, але адначасова смела выяўляе і ўласную творчую індывідуальнасць.

Адсюль і назва выстаўкі — «Фантазія і майстэрства». Дарэчы, гэта ўжо другая экспазіцыя М. Андруковіч у Заслаўі, першая была з год назад і называлася «Фантазія без мяжы».

Н. К.

У ГОНАР ПРАФЕСАРА МАГНЕТЫЗМУ

Уздзенскі выканком выдзеліў дзесяць гектараў зямлі пад тэрыторыю філіяла музея прыроды і экалогіі, які размесціцца ў маёнтку вядомага беларускага вучонага і асветніка, прафесара магнетызму і электраграфіі Якуба Наркевіча-Ёдкі. У бліжэйшыя гады плануецца рэстаўраваць памесце, адкрыць музей вучонага, а таксама вырошчваць рэдкія пароды дрэў і лекавыя расліны.

Г. К.

ФЕСТИВАЛІ

СЁННЯ Ў ПАСТАВАХ

З 18 па 20 чэрвеня ў Паставах праводзіцца традыцыйны фестываль народнай музыкі «Звінчэца цымбалы і гармоніка». Ладзіць яго Міністэрства культуры Беларусі, упраўленне культуры Віцебскага аблвыканкома, Пастаўскі райвыканком народных дэпутатаў. Мэта? Прапаганда беларускай музычнай спадчыны, павышэнне выканальніцкага майстэрства, выяўленне народнага талентаў, узбагачэнне рэпертуару, далучэнне насельніцтва да народна-інструментальнай музыкі. Беларускі інстытут праблем культуры рыхтуецца правесці на базе фестывалю стажыроўку метадыстаў абласных навукова-метадычных цэнтраў ды кіраўнікоў мастацкіх калектываў. Звонкае будзе свята: удзельнічаюць у ім аркестравыя калектывы і ансамблі народнай музыкі, у тым ліку сямейныя, ансамблі цымбалістаў, гарманістаў, салісты-інструменталісты ды спевакі. Чакаюцца гасці з Польшчы і Расіі. На канцэртных пляцоўках Пастаўшчыны /у тым ліку й вясковых/ будзе царавала музыка з усёя Беларусі. Журы ацэніць майстэрства і сцэнічную культуру выканаўцаў, мастацкі ўзровень рэпертуару і зберажэнне ў ім рэгіянальных традыцый, выяўленчае вырашэнне праграмы, касцюмаў. Лепшых музыкаў чакаюць грашовыя прэміі, каштоўныя падарункі, дыпломы.

ДРУК

«СПАДЧЫНА», ЧАРГОВЫ НУМАР...

Артыкул А. Грыцкевіча «Слуцкае паўстанне 1920 г. — збройны чын у барацьбе за незалежнасць Беларусі», якім адкрываецца другі нумар часопіса, дэтальны аналіз падзей, пра якія дзесяцігоддзямі замоўчвалася. У гэтым жа раздзеле «Гісторыя і культура» шмат пазнаваўчай інфармацыі ў артыкулах «Латвінская літаратура як феномен беларускай культуры» А. Жлуткі, «Шматпакутная фара Вітаўта» Т. Габрускі, «З гісторыі рабункаў Нясвіжскага замка» А. Гужалоўскага. Апошні папярэдняе невядомаму раней лісту В. Ластоўскага.

У мінулым нумары «Спадчына» пазнаёміла чытачоў з публіцыстыкай П. Крэчаўскага. На гэты раз прапаноўваецца яго вершы і артыкул М. Краўцова «Пётра Антонавіч Крэчаўскі».

Імя кс. В. Гадлеўскага вядома многім. Уяўленне пра гэтага дзеяча беларускага руху дае яго публіцыстыка, што перадрукавана з «Беларускай Царквы» /Чыкага, 1965, N 28/.

У нумары — заканчэнне публікацыі Г. Пікарды «Алегарычная геральдыка Францішка Скарыны», працяг кнігі Ю. Вольфа «Князі на абшарах Вялікага княства Літоўскага ад канца XIV ст.», артыкул С. Некрашэвіча «Сучасны стан вывучэння беларускай мовы», іншыя матэрыялы.

«ПЕРШАЦВЕТ»: НУМАР ЗА НУМАРАМ

Штомесячны часопіс маладых літаратараў Беларусі «Першацвет», як кажучы, навірстае ўпушчанае. Так сталася, што выхад чарговых нумароў /канечне, віны рэдакцыі ў тым няма, ды хіба лягчэй ад гэтага чытачам?/ запозніўся, таму цяпер яны выходзяць адзін за адным. Трэці і чацвёрты з'явіліся літаральна на працягу тыдня-другога. У іх нямала матэрыялаў, якія задаволяць самы патрабавальны мастацкі густ.

Маладая паэзія прадстаўлена вершамі А. Пашкевіча, С. Сачанкі, Макс. Капыловіча, Л. Сом, У. Пучынскага-Пірага, В. Бародзіч, А. Данільчык і іншых.

Актыўна прабуюць сілы маладыя аўтары і ў галіне прозы. Прынамсі, апавяданні Н. Чаропкі, А. Мартыненкі, С. Мандрыка, М. Касцюковіча /спіс таксама можна доўжыць/ — гэта і смелы аўтарскі пошук, і жаданне глыбей раскрыць характары персанажаў.

Ю. Станкевіча, праўда, маладым не назавеш, тым не менш ён з апавесцю «Паллянічыя маўчання» ў «Першацвете» — не лішні. Думаецца, сямю-тамю з маладзёжных ёсць чаму павучыцца ў старэйшага таварыша па пяру.

Стала прапісаўся ў часопісе раздзел «Гасцёўня». На гэты раз Я. Леўка /«З Беларуссю душою»/ прадстаўляе аднаго з пастаў беларускага замежжа — Янку Золака, друкуюцца яго некаторыя творы. З вершамі выступае і Г. Дашкевіч. А вось А. Пашкевіч расказвае пра М. Дудзейку, аднаго з ахвяр сталінізму. Змешчана яго казка «Агап ды Агапка».

Як пераконвае раздзел «Крытыка», маладыя аўтары не баяцца брацца за складаныя праблемы літаратуразнаўчага характару. Прынамсі, С. Арцяшук у артыкуле «Тэатр трагічнага аптымізму» робіць параўнальны аналіз драматургіі М. Гарэцкага і Б. Брэхта. Пра знаходкі і страты маладых аўтараў разважаюць празаік А. Крэйдзіч і крытык А. Ненадавец — «Пошук апраданы і непазбежны». М. Віч рэцэнзуе кнігу Ю. Гуменюка «Водар цела», В. Лянок — зборнік членаў слускага літаб'яднання «Случ» «На крылах душы».

На завяршэнне нумароў — сатырычна-гумарыстычны раздзел «Жароўня».

Зазірніце, калі ласка, у кіёскі: яшчэ не позна набыць гэтыя кніжкі «Першацвета»!

А. М.

ЛіМ - часопіс

ЛІЗА І ЛЯВОН ЛІТАРОВІЧЫ:

«БУДЗЕ СВЯТА І НА БАЦЬКАЎШЧЫНЕ»

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА: ЖЫВЫЯ ГАЛАСЫ

— Спадарыня Ліза, у вашай утульнай і цёплай хаце гасцілі беларусы ці не з усяго свету...

Ліза: — Найбольш з Беларусі. Першымі былі Вольга Корбут з Лявонам Барткевічам, пасля гурт «Лявоны» з Воранава, «Жывіца»...

Лявон: — Калі мы паедзем на Беларусь, — мы ўсё спгонім. А на бацькаўшчыну вельмі хочацца. Я не быў там аж 50 гадоў... Выехаў з бацькамі, калі мне было 12 гадоў. Хочацца паглядзець на радзіму, прайсціся па мясцінах, дзе збіраў суніцы, баравікі, лісічкі... Я ж вялікі аматар грыбоў. Магу цэлы дзень прабыць у лесе і ніколі мне есці там не хочацца...

— А якая яна, радзіма, у вашым уяўленні?

Ліза: — Такая, як пакінулі...

Лявон: — А я не памятаю, шмат забыўся... Пясчаня дарогі помню толькі...

— А Беларусь часта сніцца?

Лявон: — О, часта!

Ліза: — Мне сніцца пах сасновага лесу вясной, калі расце снег. Я любіла сядзець на сонцы і грэцца. Я часта сню, што іду праз гэты лес, але дарога мая вядзе на могільнік... Гэты сон паўтараецца шмат гадоў... Раней я думала, што вярнуся дахаць...

— А дзе ваша хата?

Ліза: — Мы жылі да эміграцыі ў Крупчыцах. Мой бацька быў псаломшчыкам у царкве святога Уладзіміра.

Лявон: — А я з-пад Барысава.

— Цяпер, пасля 50 гадоў эміграцыі, вы не змоглі б жыць на Беларусі?..

Лявон: — А чаму — не?

Ліза: — Мы разумеем усе вашы цяжкасці, бо самі зведалі нямаля крыўд і гора...

Лявон: — А я скажу так, каб эміграцыя прыхала на Беларусь, — пачалося б сапраўднае Адраджэнне. Але, як казаў на XX сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі міністр замежных спраў Беларусі Пятро Краўчанка, беларускі ўрад мусіць выбачыцца перад беларускай эміграцыяй.

— Камуністычная прапаганда называла вас не інакш, як ворагамі народа, здраднікамі, калабарантамі...

Ліза: — А якія ж мы здраднікі! Мы пакінулі Беларусь не з-за таго, што не любілі яе. Мы любілі і любіць будзем...

Лявон: — Але ж была вайна, былі розныя абставіны, якія чалавек не мог змяніць. І гэта трэба ўлічваць. Многія ўцякалі з Беларусі, бо ратавалі сваё жыццё. Некаторыя людзі вярталіся з Нямеччыны назад, але

іх адразу ж хапалі і ў катажалку...

Ліза: — Мой брат вярнуўся з Нямеччыны дадому. Не падаўся ў эміграцыю, а паехаў назад і дастаў 15 гадоў зняволення. А за што? Пакуль адседзеў, адмарозіў ногі, страціў здароўе, вярнуўся і памёр... Яго немцы вывезлі на працу ў Германію. Партызаны не змоглі з гэтым змірыцца і забілі майго бацьку... Ну як было жыць звычайным людзям? А якая галеча была! Два гады хадзіла ў адной і той жа сукеначцы, якую маці звязала... У нядзелю рана адзёну і хаджу сем дзён да другой суботы, пакуль немцы не гоняць у лазню... Мне было 10 гадоў, а мяне абстрыглі нагола... Туфлі дзіравыя, і я затыкала дзіркі паперкамі... Страшна ўспамінаць...

Лявон: — Мяне вывезлі ў Нямеччыну, дзе я пасвіў цялят у баўэра. Надыходзіла зіма, на траве ўжо іней, а я — босы... Холадна. Адно цяля адбілася ад статка, і я паслаў сабаку, каб ён адварнуў. А ішоў нямецкі салдат і ўбачыў гэта. Ён да мяне і ўсякімі брыдкімі словамі: як гэта я цую сабаку на цяля... Замахнуўся кулаком, каб стукнуць мне ў вуха, а я прыгнуўся, і ён прамазаў. Я — наўцёкі... Азірнуўся, а ён дастаў наган з кабуры і цэліцца ў мяне... Бягу і думаю, калі будзе страляць — хай страляе ў спіну... Але не стрэліў... Такое было мае жыццё ў Нямеччыне. Галодныя былі, абарваныя. Для немцаў мы не людзі былі, а рабы. Памятаю ў 1945 годзе перад самай капітуляцыяй такі выпадак. На ўскраіне гарадка спыніўся нямецкі грузавік, які вёз харчы на фронт... Спыніўся, бо далей ехаць не было куды... Гарадок занялі амерыканцы. І салдаты пачалі раздаваць людзям прадукты... Усе ж былі галодныя. А мая маці кажа: няўжо яны мяне застрэляць? Пайду і я стану ў чаргу. Пайшла, стала. А нейкі немец — за плячо і выкінуў маці з чаргі. Што тут пачалося! Іншыя немцы як наваліцца на яго, як пачалі крычаць: што ты робіш! А на маці кажуць: становіце! І ёй далі гароху, крупы і мёду трохі... Не соладка жылося і ў лагерах для перамешчаных асоб. Як збавення, усе чакалі дазволу на эміграцыю...

— Нялёгка, мабыць, было па першым часе і ў Амерыцы?

Лявон: — Так, але гэта зусім іншая краіна, і мы гэта адразу зразумелі. Мой бацька быў хворы на астму, але ніяк не мог кінуць курыць. Яму дактары кажуць: кідай курыць, бо памрэш. А ён у адказ: памру, а не кіну. А калі мы прыехалі ў Амерыку і паглядзелі, як тут людзі жывуць, бацька сказаў: Бог жыве ў гэтай краіне і тут грэх курыць. І кінуў сігарэту. І больш ніколі не браў...

У гасцях ў Лявона і Лізы Літаровічэй.

Фота М. СЕНЬКІ

— У дастатку і раны хутчэй гоцяца, і настальгія праходзіць...

Лявон: — І так, і не. Асабліва накінт настальгіі... Яна адыходзіць нека сама па сабе. Але, бывае, калі-небудзь ні з таго ні з гэтага як нахлыне... І ўсё ўспомніцца зноў...

Ліза: — Нам лягчэй было пераносіць смутак расстання таму, што ў Амерыцы свабода. Амерыканцы кажуць так: ты не можаш быць добрым амерыканцам, калі ты не будзеш любіць сваю бацькаўшчыну, зямлю, адкуль ты паходзіш. Калі ты не будзеш любіць свайго бацьку, сваю сям'ю, сваю мову, — то ты нам непатрэбна, бо ты не есць добры чалавек. Таму тут усе нацыі — а Амерыка гэта краіна эмігрантаў — захавалі свае традыцыі. Мы, беларусы, таксама.

— Спадарыня Ліза, а ці былі ў сувязі з гэтым нейкія перашкоды з боку ўлад?

Ліза: — З боку ўлад — барані Божы. Тут усе людзі роўныя і цяга да свайго, нацыянальнага толькі вітаецца. Былі праблемы іншага кшталту. Як ні сумна, але і ў Амерыцы есць беларусы, якія саромеюцца свайго беларускасці... Яны адышлі альбо да рускіх, альбо да палякаў... А беларусаў не прызнаюць.

Лявон: — А нам жа так цяжка было даказаць, што мы беларусы, асобная нацыя. Дзе маглі пісалі, што мы — беларускія. Спачатку амерыканцы здзівіліся: белыя рускія? А што, хіба есць і блэкрушэн — чорныя рускія? Можна, гэта і смешна, але так было, пакуль мы не давалі ім, што Беларусь — гэта вялікая краіна... Нас тут не так шмат, беларусаў...

Ліза: — Амерыканцы да нас заўсёды адносіліся вельмі прыхільна. У мяне на фабрыцы ўсе ведаюць, што я беларуска, і калі нашы святы не супадалі з амерыканскімі, мне ніводнага разу не адмовілі ў праве святкаваць іх. Мне давалі выхадны дзень. Нацыянальныя і рэлігійныя пачуцці ўсіх людзей тут вельмі шануюць.

— Скажыце, а вы ўжо змірыліся, што Беларусь ніколі не будзе радзімай вашых дзяцей?

Ліза: — Бацькаўшчына нашых дзяцей тут, у Амерыцы. Мяне цягне да свайго, а іх да свайго. Яны ведаюць, што мы беларусы, а яны — амерыканцы...

Лявон: — Але калі жыццё на Беларусі палепшае, то я не кажу, што мае дзеці — яны ўжо дарослыя — і мае ўнукі, можа, некалі і паедуць на Беларусь, падастаюць работы і будуць працаваць. А што?

Ліза: — Дзеці нашы вельмі цікавіцца Беларуссю. Асабліва цяпер. Наша дачка, калі дзе-небудзь што прачытае пра Беларусь, выражае і прысылае нам. Наш зяць — ірландзец. Ён любіць і нашу дачку, і нас, паважае ўсё беларускае.

Лявон: — Каб не было эміграцыі, ніхто ў Амерыцы нічога не ведаў бы пра Беларусь. Мы першыя, хто сказаў пра гэта на ўвесь голас, шмат сіл на гэта паклалі. Уся эміграцыя грунтуецца вакол царквы. Розныя палітычныя арганізацыі даўно параспадаліся, а царква існуе, бо яна аб'ядноўвае людскія душы. Ды і мы трымаемся царквы. З Богам жыць лягчэй...

Рэпліка

ПАТРЫЯТЫЗМ І — ПАТРЫЯТЫЗМ

«... Канфесійны патрыятызм — таксама не самы канструктыўны шлях да наладжвання духоўнага сумоўя і паразумнення: тут патрэбны сапраўды аб'ектыўныя, бесстароннія даследаванні». Гэтым словам рэдакцыя «ЛіМа» суправаджае выступленне на старонках штотыднёвіка Валянціны Дышыневіч пад загалоўкам «Усё вырашае сама царква...» /«ЛіМа», N 14, 9. 04. 1993 г./.

Канфесійны патрыятызм — новае і нязвычайнае словазлучэнне, ніколі раней не ўжыванае ні ў свецкім, ні ў царкоўным асяроддзі, але, здаецца, даволі зразумелае: канфесійны патрыятызм — любоў чалавека да свайго веравызнання /канфесіі/, да свайго Царквы. Добрае гэта пачуццё ці кепскае? Можна яно быць канструктыўным шляхам да паразумнення ці не? Давайце параўнаем канфесійны патрыятызм з тым, што мы называем проста патрыятызмам; давайце паставім разам любоў да свайго бацькаўшчыны, да свайго народа, да свайго зямлі і любоў да свайго Царквы. Ці добра не любіць роднай зямлі і роднай мовы? Як жа не любіць нам і свайго роднай Царквы, якая на працягу ўсяго гістарычнага шляху нашага народа была для нас, беларусаў, найвялікшым духоўным скарбам, якая несла нашаму народу святло ісціны Хрысцовай і вяла да вечнасці? Як не любіць нам, беларусам, тую Царкву, ва ўлонні якой выраслі такія магутныя волаты духу, як свяціцель Кірыла Тураўскі, прападобная

Еўфрасіння Полацкая, прападобнамучанік Афанасій Брэсцкі, праведная Сафія Слуцкая?

Мне могуць сказаць у адказ: не забывайце, што на нашай зямлі, акрамя Праваслаўнай Царквы, ёсць і іншыя канфесіі: каталіцтва, баптызм, п'яцідзясятніцтва, іудаізм, мусульманства, адвентызм і яшчэ некаторыя, хай сабе і нешматлікія. Калі мы будзем гаварыць аб праваслаўным патрыятызме, аб вернасці беларусаў свайго беларускай праваслаўнай традыцыі, то ці не пакрыўдзім католікаў, мусульман або баптыстаў? Думаем, не пакрыўдзім, і вось чаму. У Беларусі, акрамя беларусаў, жывуць палякі, рускія, татары, яўрэі, цыганы, але мы, беларусы, не баімся гаварыць пра беларускі патрыятызм, бо разумеем, што можна быць беларускім патрыятам і разам з тым з павагай ставіцца да людзей любой іншай нацыянальнасці. Гэта сама і ў рэлігіі: можна да самазабыцця любіць сваю Царкву, сваю канфесію, быць верным свайго царкоўнай традыцыі і разам з тым з павагай ставіцца да чалавека іншага веравызнання і іншага светапогляду.

Любоў да свайго Царквы — гэта пачуццё настолькі ж натуральнае, патрэбнае і пажаданае, як і любоў да свайго бацькаўшчыны, свайго зямлі, свайго мовы. А канфесійная абьякаваць — пачуццё настолькі ж згубнае для чалавека, як і нацыянальны нігілізм. Вядома, ёсць небяспека пераходу

канфесійнага патрыятызму ў фанатызм і агрэсіўнасць у адносінах да іншых канфесій, гэта сама як існуе падобная небяспека і ў адносінах міжнацыянальных. Але гэта не можа быць аргументам супраць права на жыццё здаровага царкоўнага патрыятызму, як і патрыятызму нацыянальнага.

Мне здаецца, нам трэба прызнаць, што ў сучасным беларускім грамадстве нам вельмі не хапае і нацыянальнага, і канфесійнага патрыятызму. Вядома, што большасць жыхароў нашай рэспублікі — беларусы. Але што характарызуе іх як беларусаў, акрамя аднаго ў пашпарце, калі яны часта не ведаюць свайго мовы, свайго гісторыі, свайго культуры? Вядома таксама, што большасць жыхароў Беларусі — праваслаўныя, акрамя факта хрышчэння, калі многія з іх не ведаюць ні свайго праваслаўнага веравучэння, ні гісторыі свайго Царквы, ні нават самых пачатковых штодзённых малітваў і не бываюць у храме не тое што кожную нядзелю, як гэта належыць, але ўвогуле не адчуваюць патрэбы ў малітве?

Лёс абодвух гэтых пачуццяў — нацыянальнага патрыятызму і царкоўнага патрыятызму — у апошнія дзесяцігоддзі быў вельмі падобным у нашым грамадстве: з нашых душ і сэрцаў імкнуліся выкараніць і рэлігійную і нацыянальную свядомасць. Поўнасцю, праўда, зрабіць гэтага не удалося, але многае, на жаль, зроблена. Былі і

ёсць людзі, якія захавалі моцны нацыянальны патрыятызм, гэтаксама як былі і ёсць вернікі, якія праз усе выпрабаванні пранеслі сваю веру і канфесійную свядомасць. І тых, і другіх не шмат. І, на жаль, зусім мала тых, што захавалі і першае, і другое.

Сёння на Беларусі ўсё больш і больш людзей прыходзіць да ўсведамлення свайго беларускасці і свайго праваслаўнасці. На жаль, працэсы гэтыя ідуць складана. І вельмі шкада, што яны ідуць хоць і адначасова, але незалежна адзін ад другога. Нам трэба шмат працаваць над тым, каб скіраваць іх у адно рэчышча нацыянальна-духоўнага Адраджэння. Канфесійны патрыятызм патрэбны нашаму народу не менш, чым патрыятызм нацыянальны.

Праціерэй Сергій Гардун,
кандыдат багаслоўя

в. Жыровічы, Духоўная семінарыя

Ад рэдакцыі

Магчыма, рэпліка праціерэя С. Гардуна і не з'явілася б, калі б у тым камментарыі было сказана так: «празмерны канфесійны патрыятызм...» Альбо адным, больш зразумелым для чытача ды менш вабным для газеты — словам: фанатызм. Прынамсі, мы цалкам падзяляем занепакоенасць аўтара тым, што «ёсць небяспека пераходу канфесійнага патрыятызму ў фанатызм і агрэсіўнасць у адносінах да іншых канфесій». Толькі з ява гэтая, падаецца, больш шырокая, чым межы канфесіі.

— Беларуская эміграцыя захавала і зберагла ў Амерыцы беларускую мову. Праўда, яна розніцца крыху ад той, на якой размаўляюць на бацькаўшчыне. Вы, мабыць, заўважылі гэта?

Лявон: — А як жа. Усе, хто прыязджае сюды ў госці з Беларусі, — размаўляюць па-расейску. Толькі адзінкі — па-беларуску. А гадоў дзесяць таму ніхто, каму ўдавалася сюды вырвацца, па-беларуску не размаўляў. Не ўмелі...

— А як вы ставіліся да іх?

Лявон: — А што зробіш? Хоць яны і калечанай мовай гаварылі, але ўсё роўна душа радавалася, што беларус прыехаў. Мы іх вучылі размаўляць...

— Але ж вам балела, што на радзіме такая непавага да роднай мовы, да ўсяго беларускага?

Лявон: — Балела. І яшчэ як! Кожная нацыя мае сваю адметнасць, сваю годнасць. Дык што, беларусы нейкія цёмныя людзі, што гэтага не разумеюць? Беларускі народ не ёсць дурны, не ёсць нейкі аджылы. Але не хапае нам...

Ліза: — ...не хапае нацыянальнага выхавання. Каб не толькі не баяцца, а ганарыцца тым, што мы — беларусы!

— А хто вам дапамог зразумець гэта?

Ліза: — Амерыканцы!

— Амерыканцы?

Ліза: — Так. Пачынаючы са школы. Ёсць некалькі дзён у годзе, калі кожны вучань мусіць апрануцца ў свой нацыянальны строй. Яны святкуюць дні народаў свету. Так было, калі мы вучыліся, калі вучыліся нашы дзеці. Так ёсць і цяпер. У дзень Беларусі мы гатавалі беларускія стравы і дзеці частавалі сваіх сябраў. Нацыянальнае ўгадаванне пачынаецца з сям'і і школы. У Амерыцы вельмі папулярныя этнічныя балі, фестывалі. Тут робіцца ўсё, каб ты памятаў пра сваю бацькаўшчыну... На гэтых фестывалях мы арганізавалі беларускі куточак, дзе выстаўлялі народныя вырабы, вышыванкі, кнігі... Памятаю, адзін год нашай выставы зацікавіўся губернатар штата Нью-Джэрсі пан Брэндэбэн. Разглядаў вырабы, распытваў, хто мы такія. На памяць аб сустрэчы мы падарылі яму падушку, вышытую беларускім арнаментам. Дык ён яе вазіў некалькі гадоў у сваім лімузіне на заднім сядзенні. Так спадабалася...

— Шаноўныя спадарыня Ліза, спадар Лявон, у вас ёсць магчымасць звярнуцца да сваіх суродзічаў на бацькаўшчыне. Што б вы ім пажадалі?

Ліза: — Любіце адзін аднаго і шануйце сваё роднае, беларускае.

Лявон: — Бо ніхто вам не дасць лепшага жыцця, калі вы самі яго такім не зробіце.

Мы рады ўсім людзям, што прыязджаюць з Беларусі. Пагаворыш са сваім чалавекам — як усё роўна пабываеш на радзіме. Мы жывём надзеяй, што, дасць Бог, будзе свята і на Беларусі!

Гутарыў Леанід ПРАНЧАК

Ніколі невядома, якая кропля канфесійнага ці нацыянальнага патрыятызму будзе залішняй, і дзе любоў прайдзе ў звышлюбоў да свайго — меншлюбоў да вакольнага... Так, у свядомасці звышпатрыяты праваслаўя менш прывабны іудаізм, іслам, будызм і г. д. У свядомасці ж патрыяты ёсць месца ўсім іншым «патрыятызмам». Але ў выпадку «любові», мусіць, нельга быць ні больш чым патрыятам, ні менш чым патрыятам; патрыятызм аднамерны і характарызуе толькі маральную іпастась чалавека ў адносінах да таго ці іншага сацыяльнага ці ідэальнага аб'екта.

Але патрыятызм сам па сабе не надае патрыяту інтэлектуальнага кшталту, вырашальнымі ўсё роўна застаюцца розум і дасведчанасць як вызначальныя чыннікі свецкага дыялога. А рэчы, пра якія мы спрачаемся на старонках газет ды ў жыцці, — мнагамерныя: ці то Царква, ці то нацыя, ці то гісторыя. Сама наяўнасць любові/патрыятызму/эдымае патрэбу абмеркавання нейкай праблемы, пошуку ісціны — для патрыяты ісціна даўно знойдзена. Мы ж схіляемся да пошуку, у якім залішня патрыятызм адносна аб'екта пошуку толькі задоўжыць высвятленне аб'екта ва ўсёй яго шматмернасці і супярэчлівасці. Таму мы і казалі пра «бесстароннасць» пазіцыі ў высвятленні складаных пытанняў нашай гісторыі, у тым ліку і царкоўнай.

Ю. З.

ВІТАЛЬ ЦВІРКА

Мастацтва нашай краіны панесла цяжкую страту. Пайшоў з жыцця буйнейшы жывалісец, народны мастак Беларусі Віталь Канстанцінавіч Цвірка.

В. К. Цвірка нарадзіўся 14 лютага 1913 года ў вёсцы Радзеева на Гомельшчыне. Віцебскі мастацкі тэхнікум, шматграннае мастацкае жыццё 20—30-х гадоў было тым плённым асяроддзем, якое дало моцны імпульс таленту жывалісеца. Гады навучання ў Маскоўскім мастацкім інстытуце імя В. Сурыкава ў такіх майстроў, як С. Герасімаў, П. Пакаржэўскі, Г. Ражскі, сфармавалі грамадзянскую і творчую пазіцыю мастака. Віталь Цвірка ўвайшоў у беларускае мастацтва як яркі прыхільнік рэалістычнай школы, валодаючы высокай культурай вобразнага мыслення.

Багатая творчая спадчына жывалісеца — гэта маштабнасць гістарычных палотнаў і ціхая лірыка эцюдаў, патэтыка герайчнага краявіда-эпаса і пазіцыя звычайных рэчаў. Здабыткам гісторыі айчыннага мастацтва сталі карціны «Палонных вядуць» і «Няскораная», «Вясковая настаўніца» і «Паўстанне рыбакоў на возеры Нарач».

Асабліва дакладна майстар улавіў непаўторныя рысы беларускай прыроды — яе задушэўны рытмічны лад, гармонію каларыстычных сугучаў. «Возера Сялява», «Лагойскі сказ», «Родны край», «Ганча — партызанская зямля» — у гэтых шырока-

вядомых карцінах, як і ў мностве іншых, жыве сапраўдная прыгажосць нашай зямлі, яе глыбінны магутны дух.

У творах розных дзесяцігоддзяў адлюстравалася эвалюцыя айчыннага мастацтва ад

С. С. Шушкевіч, В. Ф. Кебіч, М. І. Дзямчук, Н. С. Гілевіч, Я. К. Вайтовіч, А. І. Бутэвіч, А. М. Герасіменка, Г. В. Буралкін, М. М. Яроменка, Я. М. Кавалёўскі, А. А. Дударай, В. В. Зуёнак, І. М. Лучанок, А. Г. Длагоўскі, Л. С. Екель, І. Г. Чыгрынаў, М. А. Савіцкі, З. І. Азгур, Г. Г. Паплаўскі, В. А. Грамыка

МЫ ШМАТ У ЧЫМ АБАВЯЗАНЫ ЯМУ...

У сузор'і беларускіх майстроў выяўленага мастацтва пагасла найярчэйшая зорка. Зорка Віталія Цвіркі. Не стала майстра, які доўгія гады вызначаў накірунак беларускага жывалісеца. Не стала Віталія Канстанцінавіча Цвіркі — шчырага, улюбенага ў свой край Чалавека, адданага сына свайго Бацькаўшчыны. Закончыўся жыццёвы шлях мастака, ды толькі не яго мастацтва. Яно ж будзе заўсёды саграваць душу таго, хто імкнецца спасцігнуць прыгажосць роднага краю.

Мастацтва Віталія Цвіркі — гэта вяха ў выяўленчым мастацтве Беларусі. А цяпер — ужо гісторыя... Ён ніколі не здраджваў сабе. Яго ніхто не зможа абвінаваціць у

кан'юктуршчыне. Ён на працягу ўсяго свайго жыцця выконваў самы галоўны заказ — заказ свайго душы. Пісаў тое, што яму было любіва і дорага. І гэтая любоў адгукалася ў іншых. Богам дадзены талент мастак не растрачваў на дробязі. Ён адчуваў свой абавязак перад беларускім народам. І таму Віталь Цвірка па-сапраўднаму Народны. Ён не абмяжоўваў сябе толькі сценамі майстэрні. Яго душа была шырокай і шчодрай. І таму мы, маладзейшыя, імкнуліся да яго. Ён верыў у росквіт і адраджэнне Беларусі і заўсёды ставіў свой падпіс там, дзе яго аўтарытэт мог бы паспрыць нашаму змаганню за Беларусь. І за гэта мы кажам яму вялікі дзякуй. Мы шмат у чым абавязаны яму. Ягоным

разгорнутага жывалісеца аповяду да абагульненасці суролага стылю, да адкрытай эмацыянальнасці апошніх гадоў. Але творчасць Цвіркі — гэта заўсёды тонкасць жывалісеца пачуцця, артыстычнасць мазка, вытанчанасць сілуэта, лёгкасць акварэльнай заліўкі.

Талентам жывалісеца асветлена і педагагічна дзейнасць Віталія Канстанцінавіча Цвіркі, і праца на кіруючых пасадах Саюза мастакоў. Ён выкладаў у Мінскім мастацкім вучылішчы, быў загадчыкам кафедры жывалісеца і рэктарам Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута. Сярод ягоных вучняў шэраг вядомых сёння беларускіх жывалісецаў.

Віталь Канстанцінавіч Цвірка — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі. За вялікі ўклад у выяўленчае мастацтва ён узнагароджаны ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета рэспублікі, ордэнамі і медалямі. Але заслугі мастака вымяраюцца не толькі ганаровымі званнямі і ўзнагародамі. У летанісе беларускага мастацтва творчасць Віталія Цвіркі — залатая старонка, якую неаднойчы прачытаюць усе, хто сэрцам адданы справе нацыянальнага адраджэння.

Віталь Канстанцінавіч пайшоў ад нас, але ён назаўсёды застаецца ў нашай памяці, у духоўным жыцці народа, свайго зямлі, якую ён любіў горача і шчыра.

творам, якія зачароўвалі сваім каларытам, шырынёй колеру. Сустрэчам з ім, калі мы адчуваем, якое ў яго маладое сэрца.

Сёння мы кажам — бывай, Маэстра. Бывай, наш настаўнік. У сэрцах нашых — боль страчанага і вечная памяць пра Цябе.

А. МАРАЧКІН,
старшыня Рады творчай суполкі «Пагоня»
Саюза мастакоў Беларусі

Калектыў Беларускай акадэміі мастацтваў смуткуе з прычыны смерці былога рэктара народнага мастака Беларусі Віталія Канстанцінавіча ЦВІРКІ і выказвае спачуванне родным і бліжнім нябожчыка.

ЛіМ - часопіс

ЗАХАПІЛІ «ПІЛІПКА І ВЕДЗЬМА»

«Піліпка і Ведзьма» Сяргея Кавалёва пабачылі святло рампы Маладзечанскага лялечнага тэатра «Батлейка» 4 чэрвеня. Чарадзейная казка, пастаўленая рэжысёрам Галінай Карбаўнічэй з удзелам мастака Валерыя Рачкоўскага і кампазітара Паўла Кандрусевіча, задумана і падобна, канчаткова вырашана ў стылі кічу, што само па сабе вымагае ўзорнага майстэрства акцёраў. Свае патрабаванні прад'явіла і сістэма лялек, — так званыя гапідныя пятрушкі, але да Леаніда Сідарэвіча, Людмілы Рошчынай і сёлетняй выпускніцы Беларускай акадэміі мастацтваў Вікторыі Завадскай сур'езных прэтэнзій не было. Адна з самых заўважных вартасцяў спектакля — абсалютна дакладны ўзростава-вы адрас. Малодшыя школьнікі пачуваліся захопленыя...

ЗА МОВУ БЕЗ... МОВЫ?

З'явілася яшчэ адно перыядычнае выданне — дадатак да газеты «Рэспубліка» — «Беларусь у Заходняй Сібіры». Заснавальнікамі сталі ўжо згаданая «Рэспубліка», трэст «Белнафтадэбурд», будаўніча-мантажны трэст-37, аўтапрадпрыемства «Белнафтааўтатранс». Як бачна з назвы, газета адрасуецца нашым суайчыннікам, якія асвойваюць багаты Сібір.

Вядома, ім цікава ведаць, што робіцца на радзіме. Вось рэдакцыя і мяркуе, як сведчыць першы нумар, задавальняць гэтую цікавасць. Усё было б добра, калі б «Рэспубліка» не перанесла на новае выданне сваю не лепшую завядзёнку: з беларусамі гаварыць не па-беларуску.

Адзіны невялікі матэрыял Т. Абакумоўскай змешчаны ў нумары на беларускай мове. Нават нехта С. Нікалаева, якая ратуе, каб рэзеткі «сібірскіх» беларусаў маглі вывучаць родную мову, робіць гэта па-руску. За мову без... мовы? Нешта новае!

СУГУЧНА ЧАСУ

Так ацанілі асноўны матыў кнігі Віктара Супрунчука «З плоці і крыві», выпушчанай выдавецтвам «Мастацкая літаратура»/пэрм'ера яе адбылася ў Доме літаратуры/, вядучы вечара намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі А. Пісьмянкоў, Я. Пархута, В. Шырко. Сапраўды, у творах пісьменніка даследуюцца складаныя сацыяльныя з'явы ў жыцці нашага грамадства.

СПАДЗЯЁМСЯ НА ПАДТРЫМКУ

8 ліпеня 1993 г. у Мінску ў будынку Дзяржаўнага тэатра оперы і балета адкрыецца І з'езд беларусаў свету. З'езд праводзіцца ў мэтах далучэння інтэлектуальнага і эканамічнага патэнцыялу беларускай дыяспары да працэсу адраджэння незалежнай Беларусі.

Арганізатар з'езда — Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына», недзяржаўная грамадская арганізацыя з абмежаванымі фінансавымі магчымасцямі — звяртаецца да ўсіх свядомых людзей са спадзяваннямі на фінансавую падтрымку.

ЛІЧЫ НЕ ЦЕШАЦЬ...

Дзяржкамстат рэспублікі даслаў у нашу рэдакцыю дадзеныя пра ўстановы культуры і мастацтва за 1992 г. Лічбы сведчаць, што на Беларусі скарачаецца сетка масавых бібліятэк, устаноў культуры клубнага тыпу, кінаўстановак, зніжаецца колькасць навед-

ванняў устаноў культуры. Скажам, масавых бібліятэк у канцы 1991 г. было 6127, а летась гэтая лічба скарацілася да 5751. Адпаведна, колькасць месцаў у глядзельных ды лекцыйных залах клубнага тыпу з 1130 скарацілася да 1069; наведванне кінасеансаў у сярэднім на аднаго жыхара зменшылася ад 9 да 5 разоў. На падставе гэтых ды шэрагу іншых лічбаў робіцца выснова, што скарачэнне колькасці глядачоў выклікана, пераважна, ростам кошту білетаў на тэатральныя і кінавідовішчы, у музеі, на канцэрты. Напрыклад, цэны на кінабілеты за 92-гі год параўнальна з папярэднім узраслі ў 7,3 раза, на канцэрты — у 7,7 раза, у цырк — у 4,8 раза, а летась, адпаведна — у 9,5 раза на кінабілеты, у 9 разоў — на білеты ў цырк і канцэртныя... Колькасць тэатральных спектакляў у параўнанні з 1991 г. скарацілася на 8 % за кошт памяншэння ліку гастрольных і выязных. Па-ранейшаму недастаткова актыўна экспанаваліся музейныя фонды: летась у экспазіцыі было толькі 8 % агульнай іх колькасці.

Але ёсць факты ўсцешныя: у 92-м адкрыліся Дзяржаўны драматычны тэатр «Дзе — Я?» /Мінск/ ды Мінскі абласны драматычны тэатр /Маладзечна/, створаны Мінскі абласны камерны хор /таксама ў Маладзечне/. Вось такая статыстыка...

УСПАМІН ПРА СЯБРА

Аматараў аўтарскай песні засмуціла нечаканая заўчасная смерць віцебскага барда Аляксандра Лапаціна.

Прыцель Аляксандра, мастак Алесь Пушкін з дапамогаю прыхільнікаў творчасці барда адкрыў у свайго прыватнай галерэі выставу, прысвечаную жыццю Лапаціна. Аснову экспазіцыі складаюць творчыя працы, уласныя рэчы барда.

Ю. С.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Дзмітрыеву Генадзю Рыгоравічу з прычыны напактаўшага яго гора — трагічнай смерці брата АЛЯКСАНДРА.

ЦЯПЕР, КАЛІ ПЕРАБУДОВА /магчыма, тэрмін і застарэлы, але — адпаведны/ пачынае паступова ўваходзіць у розныя сферы сацыяльнага, эканамічнага ды палітычнага жыцця Рэспублікі Беларусь, аналізуюцца ды пераацэньваюцца маральныя й чалавечыя вартасці, можна было б спадзявацца, што новыя, свежыя веснавыя павевы пранікнуць і ў літаратурнае жыццё ды асабліва ў літаратурную крэтыку. На першы погляд можа здацца, што так яно і ёсць — пачынае «адчыняцца» беларуская эмігранцкая літаратура, друкуюцца творы тых, што гадамі замоўчаліся і ганьбаваліся. Але гэтакі алтымізм не спраўджваецца. Старая звычка большавіцкай падазронасці, насцярожанасці ды вешання бірак эміграцыйным пазтам і пісьменнікам усё яшчэ жыве.

Вось брашура «Беларуская эміграцыя» /Мінск, 1989 г./ Барыса Сачанкі. Уражанне такое, што яна рыхталася яшчэ ў «застойныя» часы, а толькі выдрукавана пазней. У 1991 годзе з'явілася другое, як зазначае аўтар, «дапоўненае і папраўленае» выданне. Але і ў другім, як і ў першым, выданні

свайёй краінай, на эміграцыі.

Хацелася б спадзявацца, што падобная ментальнасць і выказванні адыдуць у небыццё ў Вольнай Дэмакратычнай Беларускай дзяржаве.

Цяпер пару слоў аб іншай публікацыі. Напярэдадні Праваслаўных Калядаў 1992 года паштальён прынёс мне ў Вашынгтоне падарунак-сюрпрыз з адваротным адрасам аднаго добразычлівага літаратуразнаўцы. З прыемнасцю раскрыў упакоўку ды ўсцешыўся — перада мной у прыгожай вокладцы, добра выдадзеная кніга пазіі беларускай эміграцыі — «Туга па радзіме». Хоць «Туга па радзіме» і прымусіла крыху насцярожыцца, але, падумаў я, разгортваючы кнігу: нарэшце выйшла праца аб эмігранцкай пазіі без аніякіх купюр, аблівання пазтаў палітычным брудам, без старых большавіцкіх штампаў. Адным словам, кніга чыстай пазіі. Выдатна! — думаў я. Трошкі насцярожыўся, калі ўбачыў, што складальнік кнігі — той жа Барыс Сачанка, і ён жа аўтар анатацый пра ўлучаныя ў кнігу пазтаў. Ну, але мэтамарфозы сёння — сталая з'ява, магчыма, у кнізе будзе іншы

што да твораў бацькі, якія ўлучаны ў анталогію, то хацелася б бачыць сярод іх «Кантату Самотных», «Цымбаліста» ды «Случчыну»...

З іншых пазтаў у анталогіі выдрукаваныя Вінцук Адважны, Янка Золак, Аляксей Смаленец, Аляксей Змагар, Хведар Ільяхавіч, Сяргей Ясень, Анатоль Бярозка, Янка Юхнавец, Міхась Кавыль, Мікола Сільвановіч /Вярба/, Пётра Сыч, Пётра Звонны, Сяргей Хмара, эмігранцкі перыяд Лявона Случаніна ды паўтузіна маладых эмігранцкіх пазтаў, творчасць якіх вельмі паказальная з гледзішча нацыянальнага станаўлення, у анталогію не ўлучаны. Бясспрэчна, улучаць ці не ўлучаць творы ў анталогію можа быць апраўдана шмат якімі крытэрыямі, аднак хацелася б, каб чытач на бацькаўшчыне, які не меў ніякага ўяўлення аб беларускай літаратуры ў дыяспары, атрымаў найпаўнейшы абраз. У дадзенай кнізе паўнаты эмігранцкай пазіі, на жаль, няма.

А гэта няйначай вынік таго, што складальнік разглядае эміграцыйную літаратуру праз біяграфічны дадзены пісьменнікаў і на аснове большавіцкай догмы. У Сачанкавым падыходзе да беларускай эмігранцкай літаратуры ляжыць няйначай выказаны ім у анатацыі да біяграфіі У. Клішэвіча /у брашуры «Беларуская эміграцыя»/ погляд на асяроддзе, у якім тварылі эмігранцкія пазты і пісьменнікі: «капіталістычны свет з яго законам і антычалавечай мараллю». З гэтай філасофскай «закваскай» — цяжка перабудоўвацца!

Гаворыць сп. Сачанка і аб тым, што, маўляў, эмігранцкаму друку і некаторым эмігрантам не падабаецца новыя павевы на Беларусі. Што можа быць далейшым ад праўды! Уся эміграцыя без выключэння вітае перамены на бацькаўшчыне, але калі з далечыні яскрава відаць, што перамен не адбываецца, — эміграцыя аб гэтым і піша, і гаворыць. Падыход сп. Сачанкі да эміграцыі і да эмігранцкай літаратуры якраз і насцярожвае дыяспару і дае падставу меркаваць, што куды перабудова ды сучасны «маналітны плюралізм», як у літаратурным асяроддзі, так і ў грамадска-палітычным жыцці рэспублікі, могуць нарабіць больш шкоды, чым карысці.

З гледзішча на клімат перабудовы ў былым савецкім беларускім грамадстве хачу выказаць пару зауваж да іншага матэрыялу, які тычыцца непазрэдна біяграфіі Рыгора Крушыны. Маю на ўвазе артыкул Сымона Скаруліса ў 11-ым нумары часопіса «Польмя» за мінулы год. Я не збіраюся крытыкаваць паважаны, найстарэйшы беларускі грамадска-палітычны і літаратурны часопіс, аднак уважаю сваім абавязкам унесці карэктывы ў згаданы артыкул.

У матэрыяле С. Скаруліса лістападаўская справа прадстаўлена тэндэнцыйна, спрошчана і далёка ад навуковага разгляду. Аўтар падае паўстанне, як наспех арганізаваны студэнцка-настаўніцкі бунт, з удзельнікамі якога тады яшчэ не жорстка савецкая ўлада зусім не распраўлялася, усіх выпусціла, а пакарала толькі Лістапада. Але ж... Брата Рыгора Крушыны /Казака/ Міколу Казака — актыўнага ўдзельніка паўстання — арыштавалі паўторна ў 1937 годзе і, па ўсім, ён мог быць ахвярай расстрэлаў у Курапатах. Ягонай маці было паведамлена, што ён утапіўся. Рыгор Казак, старэйшы на год за Міколу, паводле артыкула Скаруліса /нібыта на аснове дакументаў ГПУ/, прадаў свайго роднага брата. Калі прыем гэты дакумент за сапраўдны, дык магчыма, што ў выніку катаванняў у ГПУ Рыгор Казак мог раскрыць некаторыя дэталь дзейнасці групы. Але чаму гэтае справы не прааналізаваць дакладней? Чаму не засяродзіцца на дзейнасці Рыгора /як аналізуецца і каментуецца дзейнасць Якуба Коласа/ — аднаго з ідэалагічных актывістаў паўстання, ужо ў тыя часы беларуса-незалежніка, пачынаючага нацыянальнасвядомага пазта, які пазней стаўся вядомым, як Рыгор Крушына? Тым больш, што Слуцкае АА ДПУ раскрыла, што група паўстанцаў мела свой часопіс «Наша Слова», у супрацоўніках якога былі Мікола Казак /Малы Язэп/ і Рыгор Казак /Апавядальнік Аляксей/. Знойдзены быў таксама сшытак з вершамі Казака «Юнацкія справы». Падобныя знаходкі, як, напэўна, і іншыя дакументы /успаміны ўдзельнікаў, сведчанні ўдзельнікаў/, павінны былі б быць прааналізаваны. Толькі тады маглі б быць зроблены канчатковыя вывады аб ролі і лёсе паасобных удзельнікаў паўстання. Артыкул Скаруліса чытаецца хутчэй як дэтэктыв, а не як абгрунтаванае даследаванне першага антысавецкага паўстання супраць камуністычнага панавання на Беларусі.

Трэба, паважаныя спадары, трэба перабудоўвацца! Дзеля Беларусі!

Ігар КАЗАК

Вашынгтон, ЗША

ПАРА ЁСЁ Ж ПЕРАБУДОЎВАЦА...

ЛІСТ З ВАШЫНГТОНА

брашуры мала аналізуецца беларуская эміграцыя як працяглы працэс, а больш разглядаецца хваля эміграцыі па другой сусветнай вайне. У гаворцы ж пра гэтую хвалю эміграцыі пераважаюць тыя самыя ранейшыя эпітэты, тыя самыя знявагі дзеячаў эміграцыі, тыя самыя ацэнкі і высновы. Маўляў, беларускім эміграцыйным арганізацыям /такім, як БАЗА, ЗБББ і інш./ «сродкі шчодро даваліся разведкамі самых розных краін», «народныя месціцы забіваюць Аляхновіча», «фашысцкія найміты з паспешнасцю друкуюць падручнікі», «Англія і ЗША рыхталіся адразу ж пасля заканчэння вайны з гітлераўскай Германіяй пачаць новую вайну... ім былі патрэбныя беларускія здраднікі» і г. д. Карацей кажучы, у падыходзе да эміграцыі ў аўтара брашуры пераменаў амаль няма. Крытыкуецца і мова эмігрантаў: яны, маўляў, не ўжываюць характэрнай беларускай мовы. Але ж — якой мовы? Сённяшняе мовы ў рэспубліцы? Дык дзе ж тая мова? Колькі сем'яў з блізкага асяроддзя спадара Сачанкі карыстаюцца беларускай мовай? Няўжо ж ён і сёння баіцца прызнаць, што беларускую мову савецкая ўлада знішчыла? Тым жа часам, беларуская мова на эміграцыі жыве, беларуская эміграцыя гутарыць у штодзённым жыцці па-беларуску, паважае, шануе беларускую мову ды імкнецца перадаць яе сваім нашчадкам. На эміграцыі створана колькі важных лінгвістычных працаў: слоўнік д-ра Яна Станкевіча, слоўнік Язэпа Гладкага, слоўнікі пастара Яна Патрускога.

Гаворачы пра беларускіх пісьменнікаў на эміграцыі, спадар Сачанка кажа, што «ім не стае культуры творчасці». Што ж, гэтыя закіды сваім эмігранцкім літаратурам рабілі раней расейскія і польскія крытыкі. Тым жа часам расейская і польская эміграцыі далі сваім літаратурам нобелеўскіх лаўрэатаў — І. Бунін, Ч. Мілаш. У нас, беларусаў, яшчэ няма свайго нобелеўскага лаўрэата, але беларускія пісьменнікі-эмігранты з гонарам рэпрэзентавалі беларускую літаратуру і культуру за мяжой: Рыгор Крушына быў нашым беларускім сябрам інтэрнацыянальнага ПЭН-Клуба, іншыя — сябрамі розных прэстыжных прафесійных таварыстваў. Тым жа часам многія савецкія «заслужаныя», нават і народныя пазты, як, скажам, Пятрус Броўка, саўдзельнічалі ў працэсе русіфікацыі.

У прымірэнчым пасляслоўі да другога выдання сваёй брашуры аўтар абумоўлівае цяперашняе «добрачылівае» стаўленне да беларускае дыяспары «пастановамі Вярхоўнага Савета БССР, якія ўзаконілі нашы адносіны з эміграцыяй». З гэтага можна толькі падзіўляцца. У Вольным Швеце гэта быў бы найбольш трагічны дзень, калі б нейкі парламент, ці кангрэс, ці іншая ўрадавая інстытуцыя рэгулявала б ды ўзаконьвала б дачыненні любое групы грамадзян з нейкай іншай групай асоб па-за

падыход. Ды, на жаль, укладальнік не толькі «збірае камяні», але і далей раскідае іх, заміж таго, каб загойваць старыя раны. Ваенныя злачынцы, супрацоўніцтва з нацыястамі, здрадніцтва й авантурыцтва — вось эпітэты, адрасаваныя шмат каму з пісьменніцкай дыяспары /маю на ўвазе ўступны артыкул/.

У кнізе прадстаўлена далёка не ўсё, што варта было б падаць чытачу з эмігранцкай пазіі. Лейтматыў падбору твораў — туга па Радзіме, туга па бярозках, краявідах і г. д. Так, беларускія пазты на эміграцыі «тужылі» па радзіме, але найбольш яны перажывалі, што іх бацькаўшчына знаходзілася пад камуністычным ботам. Яны любілі Беларусь, жылі для яе, рэпрэзентавалі бацькаўшчыну і жадалі бачыць яе вольнай.

Далей. Творы эмігранцкіх пазтаў падабраны досыць адвольна і ў неадпаведнай прапорцыі. Пачынаецца кніга вершамі Наталлі Арсенневай, як зазначае ўкладальнік — «найлепшай пазці беларускай эміграцыі». Ёй аддадзена 167 старонак, хоць, праўда, большыня падабраных вершаў пазтэзі — перадаваенага часу.

Алесю Салаю ўкладальнік прызначыў менш чым сто старонак, хоць спадчына гэтага маладзёнашага эмігранцкага пазта вельмі багатая як з гледзішча тэматыкі, гэтак і формаў.

У фаворы ў спадара Сачанкі пазт Масей Сяднёў, цяпер часты гошч у Мінску. Аб рамане ж Сяднёва «І той дзень надыйшоў» гаворыцца, што гэта, бадай, ці не самы лепшы твор у беларускім літаратурным змежжы. Ну, гэта ягоны пагляд. Але, наогул, выглядае, што крытыкам былое БССР падабаецца тэма другой сусветнай вайны і гэтую тэму ў творах эміграцыйных пісьменнікаў найчасцей аналізуюць і часта хваляць.

Ладнае месца дадзена ў анталогіі Уладзіміру Клішэвічу, аднаму з тых, хто ідэалагічна пераманіўся, хоць да канца жыцця пражываў у Заходнім Швеце. Аб ім у папярэдняй брашуры сп. Сачанка напісаў гэтак: «Клішэвіч не прымаў якога-небудзь актывінага ўдзелу ў антысавецкіх акцыях, быў убаку ад многіх зборшчыў недабітых былых прыслужнікаў фашыстаў». Да ведама сп. Сачанкі: усе Клішэвічавы творы якраз друкавалі тыя, каго сп. Сачанка гэтак абражае!

Пазту Уладзіміру Дудзіцкаму ў кнізе адведзена месца значна меней, чым Клішэвічу, хоць Дудзіцкі паехаў у БССР. У выпадку з Дудзіцкім Б. Сачанка мусіў бы расшукаць, у якім канцлагеры загінуў гэты пазт, вярнуўшыся на радзіму.

Рыгору Крушыну /Казаку/ аддадзена ў анталогіі ўсяго каля 15-ці старонак, хоць Крушына быў адным з вядучых пазтаў на эміграцыі, выдаў 7 зборнікаў твораў і напісаў дзiesiąткі вершаў, якія яшчэ не ахоплены зборнікамі. Мо не мне, як сыну пазта, гаварыць пра гэта, але ж — тое праўда. А

Сцяпан СІНЦА

ЭПІГРАМЫ

ВЫДАЎЦУ

Табе не пагражаюць
крах і мель,

Пакуль на свеце ёсць
«Эммануэль».

ІНТЭЛЕКТУАЛУ

Сябе элітай лічыш.
На здароўе!
Расці, вучы з імпэтам маладым.
Каб толькі племянное пагалюе
Не забалада ўсіх нас
па адным...

РЭДАКТАРУ

Для іншых — ні пазіцыі,
аднак

Сябе не крыўдзіш.
То закон прыроды.
Мяняюцца эпохі, стылі, моды,
А тарбахват не зменіцца ніяк.

«СЛАВЯНІНУ»

Ты так палюбіў беларусаў,

Так цінеш усіх да грудзей,
Што я за рабрыны баюся
І старцаў сівых, і дзяцей.

ПАЭТУ-ЭСТЭТУ

Ад класікі — на валасок.
З пшчотай вершы прамаўляюцца.
Такі салодкі галасок,
Аж мухі з восамі злітаюцца...

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

САЮЗ
ПІСЬМЕННІКАЎ
БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА
КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ
БЕЛАРУСЬ

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

ГАЗЕТУ РЭДАГАВАЛІ:

Х.ДУНЕЦ	(1932-35)
І.ГУРСКІ	(1935-41)
А.КУЛЯШОЎ	(1945-46)
М.ГОРЦАЎ	(1947-49)
П.КАВАЛЕЎ	(1949-50)
В.ВІТКА	(1951-57)
М.ТКАЧОЎ	(1957-59)
Я.ШАРАХОЎСКІ	(1959-61)
Н.ПАШКЕВІЧ	(1961-69)
Л.ПРОКША	(1969-72)
Х.ЖЫЧКА	(1972-76)
А.АСІПЕНКА	(1976-80)
А.ЖУК	(1980-86)
А.ВЯРЦІНСКІ	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Андрэй ГАНЧАРОЎ
(першы намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Барыс ПЯТРОВІЧ
(намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная
рэдакцыі -- 33-24-61;
намеснікі галоўнага
рэдактара --
33-25-25; 33-19-85;
аддзелы: публіцыстыкі
-- 33-25-25, пісьмаў і
грамадскай думкі --
33-19-85, літаратурнага
жыцця -- 33-24-62,
крытыкі і бібліяграфіі -
33-22-04, пазіі і
прозы -- 33-22-04,
музыкі -- 33-21-53,
тэатра, кіно і
тэлебачання --
33-21-53,
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў --
33-24-62,
навін -- 33-19-85,
мастацкага афармлен-
ня -- 33-24-62;
фотакарэспандэнт --
33-24-62; бухгалтэрыя
-- 26-86-40.

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".
Рукпісаў рэдакцыя не
вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі і
меркаваннямі аўтараў
публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"

Індэкс 63856. Тыраж 15.000.
Нумар падпісанні 17.06.1993 г.

П 123456789101112
М 123456789101112